

Regeringens proposition

1979/80: 179

med förslag till lag om ändring i brottsbalken och jordabalken m. m.;

beslutad den 8 maj 1980.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll denna dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

HÅKAN WINBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås skärpt lagstiftning mot dobbleribrott, främst illegal spelklubsverksamhet. Förslaget bygger på en promemoria som har utarbetats av brottsförebyggande rådet inom ramen för rådets översyn av lagstiftningen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten.

Syftet med förslaget är i första hand att motverka att lägenheter (lokaler eller bostadslägenheter) tillhandahålls för spelklubsverksamhet. Enligt gällande rätt torde en fastighetsägare som har hyrt ut eller på annat sätt upplåtit en lägenhet där en illegal spelklubsverksamhet bedrivs kunna dömas för medverkan bara om det kan bevisas att han hade uppsåt att medverka till dobbleribrott vid själva upplåtelsen. I propositionen föreslås en ny regel i brottsbalken som innebär att straffansvaret under vissa förutsättningar utsträcks till den som inte vid upplåtelsen insåg att lägenheten skulle användas för sådan brottslig verksamhet men som därefter får vetskap om verksamheten. Denne åläggs en skyldighet att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. Underlåter han detta skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, dömas till ansvar för medverkan till dobbleribrott.

Som komplettering till denna straffbestämmelse föreslås att i 12 kap. jordabalken (hyreslagen) förs in en ny grund för förverkande av hyresrätt, avsedd bl. a. för det fall att dobbleribrott förövas i en lägenhet. Enligt förslaget förverkas hyresrätten, om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande. Därige-

nom kan en hyresgäst skiljas från lägenheten också om denna används t. ex. som illegal spritklubb eller för koppleri.

I bostadsrättslagen (1971: 479) föreslås ändringar som svarar mot ändringarna i hyreslagen.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1981.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att i brottsbalken skall införas en ny paragraf, 16 kap. 18 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

18 §

Insåg den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet, som helt eller till väsentlig del används för dobbleri eller grovt dobbleri eller för försök eller förberedelse till grovt dobbleri, inte vid upplåtelsen att lägenheten skulle användas för sådan brottslig verksamhet men får han därefter vetskap om verksamheten och underlåter han att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat denna och dömas till ansvar enligt vad som föreskrivs om medverkan i 23 kap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981.

2 Förslag till

Lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 42 och 43 §§ jordabalken¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap.

42 §

Hyresrätten är förverkad och hyresvärden således berättigad att uppsäga avtalet,

1. om hyresgästen dröjer med betalning av hyra som utgår i pengar utöver två vardagar efter förfallodagen och annat ej följer av 53 §, dock, i fall då hyran skall betalas i förskott för längre tid än en månad, endast om

¹ Omtryckt 1971: 1209, 12 kap. omtryckt 1979: 252.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

hyresgästen dröjer med betalning av den på en kalendermånad belöpande hyran utöver två vardagar efter månadens början eller, såvitt angår hyran för första kalendermånaden under hyresförhållandet, efter förfallodagen,

2. om hyresgästen utan behövt samtycke eller tillstånd överlåter hyresrätten eller eljest sätter annan i sitt ställe eller upplåter lägenheten i andra hand och ej efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

3. om lägenheten användes i strid med 23 eller 41 § och hyresgästen icke efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

4. om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller genom underlåtenhet att underrätta hyresvärden därom bidrager till att ohyran sprides i fastigheten,

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, åsidosätter något av vad som enligt 25 § skall iakttagas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger hyresgäst och rättelse icke utan dröjsmål sker efter tillsägelse,

6. om i strid med 26 § tillträde till lägenheten vägras och hyresgästen ej kan visa giltig ursäkt,

7. om hyresgästen åsidosätter avtalsenlig skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt detta kapitel, och det måste anses vara av synnerlig vikt för hyresvärden att skyldigheten fullgöres.

7. om hyresgästen åsidosätter avtalsenlig skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt detta kapitel, och det måste anses vara av synnerlig vikt för hyresvärden att skyldigheten fullgöres,

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

Hyresrätten är icke förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse.

Uppsäges avtalet, har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

43 §

Är hyresrätten förverkad på grund av förhållande som avses i 42 § första stycket 1—3, 5 eller 6 men sker rättelse innan hyresvärden gjort bruk av sin rätt att uppsäga avtalet, kan hyresgästen icke därefter skiljas från lägenheten på den grunden. Detsamma gäller om hyresvärden icke uppsagt avtalet inom två månader från det han fick kännedom om förhållande som avses i 42 § första stycket 4 eller 7 eller hyresvärden icke inom två månader från det han erhöll vetskap om förhållande som avses i nämnda stycke under 2 tillsagt hyresgästen att vidtaga rättelse.

En hyresgäst kan skiljas från lägenheten på grund av förhållande som avses i 42 § första stycket 8 endast om hyresvärden har sagt upp avtalet inom två månader från

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

det att han fick kännedom om förhållandet. Om den brottsliga verksamheten har angetts till åtal eller förundersökning rörande denna annars har inletts inom samma tid, har hyresvärden dock kvar sin rätt att säga upp avtalet intill dess att två månader har förflutit från det att domen i brottmålet har vunnit laga kraft eller det rättsliga förfarandet har avslutats på annat sätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981 och tillämpas även på avtal som har slutits före lagens ikraftträdande. Till grund för förverkande enligt 12 kap. 42 § första stycket 8 får läggas endast brottsligt förfarande begånget efter lagens ikraftträdande.

3 Förslag till**Lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479)**

Härigenom föreskrivs att 33, 34 och 36 §§ bostadsrättslagen (1971: 479) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***33 §¹**

Nyttjanderätten till lägenhet som innehas med bostadsrätt och som tillträtts är förverkad och föreningen således berättigad att uppsäga bostadsrättshavaren till avflyttning,

1. om bostadsrättshavaren dröjer med betalning av grundavgift eller upplåtelseavgift utöver två veckor eller den längre tid som kan vara bestämd i stadgarna från det att föreningen efter förfallodagen anmanat honom att fullgöra sin betalningsskyldighet eller om bostadsrättshavaren dröjer med betalning av årsavgift utöver två vardagar efter förfallodagen,

2. om bostadsrättshavaren utan behövligt samtycke eller tillstånd upplåter lägenheten i andra hand,

3. om lägenheten användes i strid med 25 eller 31 §,

4. om bostadsrättshavaren eller den, till vilken lägenheten upplåtits i andra hand, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller om bostadsrättshavaren genom underlåtenhet att utan oskäligt dröjsmål underrätta styrelsen om förekomst av ohyra i lägenheten bidrager till att ohyrans sprides i fastigheten,

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om bostadsrättshavaren eller den, till vilken lägenheten upplåtits i andra hand, åsidosätter något av vad som enligt 28 § skall iakttas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger bostadsrättshavare,

¹ Lydelse enligt 1980: 96.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6. om i strid med 29 § tillträde till lägenheten vägras och bostadsrättshavaren ej kan visa giltig ursäkt,

7. om bostadsrättshavaren åsidosätter skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt denna lag, och det måste anses vara av synnerlig vikt för föreningen att skyldigheten fullgöres; dock kan skyldighet för bostadsrättshavaren att inneha anställning i visst företag eller liknande skyldighet ej åberopas som grund för förverkande.

7. om bostadsrättshavaren åsidosätter skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt denna lag, och det måste anses vara av synnerlig vikt för föreningen att skyldigheten fullgöres; dock kan skyldighet för bostadsrättshavaren att inneha anställning i visst företag eller liknande skyldighet ej åberopas som grund för förverkande.

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

Nyttjanderätten är icke förverkad, om det som ligger bostadsrättshavaren till last är av ringa betydelse. Inte heller är nyttjanderätten till en bostadslägenhet förverkad på grund av att en skyldighet som avses i första stycket 7 åsidosätts, om bostadsrättshavaren är en kommun och skyldigheten inte kan fullgöras av en kommun.

Uppsägning på grund av förhållande som avses i första stycket 2, 3 eller 5–7 får ske endast om bostadsrättshavaren underlåter att på tillsägelse vidtaga rättelse utan dröjsmål.

Uppsäges bostadsrättshavaren till avflyttning, har föreningen rätt till ersättning för skada.

34 §

Är nyttjanderätten förverkad på grund av förhållande som avses i 33 § första stycket 1–3 eller 5–7 men sker rättelse innan föreningen gjort bruk av sin rätt till uppsägning, kan bostadsrättshavaren icke därefter skiljas från lägenheten på den grunden. Detsamma gäller om föreningen icke uppsagt bostadsrättshavaren till avflyttning inom tre månader från det föreningen fick kännedom om förhållande som avses i 33 § första stycket 4 eller 7 eller icke inom två månader från det den erhöll vetskap om förhållande som avses i nämnda stycke 2 tillsagt bostadsrättshavaren att vidtaga rättelse.

En bostadsrättshavare kan skiljas från lägenheten på grund av förhållande som avses i 33 § första stycket 8 endast om föreningen har sagt upp bostadsrättshavaren till avflyttning inom två månader från det att föreningen fick kännedom om förhållandet. Om den brottsliga verksamheten har angetts till åtal eller förundersökning rörande den-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

na annars har inletts inom samma tid, har föreningen dock kvar sin rätt till uppsägning intill dess att två månader har förflutit från det att domen i brottmålet har vunnit laga kraft eller det rättsliga förfarandet har avslutats på annat sätt.

36 §

Uppsäges bostadsrättshavaren till avflyttning av orsak som anges i 33 § första stycket 1 eller 4–6, är han skyldig att genast avflytta, om ej annat följer av 35 §. Uppsäges bostadsrättshavaren av annan i 33 § angiven orsak, får han kvarbo till den fardag för avträädande av hyrd lägenhet som inträffar närmast efter tre månader från uppsägningen, om ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare.

Uppsäges bostadsrättshavaren till avflyttning av orsak som anges i 33 § första stycket 1, 4–6 eller 8, är han skyldig att genast avflytta, om ej annat följer av 35 §. Uppsäges bostadsrättshavaren av annan i 33 § angiven orsak, får han kvarbo till den fardag för avträädande av hyrd lägenhet som inträffar närmast efter tre månader från uppsägningen, om ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981 och tillämpas även på avtal som har slutits före lagens ikraftträdande. Till grund för förverkande enligt 33 § första stycket 8 får läggas endast brottsligt förfarande begånget efter lagens ikraftträdande.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-03-20

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Mundebo, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri

Föredragande: statsrådet Winberg

Lagrådsremiss om ändring i brottsbalken och jordabalken m. m.

1 Inledning

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) fick i december 1977 av den dåvarande regeringen i uppdrag att göra en översyn av lagstiftningen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten. BRÅ har i enlighet med uppdraget bildat bl. a. en styrgrupp och olika arbetsgrupper. En av arbetsgrupperna, arbetsgruppen mot organiserad brottslighet, tog sig först an häleri-brottsligheten och lade på hösten 1978 fram promemorian (BRÅ PM 1978: 1) Sakhäleri m. m. På grundval av förslagen i promemorian lade regeringen fram propositionen 1979/80: 66 med förslag till ändring i bestämmelserna i brottsbalken (BrB) om häleri. Denna proposition, som nyligen har antagits av riksdagen (JuU 1979/80: 26, rskr 1979/80: 183), innehöll också ett annat förslag som är ett resultat av det aktuella översynsarbetet inom BRÅ och som gäller en ändring av åtalsregeln beträffande brottet vållande till kroppsskada eller sjukdom. Som sin andra uppgift tog arbetsgruppen upp dobblerilagstiftningen. På våren 1979 överlämnade BRÅ på styrgruppens rekommendation den av gruppen utarbetade promemorian (BRÅ PM 1979: 4) Dobbleri med förslag till vissa författningsändringar.

Förslagen innebär i korthet följande. Gränsen mellan "äventyrligt spel", vilket enligt BrB bestraffas som dobbleri om det anordnas för allmänheten och gäller pengar eller pengars värde, och "lotteri" enligt lotteriförordningen (1939: 207, omtryckt 1974: 221, ändrad senast 1978: 759) dras annorlunda än i dag. Förslaget medför bl. a. att BrB:s bestämmelser om dobbleri utvidgas till att omfatta även vad som nu är allvarliga brott mot lotteriförordningen och dessutom några former av skicklighetsspel som f. n. inte är

kriminaliserade. Straffen för dobbleri och grovt dobbleri skärps. Ett annat förslag tar sikte på de s. k. bakmännen, dvs. hyresvärdar, finansiärer och andra som gör sig vinster på spelklubbar utan att direkt delta i verksamheten. Arbetsgruppen föreslår här lättnader i bevisbördan för åklagarna genom en bestämmelse som straffbelägger oaktsam medverkan till grovt dobbleri. Slutligen föreslås en ändring i 12 kap. jordabalken (hyreslagen) som innebär att hyresrätten till en lägenhet där illegal spelverksamhet bedrivs kan förklaras förverkad. Till protokollet i detta ärende bör promemorian fogas som *bilaga 1*.

Beträffande dobbleribrottslighetens utbredning, gällande rätt och arbetsgruppens närmare överväganden hänvisas till promemorian.

Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av deras yttranden bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Här kan skjutas in att lotteriutredningen på sommaren 1979 avlämnade sitt huvudbetänkande (SOU 1979: 29) Lotterier och spel. Betänkandet, som omfattar en total översyn av lotteri- och spelverksamhetens reglering, innehåller bl. a. ett förslag till en lag om lotteri och spel, avsedd att ersätta lotteriförordningen.

Jag avser att nu ta upp frågan om lagstiftning på grund av några av de förslag som förs fram i BRÅ-promemorian. Nordiska överläggningar i detta ärende har med hänsyn till frågans natur inte bedömts som erforderliga.

2 Allmän motivering

2.1 Dobbleri

Med dobbleri förstås enligt 16 kap. 14 § BrB att för allmänheten anordna äventyrligt spel om pengar eller pengars värde. Dobbleri kan även bestå i att någon tillåter äventyrligt spel i en lokal som han har upplåtit åt allmänheten liksom att någon deltar i sådant spel om det har anordnats för allmänheten eller annars äger rum i en lokal vartill allmänheten har tillträde. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. För deltagande är straffet endast böter.

Sedan den 1 juli 1972 finns vidare en straffbestämmelse om grovt dobbleri i 16 kap. 14 a § BrB (prop. 1972: 96, JuU 1972: 15, rskr 1972: 206). Enligt denna skall grova fall av anordnande eller tillåtande av äventyrligt spel bestraffas med fängelse i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om verksamheten har bedrivits yrkesmässigt, omfattat avsevärda belopp eller annars varit av särskilt farlig art. Grovt dobbleri är – i motsats till dobbleri – straffbart redan vid förberedelse eller försök (16 kap. 17 § BrB).

Synen på äventyrligt spel har växlat genom åren. Ursprungligen betraktades det huvudsakligen som ett brott mot goda seder. År 1948 överflyttades den dåvarande straffbestämmelsen till det kapitel i strafflagen som handlade om brott mot allmän ordning. Den nutida synen på dobbleri har av den dåvarande departementschefen i 1972 års lagstiftningsärende beskrivits på följande sätt (prop. 1972: 96 s. 11).

Som jag förut nämnt har dobbleri betraktats huvudsakligen som ett brott mot goda seder och god ordning. Den allmänna utvecklingen liksom nytillkomna förhållanden på detta område har emellertid delvis ändrat bilden i fråga om vissa grenar av denna verksamhet. Under senare tid har sålunda organiserat dobbleri börjat bedrivas på affärsmässigt sätt i former och i en omfattning som hitintills varit helt okända här i landet. Ett utmärkande drag hos denna verksamhet är att den i regel försiggår i särskilt iordningställda lokaler, ofta mycket dyrbart inredda, och ibland kombineras med olaga utskänkning av alkoholhaltiga drycker. Insatser och vinster uppgår som regel till avsevärda belopp. Det finns vidare anledning antaga att det inte sällan föreligger ett mer eller mindre direkt samband mellan ifrågasatt spelhåleverksamhet och annan brottslighet. Jag tänker här på bl. a. att det ingalunda är ovanligt att personer som driver spelhålor har tidigare, ofta svår kriminell belastning och fortfarande synes vara inriktade på att försörja sig på lukrativ brottslig verksamhet. Belägg finns även för att annan brottslighet har förekommit i anslutning till spelverksamhet och att speldeltagare till följd av förluster vid spelbordet har drivits in i brottsliga förehavanden. Till detta kommer alla de svåra skadeverkningar av ekonomisk, social och personlig natur som har sin grund i de förluster och den skuldsättning vissa spelare fört eller senare drar på sig. Det är sålunda känt att spelförluster har varit den direkta orsaken till personliga tragedier för deltagare och deras närstående.

Brottsligheten på detta område har alltså till viss del ändrat karaktär. Det är inte längre fråga om bara ett ordningsproblem utan dobbleriet har efter hand kommit att spela en allt mer framträdande roll som ett betydande socialt faromoment och som en inkörsport till annan brottslighet av allvarlig natur.

Den inledningsvis nämnda arbetsgruppen inom BRÅ uttalar att den delar den grundsyn på dobbleriet som framgår av det återgivna uttalandet. Arbetsgruppen tillägger att förhållandena nu ger anledning till oro. Med hänvisning till verkställda utredningar, varav en – Illegal klubbverksamhet, en kartläggning av spel- och spritklubbar i Stockholm – har fogats som bilaga till promemorian, hävdar arbetsgruppen att den lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 1972 inte har förmått vända utvecklingen utan att det organiserade illegala spelet har oförändrad eller ökad omfattning. En särskild källa till oro är enligt arbetsgruppen att det nyligen beslutade förbudet mot s. k. enarmade banditer kan befaras leda till att en illegal verksamhet med sådana automater etableras i vårt land.

Mot den tecknade bakgrunden granskar arbetsgruppen tillämpningen av dobbleribestämmelserna i BrB. Granskningen mynnar ut i förslag till änd-

rade rutiner för polisengripanden vid misstanke om grovt dobbleri samt ändringar i BrB, lotteriförordningen och jordabalken.

Promemorian har fått ett övervägande positivt mottagande under remissbehandlingen. Att det föreligger ett behov av ytterligare åtgärder mot dobbleribrottsligheten understryks av en nära nog enhällig remissopinion. De föreslagna ändringarna i BrB, lotteriförordningen och jordabalken har också mött instämmanden. Viss kritik har dock riktats mot förslagen på en del punkter. Vidare betonas från många håll vikten av samordning med den fortsatta behandlingen av lotteriutredningens betänkande.

Även enligt min mening framgår klart av de undersökningar som arbetsgruppen har redovisat att dobbleribrottsligheten nu har oförändrad eller möjligen en något ökad omfattning jämfört med år 1972, när statsmakterna senast tog ställning till lagstiftningen mot dobbleri. Man har också kunnat konstatera en fortsatt utveckling av det slag som redovisades redan i 1972 års lagstiftningsärende och som innebär att dobbleri efter hand har kommit att spela en allt mer framträdande roll som ett betydande socialt faromoment och som en inkörsport till annan allvarlig brottslighet. Det finns alltså all anledning att sätta in ytterligare åtgärder för att motverka dobbleriet.

Det finns enligt min mening starka skäl som talar för att ett arbete med denna inriktning bör ta sikte i främsta rummet på att ge ett ökat underlag för ingripande mot de personer som, enligt vad som erfarenhetsmässigt har kunnat konstateras, inte sällan ligger bakom den brottsliga verksamheten utan att direkt delta i eller synas som organisatörer till själva spelet. Angeläget är vidare att komma till rätta med det ofta iakttagna förhållandet att en spelklubb kort tid efter en polisrazzia med åtföljande lagföring återuppstår på samma plats som förut. Det finns anledning att på grundval av arbetsgruppens förslag överväga ändringar i BrB och jordabalken i det syfte som har angetts nu. Jag behandlar dessa frågor särskilt i följande avsnitt (2.2. och 2.3).

I detta sammanhang vill jag ta upp de övriga frågor som arbetsgruppen berör, först frågan om *polisens rutiner vid ingripanden mot spelklubbar*.

Arbetsgruppen påpekar att bestämmelserna om dobbleri sällan tillämpas i praxis. År 1977 lagfördes sålunda endast ett femtiotal personer för brott mot 16 kap. 14 eller 14 a § BrB. En av anledningarna härtill är enligt arbetsgruppen de bevissvårigheter som gör sig gällande på området. Från polishåll har sålunda för arbetsgruppen framhållits att de illegala spelklubbarna ofta är utrustade med gallergrindar, varningssystem och liknande säkerhetsåtgärder. Till följd härav förekommer det enligt uppgift ofta att polisen inte vid sina razzior hinner säkra bevisning om att dobbleri har förekommit.

Med anledning härav erinrar arbetsgruppen om att en av grundtankarna med 1972 års lagstiftning var att genom kriminalisering av förberedelse till grovt dobbleri öppna möjligheter för polis och åklagare att ingripa redan på den grunden att säkerhetsåtgärderna vittnade om sådan straffbar förbere-

delse. I de fall där det har förekommit särskilda säkerhetsanordningar på klubbarna såsom väl bevakade ingångar med ståldörrar och gallergrindar, särskilda vakter och varningssystem m. m., torde det enligt arbetsgruppen vara uppenbart att den spelverksamhet som bedrivs är av sådan omfattning och inriktning att grovt dobbleri föreligger eller förbereds. Polisingripanden mot spelklubbar också vid tidpunkter då spel normalt sett inte pågår skulle enligt arbetsgruppens mening få en god brottsförebyggande effekt. Sådana aktioner skulle dessutom för sitt genomförande kräva mindre personal.

Arbetsgruppens rekommendation att ändra rutinerna för polisingripandena kritiserats av några remissinstanser, som menar att den förordade taktiken inte kan tillstyrkas annat än i undantagsfall. Dessa instanser gör gällande att det vid ett ingripande normalt är önskvärt att direkt kunna gripa så många som möjligt av de ansvariga för spelet och att bevisssvårigheterna vid ingripanden enligt arbetsgruppens modell skulle bli betydligt större än f. n.

Jag har förståelse för de invändningar som sålunda har gjorts från några håll men anser ändå att arbetsgruppens uppslag är värt att ta tillvara. Enligt min mening kan det således i en del fall vara lämpligt att göra polisrazzia mot en spelklubb vid en tidpunkt när spel ännu inte har hunnit komma igång. Förutsättningar för att tillämpa straffbestämmelsen om förberedelse torde sålunda inte sällan föreligga i fall där den som har gjort sig skyldig till grovt dobbleri kort därefter visar sig ånyo ha anskaffat spelutrustning som är väl lämpad för illegalt spel i oförändrad omfattning (jfr prop. 1972: 96 s. 15). Av de skäl som remissinstanserna har angett kan dock givetvis polisrazzior mot spelklubbar medan spel pågår inte undvaras.

Några remissinstanser har betonat vikten av att *polisen får tillräckliga resurser* i sitt arbete med denna typ av brottslighet. Jag vill med anledning härav erinra om de stora satsningar som under de tre senaste budgetåren har gjorts mot bl. a. den organiserade brottsligheten, till vilken spelklubbsverksamhet och annat grovt dobbleri hör (jfr t. ex. prop. 1979/80: 100 bil. 5, s. 10–12). Dessa insatser ger klart vid handen att kampen mot bl. a. dobbleriet f. n. prioriteras högt av statsmakterna.

Såvitt gäller lagstiftningssidan föreslår arbetsgruppen bl. a. en *ny definition av dobbleri och straffskärpningar*.

Som jag nämnde förut kan enligt 16 kap. 14 § första stycket BrB den dömas för dobbleri som för allmänheten anordnar äventyrligt spel om pengar eller pengars värde eller som tillåter sådant spel i en lokal som han har upplåtit åt allmänheten. Även den som deltar i spelet kan enligt paragrafens andra stycke dömas för dobbleri. Härvid förstås med spel en verksamhet vars utgång skall vara bestämd av regler som tillåter deltagare att fortgående påverka sina vinstmöjligheter genom något slags kalkyl eller liknande åtgärd. Att spelet skall vara äventyrligt innebär att spelets utgång huvudsakligen skall bero på slumpen. Till spel av denna typ har brukat

räknas poker och, i varje fall om det bedrivs utan begränsningar i fråga om insatser, roulette.

En med dobbleriet besläktad företeelse är lotteriet. Lotteri definieras i 1 § lotteriförordningen. Som lotteri anses varje företag där en eller flera deltagare kan erhålla högre vinst än de övriga beroende på lottning, gissning, vadhållning eller liknande av slumpen helt eller delvis beroende anordning. Totalisatorvadhållning vid hästtävlingar, tips, penninglotteri och bingo är exempel på lotterier. Marknads- och tivolinöjen i form av mekaniska spelapparater, ringkastningsanordningar och skjutbanor, vilka är förenade med sådana vinstmöjligheter som nämndes nyss, betraktas också som lotterier.

Lotteri om pengar eller pengars värde får enligt lotteriförordningen inte anordnas för allmänheten utan tillstånd eller, i vissa fall, särskild anmälan. Detsamma gäller beträffande sådant automat-, roulette- eller bingospel, som inte anordnas för allmänheten, om spelet anordnas i förvärvssyfte. Kort- och tärningsspel jämfälls i förordningen med roulettspel. Med roulettspel avses i detta sammanhang spel med begränsade insatser.

Lotteriförordningens definition av lotteri täcker även begreppet äventyrligt spel. Gränsen mellan lotteriförordningen och BrB dras genom att i 1 § lotteriförordningen har tagits in en hänvisning till dobbleribestämmelserna i BrB. Av hänvisningen följer att lotteriförordningen inte är tillämplig på typiskt äventyrliga spel.

För brott mot lotteriförordningen döms till böter eller fängelse i högst ett år enligt närmare bestämmelser i 10 § förordningen.

Arbetsgruppen kritiserar gränsdragningen mellan äventyrligt spel och lotteri. Regleringen innebär bl. a. att sådan illegal bookmaking, som består i vadhållning i samband med hästkapplöpningar vid sidan av det officiella totalisatorspelet, är att hänföra till lotteri. Eftersom illegal bookmaking enligt arbetsgruppen sannolikt är den form av illegalt "spel" som omsätter de största beloppen i vårt land, är det irrationellt att denna verksamhet skall bestraffas som lotteri enligt en lägre straffskala än dobbleri. En annan olägenhet med den nuvarande gränsdragningen är enligt arbetsgruppen att det särskilt i fråga om roulettspel har visat sig svårt att dra en förnuftig gräns mellan vad som är att anse som äventyrligt spel och vad som endast är lotteri. Enligt arbetsgruppens mening bör BrB:s bestämmelser om dobbleri därför i princip omfatta även de allvarliga fallen av vad som nu är brott mot lotteriförordningen.

Arbetsgruppen föreslår vidare att, till skillnad från vad som nu är förhållandet, även vissa former av s. k. skicklighetsspel skall omfattas av BrB:s dobbleribestämmelser. Arbetsgruppen konstaterar att det nu är tillåtet att anordna t. ex. schack-, golf-, biljard- och bridgetturneringar där allmänheten deltar med t. o. m. mycket höga egna penninginsatser. Även om det inte synes ha framkommit några allvarliga sociala olägenheter av detta, ifrågasätter arbetsgruppen den rationella grunden för denna åtskillnad

mellan hasard- och skicklighetsspel. Arbetsgruppen menar att äventyrligt spel i dess nuvarande betydelse inte längre bör användas som begrepp i dobbleribestämmelsen.

Samtidigt erinrar arbetsgruppen om att lagen vid äventyrligt spel om pengar i princip inte tar någon hänsyn till insatsernas storlek. Arbetsgruppen påpekar att det innebär att några av de sällskapsspel med mycket begränsade insatser som är vanligt förekommande t. ex. bland invandrare i vårt land faller under dobbleribestämmelserna. Det bör enligt arbetsgruppen vara möjligt att från BrB:s tillämpningsområde föra bort sådana spel om pengar där allmänheten deltar i första hand inte för att vinna pengar utan för att få en stunds förströelse och där deltagarna med hänsyn till omständigheterna kan sägas inte löpa någon risk för förluster som äventyrar deras ekonomiska situation.

Med hänsyn till det anförda föreslår arbetsgruppen att dobbleribestämmelsen får en ändrad avfattning som innebär att den straffbelägger fall där någon olovligen för allmänheten anordnar spel eller lotteri som med hänsyn till sin art, insatsernas ekonomiska värde och övriga omständigheter framstår som äventyrligt. Detsamma bör gälla fall där spelet eller lotteriet är ägnat att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning. Sistnämnda rekvisit avses täcka bl. a. kedjebrev. Definitionen av lotteri i lotteriförordningen föreslås stå oförändrad i sak.

I sammanhanget föreslår arbetsgruppen att straffskalorna ses över. För brott mot lotteriförordningen föreslås maximistraffet sänkt från fängelse i ett år till fängelse i sex månader. Maximistraffet för dobbleri föreslås höjt från fängelse i sex månader till fängelse i två år. För grovt dobbleri innebär förslaget att straffmaximum höjs från fängelse i två år till fängelse i fyra år.

Arbetsgruppens förslag till ny definition av dobbleri har fått ett övervägande positivt mottagande av remissinstanserna. Att t. ex. illegal book-making hänförs till BrB gillas nästan allmänt. Några remissinstanser anser dock att den nuvarande gränsen mellan BrB och lotteriförordningen dras med hjälp av mera lättillämpade kriterier än de föreslagna och därför är att föredra. Praktiskt taget alla instanser som särskilt berör skicklighetsspelen avstyrker den föreslagna kriminaliseringen i den delen. Förslagen till straffskärpning slutligen godtas av de flesta remissinstanser som har gått in på frågan.

Som jag nämnde inledningsvis lade lotteriutredningen under sommaren 1979 fram sitt huvudbetänkande Lotterier och spel. Betänkandet innehåller en genomgång av lotteri- och spelmarknaden i Sverige och förslag till reglering av den i framtiden. Vidare föreslås en ny organisation av provningsförfarandet i lotteriärenden. Betänkandet har varit föremål för en bred remissbehandling, som just har avslutats. Ärendet bereds f. n. i handelsdepartementet med sikte på en proposition under riksmötet 1980/81.

Övervägandena i betänkandet leder fram till ett förslag till en ny lag om lotteri och spel, som skall ersätta lotteriförordningen. Den nya lagen får ett

vidare tillämpningsområde än förordningen. Bl. a. innebär förslaget att kedjebrevsspel, andelsspel och liknande spel uttryckligen förs in under lotteriregleringen.

Förslaget till lag om lotteri och spel innehåller också en straffbestämelse enligt vilken bl. a. den som olovligen anordnar lotteri eller spel kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år. I sin motivering har lotteriutredningen uttalat att det dessutom behövs en särskild straffbestämelse som riktar sig mot den grövre brottsligheten på lotterimarknaden, om inte BRÅ-promemorian skulle leda till lagstiftning (SOU 1979: 29 s. 482–483).

Av vad jag här har anfört framgår att både arbetsgruppen och lotteriutredningen har föreslagit ändringar i fråga om de grundläggande bestämmelserna angående spel och lotterier. Det står klart att man måste ta ställning till dessa frågor i ett sammanhang, eftersom det annars finns risk för att de aktuella bestämmelserna skulle behöva ändras två gånger med kort mellanrum. Enligt min mening innehåller arbetsgruppens rapport flera värdefulla uppslag som bör tas tillvara i det fortsatta arbetet. Efter samråd med chefen för handelsdepartementet förordar jag med hänvisning till vad som har anförts nu att regeringen tar ställning till de ändringar i definitionen av äventyrligt spel, som har föreslagits av arbetsgruppen, i anslutning till de överväganden i fråga om regleringen av spel och lotterier som f. n. pågår med anledning av lotteriutredningens betänkande. Med hänsyn till det nära samband som föreligger mellan definitionsfrågorna och straffskalorna bör även arbetsgruppens förslag om ändring i straffskalorna prövas i det sammanhanget.

2.2 Medverkan till dobbleri

Medverkan till en gärning som utgör brott enligt BrB är i princip straffbar. Enligt 23 kap. 4 § BrB skall sålunda inte bara den som har utfört gärningen straffas utan också den som har främjat denna "med råd eller dåd". Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för anstiftan till brottet och annars för medhjälp till det. I fråga om dobbleri liksom beträffande praktiskt taget alla andra gärningar som är straffbara endast som uppsåtliga brott gäller att även medverkan måste innefatta ett uppsåtligt främjande för att vara straffbar. Det enda undantaget från sistnämnda princip har avseende på högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri, grovt spioneri och grov obehörig befattning med hemlig uppgift. Enligt 19 kap. 15 § BrB kan under vissa förutsättningar även oaktsam medhjälp till dessa brott bli straffbar.

Arbetsgruppen har särskilt behandlat frågan om medverkan till dobbleri. I promemorian diskuteras några persongrupper som – vid sidan av själva anordnarna – har en viktig roll för den illegala spelklubbsverksamheten. Främst pekar arbetsgruppen på fastighetsägare som hyr ut lämpliga lo-

kaler. Vidare nämns sådana personer som tillhandahåller spelutrustning och annan nödvändig inredning och därigenom bidrar till spelklubbarnas fortbestånd. Som en sista grupp omnämns advokater och andra juridiska rådgivare som bistår klubbägare med råd rörande klubbens angelägenheter och på så sätt medverkar till att söka skapa "en laglig ram kring en olaglig verksamhet".

Erfarenheten visar, framhåller arbetsgruppen, att det är mycket sällsynt med rättsliga åtgärder mot fastighetsägare eller andra nu nämnda kategorier av medverkande. Enligt arbetsgruppen hänger detta bl. a. samman med att utsikterna att straffrättsligt komma åt dessa personer, som många gånger står bakom verksamheten, är beroende av möjligheterna att bevisa att de känner till att den verksamhet som bedrivs i deras fastigheter eller i de lokaler, som de har finansierat eller inrett, är olaglig.

Arbetsgruppen menar att de nu angivna personkategorierna effektivt kan motverka illegal spelklubsverksamhet om de vill. Det kan för fastighetsägarnas del ske genom en omsorgsfull prövning av dem som vill hyra en lägenhet och en aktiv övervakning av hur denna utnyttjas i fortsättningen. Som jag nämnde inledningsvis föreslår arbetsgruppen en ändring i hyreslagen som innebär att hyresrätten till en lägenhet där dobbleri bedrivs kan förklaras förverkad. Vidgade möjligheter för fastighetsägaren att säga upp hyresförhållandet på grund av illegal spelklubsverksamhet bör enligt arbetsgruppens mening paras med en skyldighet för honom att aktivt utnyttja möjligheten.

Även för långivare, inredningsfirmor och andra som med eller utan avsikt bidrar till anordnandet av illegal spelklubsverksamhet synes det enligt arbetsgruppen vara påkallat med bestämmelser som är ägnade att öka vaksamheten. Detsamma gäller advokater och andra som ägnar sig åt juridisk eller annan rådgivning i frågor om spel och lotteri.

I enlighet med det anförda föreslår arbetsgruppen – efter mönster av vad som enligt 19 kap. 15 § BrB gäller om bl. a. högförräderi – en bestämmelse om oaksam medverkan till grovt dobbleri. Om sålunda någon, som med hänsyn till omständigheterna haft skäligen anledning antaga att grovt dobbleri förbereds eller pågår, genom upplåtelse av lokal, tillhandahållande av pengar eller utrustning, eller på annat sätt genom råd eller dåd väsentligt främjar verksamheten, skall han dömas såsom för medhjälp till gärningen. Straffskalan bör enligt arbetsgruppen omfatta böter eller fängelse i högst två år.

Arbetsgruppens förslag att straffbelägga oaksam medverkan till grovt dobbleri och till förberedelse till detta brott har mottagits positivt av många remissinstanser. Några av dessa har dock efterlyst preciseringar på olika punkter, och andra har i fråga om förslagets enskildheter en uppfattning som avviker från arbetsgruppens. Flera remissinstanser, bl. a. Sveriges domareförbund och Sveriges advokatsamfund, avstyrker förslaget. De gör gällande att den illegala spelklubsverksamheten knappast är en så allvar-

lig samhällsfara att en så speciell bestämmelse som den föreslagna är motiverad. Vidare hävdas att den aktivare kontroll och övervakning av hyressökande och hyresgäster från hyresvärdarnas sida, som förslaget framtvingar, för med sig en rad nackdelar från skilda synpunkter.

För egen del vill jag först peka på att tillgången till en lämplig lägenhet (lokal eller bostadslägenhet enligt den terminologi som är vanlig i anslutning till jordabalkens bestämmelser) uppenbarligen är en grundläggande förutsättning för den som vill driva en illegal spelklubb. Sådana spelklubbar bedrivs av gjorda undersökningar att döma nästan undantagslöst i hyrda lokaler eller bostadslägenheter. Jag delar arbetsgruppens uppfattning att lagstiftningsåtgärder som försvårar för anordnare av illegal spelverksamhet att få tillgång till lägenheter för ändamålet är motiverade som ett led i strävandena att komma till rätta med kriminalitet av aktuellt slag.

Även när det gäller långivare, inredningsföretag och andra som bidrar till att anordna illegal spelverksamhet, finns det givetvis ett klart intresse av att straffvärda fall beivras i ökad omfattning. I denna del förefaller emellertid något framträdande behov av ändringar i lagstiftningen inte finnas utan problemen närmast ligga på det praktiska planet. Som har framhållits av RÅ torde nämligen den som exempelvis levererar spelutensilier till en spelklubb redan enligt nuvarande bestämmelser med rimliga krav på bevisning i regel kunna fällas till ansvar för uppsåtlig medverkan. Behovet av åtgärder för att motverka att advokater och andra som ägnar sig åt juridisk rådgivning dras in i ekonomisk eller organiserad brottslighet är ett generellt problem som har aktualiserats i BRÅ:s PM 1979: 8 Advokatverksamhet. Denna promemoria, som av BRÅ har överlämnats till justitiedepartementet, är f. n. föremål för remissbehandling.

Med hänsyn till det anförda bör enligt min mening uppmärksamheten i detta sammanhang koncentreras på att försvåra för anordnare av illegal spelverksamhet att komma över lägenheter för ändamålet genom att man ökar möjligheterna att på straffrättslig väg beivra fall där fastighetsägare medvetet bidrar till den illegala verksamheten.

På grundval av den utredning om illegal klubbverksamhet i Stockholm som har fogats som bilaga till arbetsgruppens promemoria har gruppen ansett sig kunna konstatera att en snäv krets av fastighetsägare svarar för en stor del av de lägenheter som vid varje tidpunkt utnyttjas för illegal klubbverksamhet. Denna uppfattning vinner stöd av erfarenheterna från polis- och åklagarhåll att en olaglig spelklubb som stängts efter en polisrazzia ofta uppstår på nytt – måhända under ett annat namn – i samma fastighet som förut. Det har även gjorts gällande att det i en del av dessa fall rör sig om fastighetsägare som kan förmodas vara de egentliga initiativtagarna till den olagliga verksamheten och som därför, med ett från den danska debatten på området hämtat uttryck, kan betecknas som s. k. bakmän. Som har påpekats vid remissbehandlingen tyder den berörda utredningen samtidigt på att den illegala spelverksamheten inte sällan

förekommer i fastigheter som ägs bl. a. av allmännyttiga bostadsföretag eller annars står under sådan förvaltning att det inte rimligen kan antas att den som har upplåtit lägenheten medvetet bidragit till den olagliga verksamheten. Det kan i sådana fall tvärtom förmodas att fastighetsägaren skulle ha strävat efter att bringa hyresförhållandet att upphöra på grund av den illegala verksamheten, om lagliga möjligheter härtill hade funnits. Det sagda ger stöd för slutsatsen att den lagstiftning som är aktuell nu bör utformas på ett sådant sätt att den på en gång ökar möjligheterna att beivra fall där fastighetsägare medvetet bidrar till dobbleribrottslighet och underlättar för seriösa fastighetsägare att av eget initiativ vidta de åtgärder som är påkallade.

Det finns i detta hänseende anledning att först diskutera frågan om tillämpningen av BrB:s medverkansregler på fall där en hyresvärd hyr ut en lägenhet till en person som anordnar spelhåleverksamhet i denna.

Det står enligt gällande rätt klart att en hyresvärd som uppsåtligt främjar anordnandet av en spelklubb – t. ex. genom att tillhandahålla en för ändamålet inredd eller annars särskilt lämpad lokal eller bostadslägenhet – kan dömas till ansvar för medhjälp. Detta gäller också i det fallet att han inte var säker på att brottslig verksamhet skulle komma att äga rum utan endast misstänkte detta, förutsatt att det kan antas att han skulle ha handlat på samma sätt även med full vetskap om den planerade brottsligheten (s. k. eventuellt uppsåt).

Mera tveksam blir bedömningen, om hyresvärdens enda medverkan består i att han mot marknadsmässig hyra upplåter en lokal eller en bostadslägenhet av normalt slag till någon som öppnar en spelklubb i denna. Även om hyresvärden i ett sådant fall kan ha ett åtminstone eventuellt uppsåt som omfattar att en spelklubb skall startas torde det vara en öppen fråga om en domstol skulle anse att han härigenom på ett straffbart sätt har främjat dobbleri. Det är tolkningen av uttrycket "främja" som här kan vara föremål för delade meningar. Under förarbetena till BrB har – låt vara i ett annat sammanhang, nämligen beträffande koppleri (se SOU 1953: 14 s. 251 f.) – gjorts uttalanden som tyder på att straffbart främjande skall anses föreligga endast i den mån hyresvärden kan sägas ha verksamt bidragit till den olagliga verksamheten. Detta skulle vara förhållandet om hyresvärden genom upplåtelsen exempelvis har berett gärningsmannen en möjlighet till brottslig verksamhet som är beaktansvärt gynnammare än som föreligger under vanliga förhållanden. Enbart själva upplåtelsen i och för sig skulle däremot inte räcka till som grund för straffbarhet. Huruvida dessa uttalanden skall anses vara ett uttryck för gällande rätt också på förevarande område är naturligtvis tveksamt. Det torde emellertid få betecknas som ovisst om en hyresvärd som mot marknadsmässig hyra upplåter en normal lägenhet gör sig skyldig till straffbar medverkan enbart på den grunden att han vid själva upplåtelsen hade uppsåt som omfattade den planerade brottsliga verksamheten.

Vad jag nu har sagt har tagit sikte på fall där hyresvärderna redan vid uthyrningen kände till att lägenheten skulle användas till dobbleri eller åtminstone misstänkte detta på ett sådant sätt som krävs för att eventuellt uppsåt skall anses föreligga. Om hyresvärderna däremot först senare får sådan kännedom eller misstanke torde han inte göra sig skyldig till straffbar medverkan till fortsatt dobbleribrott bara genom att underlåta att göra anmälan om brottet eller att säga upp hyresgästen. Underlåtenhet att anmäla eller annars avslöja ett brott är nämligen enligt 23 kap. 6 § BrB straffbar endast när detta särskilt har föreskrivits. Beträffande dobbleri-brotten finns ingen sådan föreskrift. Inte heller de allmänna principerna om straffbarhet för underlåtenhet i vissa fall torde innebära att hyresvärderna i den angivna situationen gör sig skyldig till straffbar medverkan genom att förhålla sig passiv (jfr Beckman m. fl., Kommentar till Brottsbalken I. 4:e uppl. s. 20–21). Detta gäller naturligtvis så mycket mera som den omständigheten att en lägenhet används för brottslig verksamhet inte enligt nuvarande ordning utgör någon självständig grund som kan åberopas vid uppsägning av ett hyreskontrakt.

Arbetsgruppens förslag innebär som nämnts att även oaksam medverkan till grovt dobbleri straffbeläggs. Genomförs förslaget skulle resultatet beträffande den grupp av fastighetsägare som kan misstänkas vara initiativtagare eller annars anstiftare i egentlig mening till olovlig spelverksamhet närmast bli en lättnad i kravet på bevisning. Med tanke på hur angeläget det är att straffrättsligt nå de s. k. bakmännen skulle detta naturligtvis i och för sig vara en fördel.

Från principiell synpunkt måste man dock hysa betänkligheter mot att dobbleribrott – utan att frågan har övervägts i ett större sammanhang – hänförs till den utomordentligt begränsade grupp av gärningar beträffande vilka redan oaksam medverkan är straffbar. Denna grupp omfattar f. n. endast de allvarligaste brotten mot rikets säkerhet. Förslaget, som också avses innebära att viss passivitet skall ge upphov till straffbar medverkan, för dessutom med sig andra olägenheter vilka har belysts under remissbehandling. Främst tänker jag på att förslaget torde förutsätta en kontroll från hyresvärdarnas sida över hyressökande och hyresgäster som skulle leda till stora praktiska svårigheter och sannolikt medföra behov av privata straffregister i en eller annan form. Som bl. a. bostadsdomstolen framhåller är en sådan ordning ägnad att skapa irritation och inverka negativt på förhållandet mellan hyresvärdar och hyresgäster. Flera remissinstanser påpekar vidare att den hyresvärd som misstänker att grovt dobbleri förekommer i en uthyrd lägenhet skulle hamna i en besvärlig situation. Underlåter han att vidta någon åtgärd kan han ådömas straff för oaksam medverkan. Säger han upp hyresavtalet löper han å andra sidan risk att förlora en eventuell efterföljande rättegång och att få betala kostnaderna i målet. Är det fråga om en annan lägenhet än bostadslägenhet kan hyresvärderna, om han förlorar målet, dessutom få betala skadestånd enligt 12 kap. 57 § jordabalken.

Jag har förståelse för den kritik mot förslagets utformning som sälunda har framförts under remissbehandlingen. Samtidigt är det min uppfattning att det väsentliga av vad arbetsgruppen har velat åstadkomma kan nås med en straffbestämmelse som utformas på ett annat sätt och så att kravet på uppsåt behålls.

Vid utformningen av en sådan straffbestämmelse framstår det enligt min mening till en början som angeläget att undanröja den oklarhet som i dag råder om under vilka förutsättningar en hyresvärd som upplåter en lägenhet med vetskap eller misstanke om att den kommer att användas till spelklubb härigenom gör sig skyldig till straffbar medverkan till dobbleribrott. Det finns nämligen anledning att anta att den nuvarande ovissheten på denna punkt är ett huvudskäl till att rättsliga åtgärder mot fastighetsägarna är så förhållandevis sällsynta.

Den lämpligaste lösningen är enligt min mening att i BrB ta in en uttrycklig regel om att den som genom nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet som används för dobbleribrott skall dömas till ansvar enligt vad som föreskrivs om medverkan i 23 kap. Samma krav på uppsåt kommer då att gälla som i fråga om brott i allmänhet, vilket innebär att eventuellt uppsåt blir tillräckligt. Även en fastighetsägare som upplåter en normal lokal eller bostadslägenhet mot marknadsmässig hyra för dobbleriverksamhet ådrar sig därmed ansvar för medhjälp, om han kände till den planerade verksamheten eller åtminstone misstänkte denna och kan antas ha handlat på samma sätt, om han hade haft full vetskap om förhållandet.

Anledning synes saknas att begränsa en medverkansbestämmelse av den innebörd som har angetts nu till fall då grovt dobbleri förövas. Straffbestämmelsen bör ta sikte på all dobbleriverksamhet. Även försök och förberedelse till grovt dobbleri bör omfattas.

Innebörden av den bestämmelse som jag har föreslagit nu kan beskrivas så att en fastighetsägare påläggs en rättslig skyldighet att avstå från en tilltänkt upplåtelse i fall där han vet eller på goda grunder misstänker att hyresgästen kommer att använda lägenheten för dobbleriverksamhet. För att en ny straffrättslig reglering skall fylla den avsedda funktionen att verksamt försvåra för dem som ägnar sig åt att arrangera illegal spelverksamhet att få tillgång till lägenheter bör emellertid också en hyresvärd, som i god tro upplåtit en lägenhet, under vissa förutsättningar bli rättsligt skyldig att vidta åtgärder för att få upplåtelsen att upphöra, om han senare får reda på att dobbleri bedrivs i lägenheten.

Vad som skäligen kan krävas av hyresvärderna i en sådan situation beror naturligtvis bl. a. på vilka möjligheter han enligt hyreslagen har att säga upp hyresförhållandet. Jag kommer i det följande (avsnitt 2.3) att föreslå att en ny förverkandegrund införs i 42 § hyreslagen som tar sikte bl. a. på fall då en lägenhet utnyttjas till illegal spelklubb. För att med framgång kunna säga upp ett hyresförhållande med åberopande av denna förverkandegrund måste hyresvärderna enligt förslaget kunna bevisa att lägenheten

har nyttjats till brottslig verksamhet. En hyresvärd kan med hänsyn härtill inte rimligen vid straffansvar åläggas att säga upp en hyresgäst för att denne har anordnat spelhålleverksamhet i lägenheten annat än i klara fall, t. ex. då en lagakraftvunnen dom i brottmål visar att så har varit fallet. I övriga fall när hyresvärderna känner till att dobbleri bedrivs i lägenheten bör han emellertid i princip anses ha skyldighet att ange brottet till polis- eller åklagarmyndighet. Resulterar en sådan angivelse sedermera i att hyresgästen blir dömd för dobbleri, bör hyresvärderna givetvis därefter fullfölja sitt agerande mot hyresgästen med att säga upp honom, om det behövs för att hindra fortsatt dobbleriverksamhet.

Den här förordade skyldigheten för hyresvärderna att aktivt verka för att avbryta hyresförhållandet när han har fått vetskap om att organiserat illegalt spel pågår i lägenheten bör lagtekniskt uttryckas genom en bestämmelse som straffbelägger underlåtenheten att göra vad som skäligen kan begäras (jfr 13 kap. 10 § och 15 kap. 9 § BrB). I enlighet härmed bör bestämmelsen få den innebörden att den som har upplåtit en lägenhet i vilken bedrivs dobbleriverksamhet skall dömas såsom för medhjälp till dobbleribrott också i det fallet att han efter att ha fått vetskap om den brottsliga verksamheten medverkar till fortsatt sådan verksamhet i lägenheten genom att underlåta att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra.

Sammanfattningsvis föreslår jag att de allmänna reglerna om medverkan till dobbleri kompletteras med en ny straffbestämmelse för den som genom nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet som används för dobbleri eller grovt dobbleri eller för försök eller förberedelse till grovt dobbleri. Upplåtaren skall därigenom anses ha främjat gärningen och dömas till ansvar enligt vad som föreskrivs om medverkan i 23 kap. Insåg han inte vid upplåtelsen att lägenheten skulle användas för sådan brottslig verksamhet men får han därefter vetskap om verksamheten åligger det honom att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. Om han underlåter detta skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, likaså anses ha främjat gärningen och dömas till ansvar enligt vad som nyss har sagts.

2.3 Hyreslagen m. m.

Beträffande möjligheterna att med hyres- och bostadslagstiftningens hjälp motverka spelklubsverksamhet kan jag först helt allmänt hänvisa till arbetsgruppens framställning (bilaga I avsnitt 3.3).

I 12 kap. 42 § jordabalken (hyreslagen) finns bestämmelser om när en hyresrätt är förverkad och hyresvärderna således är berättigad att säga upp hyresavtalet. Förverkandegrunderna tas upp i sju punkter i paragrafen. Någon punkt som direkt tar sikte på en rätt att upplösa ett hyresförhållande därför att hyresgästen bedriver brottslig verksamhet i lägenheten

finns inte. Däremot finns vissa förverkandegrunder som i särskilda situationer borde vara möjliga att åberopa av en hyresvärd som önskar säga upp en hyresgäst som t. ex. utnyttjar lägenheten till illegal spelklubsverksamhet. Jag kan här hänvisa till den redogörelse för rättsläget i detta hänseende som har tagits in i arbetsgruppens promemoria (bilaga 1 avsnitt 3.3.4). Sålunda skulle i vissa situationer av den typ som har nämnts nu sannolikt kunna åberopas att lägenheten används för annat ändamål än det avsedda och att avvikelserna inte är utan betydelse för hyresvärderna (42 § första stycket 3 jämförd med 23 §). Säkerligen kan också i en del fall uppsägning ske på den grunden att hyresgästen eller någon som härleder sin rätt från honom inte iakttar allt som fordras för att bevara sundhet, ordning och skick inom fastigheten (42 § första stycket 5 jämförd med 25 §). I båda de nu nämnda fallen fordras emellertid ytterligare att hyresgästen har underlåtit att utan dröjsmål vidta rättelse efter tillsägelse i viss ordning av hyresvärderna och dessutom att det som ligger hyresgästen till last inte är av ringa betydelse.

Arbetsgruppen anför med hänvisning till undersökningar som har företagits på området att det finns en tämligen fast krets av fastighetsägare som äger en betydande del av de fastigheter vari de illegala klubbar som finns vid varje tillfälle inryms och att det är vanligt att illegala klubbar återuppstår kort tid efter det att polisen har ingripit mot verksamheten. Det kan enligt arbetsgruppen inte accepteras att illegala klubbar ständigt återuppstår i samma lokaler. Vad som framför allt kan begäras av en fastighetsägare i vars fastighet polisen har funnit en illegal spelklubb är att han vidtar åtgärder för att förhindra ett upprepande. Man kan enligt arbetsgruppen också begära att fastighetsägaren, om han äger flera fastigheter, efter polis-ingripande av nyssnämnt slag går igenom hela sitt fastighetsbestånd i syfte att gallra ut ytterligare illegala klubbar. Den koncentration av illegal klubbverksamhet till vissa personers fastigheter som har kunnat konstateras betecknas av gruppen som stötande.

Enligt arbetsgruppen bör åtgärder nu vidtas i syfte att möjliggöra avveckling av hyresförhållanden på grund av illegal spelklubsverksamhet. Med hänvisning till sin redogörelse för gällande rätt noterar arbetsgruppen att det är oklart om hyreslagen medger förverkande av hyresrätten enbart på den grunden att lägenheten använts för illegal spelklubsverksamhet. Arbetsgruppen anser därför att det behövs en uttrycklig bestämmelse om detta. Med anledning härav föreslår arbetsgruppen att i 42 § hyreslagen upptas en ny punkt, enligt vilken hyresrätten skall vara förverkad, om hyresgästen i lägenheten bedriver verksamhet som anges i 16 kap. 14 § BrB, dvs. dobbleri. En sådan bestämmelse skulle enligt gruppen vara till hjälp för de lojala fastighetsägare som önskar bli av med hyresgäster som bedriver illegal spelklubsverksamhet.

Förslaget från arbetsgruppen att hyresrätten till en lägenhet skall kunna förverkas, om hyresgästen bedriver dobbleri i lägenheten tillstyrks av en

bred remissopinion. Bostadsdomstolen och Sveriges advokatsamfund för fram alternativa lagtekniska lösningar. Endast TCO och Hyresgästernas riksförbund motsätter sig förslaget med hänvisning till att hyresgästernas besittningsskydd inte bör försämras. Från flera håll föreslås att förslaget kompletteras på olika sätt, främst genom att vad arbetsgruppen har föreslagit i fråga om dobbleri bör gälla även vid användning av en lägenhet i annan liknande brottslig verksamhet. En remissinstans pekar i detta sammanhang på prostitutionsutredningens (S 1977: 01) arbete.

Som jag tidigare har nämnt instämmer jag i arbetsgruppens uppfattning att en reglering som innebär att en spelklubbsanordnare kan skiljas från den lägenhet där verksamheten bedrivs utgör ett ändamålsenligt bidrag till åtgärderna för att bekämpa den illegala spelklubbsverksamheten. I föregående avsnitt har jag föreslagit bl. a. att en hyresvärd som får veta att en upplåten lägenhet brukas till spelklubb vid straffansvar blir skyldig att förebygga fortsatt sådan verksamhet genom att verka för att hyresförhållandet bryts. Detta förslag förutsätter att den omständigheten att en spelklubb bedrivs i lägenheten verkligen är en laglig grund för att hyresrätten skall vara förverkad. De nuvarande bestämmelserna om förverkande av hyresrätt i 42 § hyreslagen torde innebära att hållandet av spelklubb i en lägenhet bara under vissa omständigheter är en förverkandegrund. De grunder som i en del fall kan åberopas – främst att hyresgästen gjort sig skyldig till försummelse enligt 42 § första stycket 3 eller 5 – synes inte omedelbart komma i åtanke, när en hyresvärd överväger vilka möjligheter han har att säga upp en hyresgäst som driver en spelklubb i lägenheten. Såvitt känt har de inte heller tillämpats i praktiken på situationer av den typ som nu diskuteras. Jag delar därför arbetsgruppens och de flesta remissinstansernas uppfattning att hyreslagen bör kompletteras med en regel, som gör klart att hållandet av en illegal spelklubb i lägenheten utgör en förverkandegrund.

Under remissbehandlingen har från flera håll förts fram tanken att en ny förverkanderegul i hyreslagen inte borde träffa bara brottslig verksamhet i lägenheten i form av dobbleri utan även annan liknande brottslig verksamhet. Som exempel på sådan har nämnts koppleri och hållande av en s. k. spritklubb, dvs. servering av alkohol drycker utan tillstånd enligt lagen (1977: 293) om handel med drycker.

Vid övervägande av denna fråga måste beaktas att rätten till bostad är av grundläggande betydelse för den enskilde. Det är därför som en hyresgästs rätt att bo kvar i sin lägenhet är kringgärdad av en rad skyddsbestämmelser. Det kommer inte i fråga att införa en ordning som skulle innebära att hyresrätten blir förverkad enbart på den grunden att ett brott begås i lägenheten. Förlust av hyresrätt bör självfallet inte införas som något slags extra påföljd i samband med lagföring för brott. En sådan regel skulle sannolikt främst drabba socialt redan utsatta människor som det är utomordentligt viktigt att i stället på allt sätt stödja.

Däremot hyser jag som redan har framgått inte betänkligheter mot att låta en fortlöpande illegal spelhåleverksamhet i en lägenhet utgöra förverkandegrund. Det rör sig här inte om ett tillfälligt samband mellan brottsligheten och lägenheten utan om att själva lägenheten utnyttjas för den brottsliga verksamheten. Det framstår för mig närmast som en självklarhet att en hyresvärd inte skall behöva tåla ett sådant systematiskt nyttjande av en lägenhet till kriminell verksamhet. Härtill kan — som jag har gjort tidigare — åberopas att det är ett samhällsintresse att den som anordnar dobbleriverksamhet kan skiljas från den lägenhet som han hyr.

Som har framhållits vid remissbehandlingen talar otvivelaktigt samma skäl för att även vissa andra slag av systematiskt nyttjande av en lägenhet till brottslig verksamhet skall utgöra grund för förverkande. Fall där en lägenhet nyttjas till spritklubb, falskmyntarverkstad eller laboratorium för framställning av narkotiska preparat är exempel på denna typ av brottslig verksamhet. Också situationer där hyresgästen upplåter lägenheten för prostitution, dvs. koppleri, bör nämnas. Gemensamt för dessa fall är att själva lägenheten utgör en typisk förutsättning eller ett medel för den brottsliga verksamheten. Den kriminalitet som det här i praktiken gäller tillhör den som det från allmän synpunkt är mest angeläget att motverka. Om en ny förverkandegrund i hyreslagen begränsas till att träffa fall av den typ som nyss har beskrivits, kan den enligt min mening bli ett inte oväsentligt bidrag i kampen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten, utan att för den skull olägenheter uppkommer för hyresgäster i allmänhet.

Arbetsgruppens förslag innebär att en förverkanderegeln med sikte på dobbleri tas in i en ny punkt i första stycket av 42 § hyreslagen. Denna lagtekniska lösning har i stort sett godtagits av remissinstanserna. Några instanser har dock ifrågasatt om denna utformning av regeln är lämplig med hänsyn till att 42 § — liksom f. ö. hyreslagen i sin helhet — utgör en civilrättslig reglering av förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst. Bostadsdomstolen har gett uttryck för uppfattningen att den gällande regleringen i hyreslagen är tillräcklig för att man skall kunna komma tillrätta med de åsyftade fallen. För det fall att behov av mera entydiga regler ändå skulle anses föreligga har domstolen förordat att de tas in i 12 kap. 25 § jordabalken, där det föreskrivs att hyresgästen är skyldig att vid lägenhetens begagnande iakttä allt som fordras för att bevara sundhet, ordning och skick inom fastigheten.

Jag kan för min del inte se någon egentlig motsättning mellan å ena sidan det allmänna intresset av att motverka allvarlig brottslighet och å andra sidan hyresvärdens intresse av att inte behöva tåla att en lägenhet i hans fastighet utnyttjas för sådan brottslighet. Jag kan ansluta mig till bostadsdomstolens uppfattning så till vida att ett tillägg till hyreslagen med sikte på den typ av fall som här har diskuterats ligger väl i linje med den nuvarande hyresrättsliga regleringen. Som jag redan har konstaterat torde emellertid

ett uttryckligt tillägg till regleringen vara nödvändigt om man vill säkerställa den åsyftade tillämpningen. Det skulle naturligtvis vara tänkbart att i överensstämmelse med domstolens förslag ta in ett sådant tillägg i 12 kap. 25 §. Med hänsyn till denna bestämmelses avfattning torde tillägget i så fall få ges det innehåll att en hyresgäst inte får utnyttja lägenheten för brottslig verksamhet. Det synes emellertid diskutabelt att meddela en särskild bestämmelse om att en person inte får göra sig skyldig till brott. Jag finner med hänsyn härtill arbetsgruppens förslag mer ändamålsenligt. En ny regel i ämnet bör sålunda lämpligen kunna tas in som en särskild punkt i uppräkningsdelen i första stycket av 42 § hyreslagen. Regeln bör ges det innehåll att hyresrätten är förverkad, om lägenheten nyttjas till brottslig verksamhet.

Arbetsgruppen har diskuterat om ytterligare lagstiftningsåtgärder inom ramen för hyres- och bostadsregleringen behövs mot den illegala spelhållverksamheten. Gruppen har kommit fram till att det nu inte är motiverat med några sådana åtgärder men tillägger att det finns anledning att följa utvecklingen med uppmärksamhet. Jag har samma uppfattning. De olika tänkbara åtgärder som har nämnts av arbetsgruppen och under remissbehandlingen – t. ex. en utvidgning av tillämpningsområdet för bostadsförvaltningslagen (1977: 792) eller införandet av en kommunal anvisningsrätt till lägenheter i vilka dobbleri har bedrivits – synes f. n. inte behöva övervägas, om brottsbalken och hyreslagen ändras på det sätt som jag har föreslagit. Effekten av dessa ändringar bör emellertid noga studeras.

I ett ytterligare hänseende vill jag dock gå ett steg längre än arbetsgruppen. Arbetsgruppen har inte funnit det föreligga något praktiskt behov av ändringar i bostadsrättslagen (1971: 429) motsvarande dem som har föreslagits i hyreslagen. Även för egen del finner jag det sannolikt att det inte i nämnvärd utsträckning förekommer att bostadsrättslägenheter används för brottslig verksamhet. Om man emellertid gör det svårare att nyttja hyreslägenheter i sådan verksamhet, finns det som har påpekats vid remissbehandlingen en beaktansvärd risk att verksamheten delvis flyttar över till bostadsrättslägenheter. En sådan utveckling bör motverkas. Detta kan ske genom att en förverkandegrund, som svarar mot den som har föreslagits i hyreslagen, förs in också i bostadsrättslagen. För en sådan lösning talar även att förverkandereglererna i hyreslagen och bostadsrättslagen nu är utformade enligt samma principer. Anledning saknas att göra skillnad mellan de båda lagarna i det hänseende som det här gäller. Jag förordar därför att ett tillägg av nu nämnt innehåll görs i bostadsrättslagen.

Den föreslagna ändringen i bostadsrättslagen medför alltså att nyttjanderätten till en lägenhet som innehas med bostadsrätt och som har tillräkts är förverkad, om den senare nyttjas t. ex. som lokal för en illegal spelklubb. Bostadsrättsföreningen är således då berättigad att säga upp bostadsrättsinnehavaren till avflyttning. Det bör anmärkas att den nya regeln i BrB medför att även en företrädare för en bostadsrättsförening, som har

fått vetskap om att en upplåten bostadsrättslägenhet används för dobbleri-verksamhet, blir skyldig att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra till förekommande av fortsatt brottslig verksamhet av samma slag.

3 Ikraftträdande

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1981.

4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i jordabalken,
3. lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479).

I fråga om förslagen under 2 och 3 har samråd skett med chefen för bostadsdepartementet.

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

5 Specialmotivering

5.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

16 kap.

18 §

Paragrafen kompletterar de allmänna reglerna i 23 kap. 4 och 5 §§ BrB om medverkan till brott såvitt avser dobbleri och grovt dobbleri. Enligt förslaget skall den som genom nyttjanderätt har upplåtit en lokal som används för dobbleri eller grovt dobbleri eller för försök eller förberedelse till grovt dobbleri därigenom anses ha främjat gärningen och dömas till ansvar enligt vad som föreskrivs om medverkan i 23 kap. Insåg han inte vid upplåtelsen att lokalen skulle användas för sådan brottslig verksamhet men får han därefter vetskap om verksamheten och underlåter han att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lokalen, likaså anses ha främjat denna och dömas till ansvar enligt vad som nyss har sagts.

Den nya straffbestämmelsen täcker en del fall, som redan är kriminaliserade genom 16 kap. 14, 14 a och 17 §§ jämförda med de allmänna reglerna om medverkan till brott i 23 kap. Någon lagkonkurrens uppstår emellertid inte, eftersom den nya bestämmelsen enbart hänvisar till de allmänna reglerna om medverkan. I domen bör — förutom 16 kap. 14 eller 14 a § — även 16 kap. 18 § och 23 kap. 4 § åberopas. I den mån huvudbrottet utgör

försök eller förberedelse till grovt dobbleri kan ytterligare paragrafer vara att åberopa (16 kap. 17 § och 23 kap. 1–3 §§).

När det i paragrafen talas om att någon genom nyttjanderätt har upplåtit en lokal avses såväl upplåtelse mot vederlag som benefik upplåtelse. Ordet lokal används här i samma betydelse som i 16 kap. 14 § BrB. Det täcker alltså alla typer av uppehållsplatser inomhus. Med jordabalkens terminologi omfattas alla lägenheter, både bostadslägenheter och andra. Paragrafen omfattar även upplåtelse av nyttjanderätt till lägenhet genom bostadsrätt.

Enligt första meningen är det sålunda otillåtet att upplåta en lokal för dobbleri eller grovt dobbleri eller för försök eller förberedelse till grovt dobbleri. Denna mening tar sikte på den rättshandling varigenom nyttjanderätten upplåts. För straffbarhet krävs uppsåt enligt vanliga principer. Eventuellt uppsåt är tillräckligt. Det innebär att upplåtaren kan dömas till ansvar, om han vid upplåtelsen misstänkte att lokalen kunde komma att användas för dobbleri och det kan hållas för visst att han skulle ha förfarit på samma sätt även med full vetskap om förhållandet. Den omständigheten att lokalen är av normal beskaffenhet och har tillhandahållits mot marknadsmässigt vederlag fritar inte upplåtaren från ansvar.

Förslaget syftar till att göra det möjligt att under vissa förutsättningar ställa upplåtaren till ansvar även i fall där han efter avtalet får vetskap om den brottsliga verksamheten och underlåter att vidta de åtgärder som skäligen kan begäras. Eftersom det som regel fordras en särskild föreskrift för att underlåtenhet skall vara straffbar har i andra meningen tagits in en bestämmelse för de fall som avses nu. Enligt andra meningen åläggs sålunda den som i god tro har upplåtit en lokal men senare får veta att straffbelagd dobbleriverksamhet förekommer i den att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. Om upplåtaren underlåter att vidta sådana åtgärder anses han medverka till sådant dobbleribrott som i fortsättningen begås i lokalen.

Vad som skäligen kan begäras av upplåtaren måste bedömas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. I princip skall han handla så att han omedelbart eller längre fram kan bringa upplåtelsen att upphöra, vanligen genom att säga upp lägenhetsinnehavarens hyresavtal. I vissa fall kan hyresgästen tänkas vara beredd att avflytta frivilligt. Den naturliga åtgärden när en hyresvärd har fått veta att illegal spelverksamhet bedrivs i en lägenhet som tillhör honom bör annars vara att ange brottet till åklagarmyndigheten eller polisen. Om hyresvärden känner till att förundersökning rörande verksamheten redan har inletts, bör han dock kunna underlåta att ange brottet. Efter angivelsen, där en sådan har skett, får det ankomma på de rättsvårdande myndigheterna att med anledning av misstanken om brott föranstalta om erforderliga åtgärder, dvs. förundersökning och – i förekommande fall – åtal och dom. Det kan sålunda inte rimligen krävas vid straffansvar att hyresvärden själv gör utredning i syfte att styrka den brottsliga verksamheten eller att han säger upp hyresavtalet, innan han kan

bevisa att hyresrätten är förverkad enligt den föreslagna nya regeln i 12 kap. 42 § första stycket jordabalken (se avsnitt 5.2). Men när det å andra sidan står klart att hyresvärden utan vidare kommer att kunna genomdriva en avhysning bör han i princip också anses skyldig att föranstalta härom. Som bevisning kan exempelvis en lagakraftvunnen dom i brottmål åberopas. Men även annan bevisning kan komma i fråga, t. ex. den omständigheten att hyresgästen medger de faktiska förhållanden som medför att hyresrätten är förverkad.

Av vad som nu har sagts framgår att den hyresvärd, som direkt efter det att han har fått veta att dobbleribrott bedrivs i en lägenhet som han har upplåtit anger detta till polisen, i princip är skyldig att även säga upp hyresavtalet när bevisning om dobbleriet utan större svårighet kan föreläggas, t. ex. efter en fällande dom i brottmål. Om hyresvärden underlåter detta, riskerar han påföljd för medverkan till eventuell fortsatt dobbleribrottslighet i lägenheten. En objektiv brottsförutsättning är att dobbleribrott – med eller utan avbrott – förekommer i lägenheten efter det att hyresvärden har underlåtit att vidta sådana åtgärder för att avbryta lägenhetsupplåtelsen som skäligen har varit påkallade. Denna brottsförutsättning måste vara subjektivt täckt av uppsåt på hyresvärdens sida för att straffbar medverkan skall anses föreligga. Det innebär att hyresvärden inte kan ställas till ansvar om han var övertygad om att den brottsliga verksamheten inte skulle komma att fortsätta. Det torde emellertid i praktiken bli svårt för en hyresvärd att undgå ansvar när det är fråga om en spelklubb som har drivits i en lokal, som hyresgästen särskilt har inrett för ändamålet, eller om en klubb som har varit inarbetad och haft en betydande besöksfrekvens. I sådana fall torde nämligen mycket ofta eventuellt uppsåt på hyresvärdens sida föreligga.

För ansvar enligt andra meningen krävs att den som har upplåtit en lokal har fått vetskap om att dobbleribrott förekommer i lokalen. I kravet på vetskap ligger en begränsning av ansvaret på så sätt att enbart en misstanke om att dobbleri förekommer i lokalen inte blir tillräcklig för ansvar.

Enligt 23 kap. 4 § andra stycket BrB skall envar medverkande dömas efter det uppsåt som ligger honom till last. En hyresvärd, som visserligen insåg att olaga spel försiggick i lägenheten men inte hade ens eventuellt uppsåt omfattande att detta var av så farlig art att det var att anse som grovt dobbleri, skall följaktligen dömas för medhjälp till normalbrott.

Den som är skyldig till ansvar enligt lagrummet skall straffas för medverkan till brottet, alltså i princip enligt straffskalan i 16 kap. 14 eller 14 a § BrB. Av 23 kap. 5 § BrB följer att straffet vid ansvar för medverkan i vissa fall får sättas under vad för brottet annars är stadgat och att i vissa fall ansvar inte alls skall ådömas. Utrymmet för en tillämpning av denna bestämmelse när straff mäts ut för en gärning enligt 16 kap. 18 § BrB torde dock vara mycket begränsat.

Om det dobbleribrott som lokalupplåtaren har medverkat till består i försök eller förberedelse till grovt dobbleri, blir givetvis straffbestämmelserna i 23 kap. 1 och 2 §§ BrB tillämpliga.

5.2 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

12 kap.

42 §

Genom ändringen har en ny förverkandegrund förts in i första stycket i 42 § hyreslagen. Enligt denna är hyresrätten förverkad och hyresvärden berättigad att säga upp avtalet, om lägenheten nyttjas till brottslig verksamhet. Det valda uttryckssättet avses, som har framgått av den allmänna motiveringen, innefatta ett krav på att själva lägenheten har utgjort ett medel eller en förutsättning för brottsligheten i fråga. Exempel på sådana fall är när lägenheten används som uppehållsplats för ett antal människor i ett illegalt näringsfång, såsom en spelklubb eller en lokal för olovlig dryckeshantering. Andra exempel på att lägenhet nyttjas på ett sådant sätt att hyresrätten kan förverkas är att man i lägenheten inhyser omfattande apparatur för brottslig verksamhet som bedrivs där, t. ex. illegal sprit- eller narkotikatillverkning eller falskmyntarverksamhet, och att lägenheten används som upplagsplats för stöldgods.

Det är sålunda lägenhetens karaktär av ett typiskt hjälpmedel eller en förutsättning för brottsligheten som grundar förverkandet. Enbart den omständigheten att ett eller flera brott har begåtts i en lägenhet – t. ex. misshandel – innebär givetvis inte att förverkande kan ske på denna grund. Om å andra sidan förhållandena har varit sådana att själva lägenheten kan sägas ha nyttjats till brottslig verksamhet, krävs det inte i och för sig att verksamheten har pågått under en längre tid. Vad gäller spelklubsverksamhet kan det vara tillräckligt att hyresgästen har ertappats med sådana förberedande åtgärder i lägenheten att han döms till ansvar för förberedelse eller försök till grovt dobbleri. Att enstaka stulna föremål förvaras i lägenheten kan däremot inte anses utgöra tillräckliga skäl för förverkande.

En grundläggande förutsättning för att förverkande skall kunna äga rum på den här föreslagna grunden är att den verksamhet som bedrivs i lägenheten är straffbelagd. Den omständigheten att en lägenhet används för exempelvis prostitution innefattar därför inte i och för sig skäl till förverkande på denna grund. Om däremot hyresrätten tillkommer en person som gör sig skyldig till koppleri genom att upplåta lägenheten för prostitution, torde förverkande regelmässigt kunna ske.

Det har inte ansetts motiverat att för de fall det här gäller ge hyresgästen en formell möjlighet att vidta rättelse innan hyresrätten blir förverkad. Som Sveriges fastighetsägareförbund har uttalat skulle detta i praktiken kunna leda till att den brottsliga verksamheten maskeras eller tillfälligt

inhiberas, vilket i sin tur skulle försvåra för hyresvärderna att bevisa att rättelse i egentlig mening inte kommit till stånd. Däremot omfattas även de nu diskuterade fallen av den allmänna bestämmelsen i paragrafens andra stycke om att hyresrätten inte är förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse. Utrymmet för att med hänvisning till denna bestämmelse underlåta förverkande vid brottslig verksamhet av sådan art som har angetts tidigare torde dock i praktiken vara begränsat. Som jag förut har nämnt är det t. ex. förutsatt att hyresrätten skall anses förverkad om den brottsliga verksamhet som lägenheten nyttjats till består i dobbleri i form av spelklubsverksamhet eller försök eller förberedelse till grovt sådant brott. Om emellertid den brottsliga verksamhet som åberopas ligger långt tillbaka i tiden och rättelse har ägt rum torde det ofta kunna anses att det som ligger hyresgästen till last är av endast ringa betydelse.

Av förverkandegrundens utformning följer att det inte krävs att hyresgästen personligen har gjort sig skyldig till den brottslighet vartill lägenheten har nyttjats. Hyresrätten är förverkad även i det fallet att någon annan – t. ex. en person som hyresgästen svarar för enligt 24 § första stycket hyreslagen – har nyttjat lägenheten till brottslig verksamhet. Som har framgått av de exempel som har anförts kan förverkande enligt den nya grunden komma i fråga beträffande alla slag av lägenheter, både bostadslägenheter och andra.

Om hyresgästen förnekar att lägenheten nyttjas eller har nyttjats till brottslig verksamhet, måste hyresvärderna naturligtvis föra bevisning i frågan. Det enklaste sättet att föra bevisning torde vara att åberopa en lagakraftvunnen dom i brottmål. Samtidigt är det också från principiell synpunkt mest tilltalande att den straffrättsliga prövningen inte skall behöva föregripas i en hyrestvist. Genom förslaget till ändring i 43 § hyreslagen har därför klargjorts att en hyresvärd som får kännedom om att lägenheten nyttjas till brottslig verksamhet och som har angett förhållandet till åtal eller som vet att förundersökning av annat skäl har inletts inte behöver gripa till uppsägning förrän en lagakraftägande brottmålsdom i frågan föreligger. En ytterligare fördel med att avvakta en sådan dom är att en eventuell efterföljande hyrestvist ofta torde kunna avgöras i summarisk process. Vad som har sagts nu hindrar självfallet inte att en hyresvärd, som är så angelägen att bryta ett hyresförhållande i vilket lägenheten har nyttjats till brottslig verksamhet att han är beredd att föranstalta om bevisning på egen bekostnad, för talan om förverkande redan innan det straffrättsliga förfarandet har avslutats.

43 §

I denna paragraf har förts in ett nytt andra stycke, som reglerar inom vilken tid en hyresvärd får säga upp ett hyresavtal med hänvisning till att lägenheten nyttjas till brottslig verksamhet. En hyresvärd som får kännedom om förhållande som avses i 42 § första stycket 8 kan välja mellan att

säga upp hyresgästen direkt och att ange brottet till åtal och avvakta polisutredning och eventuell efterföljande lagföring. Hyresvärden har i det först nämnda fallet rätt att säga upp avtalet inom en tid av två månader från det att han fick kännedom om den brottsliga verksamheten. I fråga om kontinuerlig brottslig verksamhet, som inte har avslutats när hyresvärden fick kännedom om den, skall tiden räknas från det att verksamheten har avslutats.

I det senare fallet löper uppsägningsfristen ut först två månader efter det att det rättsliga förfarandet med anledning av angivelsen har avslutats, dvs. från det att åklagaren har beslutat att inte åtala eller från det att lagakraft-ägande brottmålsdom föreligger. Förlängd uppsägningstid i enlighet med vad som här senast har sagts gäller också i det fallet att förundersökning rörande den brottsliga verksamheten i lägenheten har inletts utan angivelse av hyresvärden inom samma tid som gäller för angivelsen.

5.3 Förslaget till lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479)

I bostadsrättslagen har gjorts sådana ändringar som i allt väsentligt svarar mot de ändringar som har gjorts i hyreslagen. Här kan därför hänvisas till de uttalanden som har gjorts i det sammanhanget.

6 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i jordabalken,
3. lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479).

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Dobblers

Översynen av lagstiftning mot
organiserad och ekonomisk brottslighet

PM 1979:4
Stockholm, mars 1979

Förord

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har av regeringen i december 1977 fått i uppdrag att göra en översyn av lagstiftning mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Rådet har i enlighet med uppdraget för översynsarbetet bildat en styrgrupp och tre arbetsgrupper.

Styrgruppen består av rikspolischefen Holger Romander, ordförande, riksdagsledamoten Barbro Engman-Nordin, rättschefen Per Jermsten, riksdagsledamoten Stig Josefson, riksdagsledamoten Hans Pettersson i Helsingborg, avdelningschefen Kurt Sjöström, kanslichefen Karin Westberg och riksdagsledamoten Håkan Winberg. Gruppens sekreterare är biträdande skattedirektören Johan Hirschfeldt.

Den andra arbetsgruppen består av departementsrådet Bo Svensson, ordförande, ombudsmannen Styrbjörn Bergdahl, byråchefen Esbjörn Esbjörnsson, kammaråklagaren Leif Pihlsgård, kriminalkommissarien Lenart Qvist och juris doktorn Dag Victor. Gruppens sekreterare är polisintendenten Urban Engerstedt.

Arbetsgruppen har i denna promemoria utarbetat vissa förslag rörande dobbleri. Styrgruppen har anslutit sig till arbetsgruppens förslag.

Stockholm i februari 1979

Innehåll

Sammanfattning	36
Författningsförslag	39
1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken	39
2 Förslag till lag om ändring i lotteriförordningen (1939: 207)	40
3 Förslag till lag om ändring i jordabalken	42
1 Inledning	44
2 Illegal spelklubsverksamhet	44
2.1 En spelklubb i Stockholm	44
2.2 AMOB	45
2.3 Svarta affärer	47
2.4 Illegal klubbverksamhet i Stockholm	48
2.5 Hotell- och restaurangbranschen	49
3 Gällande Rätt	50
3.1 Äventyrligt spel	50
3.2 Lotteri	52
3.3 Hyres- och bostadslagstiftningen	54
3.3.1 Inledning	54
3.3.2 Bostadsförvaltningslagen	54
3.3.3 Tillståndslagen	55
3.3.4 Hyreslagen	55
4 Utländsk rätt	58
4.1 Danmark	58
4.2 Finland	59
4.3 Norge	59
4.4 Västtyskland	60
5 Allmänna överväganden	60
6 Dobblers	63
6.1 Inledning	63
6.2 Illegal bookmaking m. m.	65
6.3 Hasardspel och skicklighetsspel	66
6.4 Allmänheten	68
6.5 Deltagande	69
7 Medverkan till doblers	70
8 Hyreslagen	71
9 Förverkande	73
10 Upprättade lagförslag	74
11 Specialmotivering	75
11.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	75
11.2 Förslaget till lag om ändring i lotteriförordningen (1939: 207)	76
11.3 Förslaget till lag om ändring i jordabalken	76

Bilaga Illegal klubbverksamhet — en kartläggning av spel-
och spritklubbar i Stockholm¹

¹ Bilagan utesluten här.

Sammanfattning

Av tillgängliga uppgifter framgår att det finns ca 500 bordeller, ett hundratal illegala spelklubbar och ca 200 illegala spritklubbar här i landet. Det organiserade koppleriet, det illegala spelet och den övriga illegala klubbverksamheten omsätter minst 600 milj. kr. per år. De sociala skadeverkningarna av verksamheten är betydande.

Prostitutionsutredningen (S 1977: 01) granskar verksamheten vid bl. a. sexklubbar. Nya bestämmelser om spritutskänkning trädde i kraft så sent som vid årsskiftet 1977/78. Arbetsgruppen har med hänsyn härtill valt att studera spelklubbar.

De nu gällande bestämmelserna i brottsbalken (BrB) om dobbleri ändrades senast år 1972. Då infördes i BrB en ny bestämmelse om grovt dobbleri med en straffskala som inrymmer fängelse i högst två år. Samtidigt straffbelades försök och förberedelse till grovt dobbleri. Vid bedömande huruvida dobbleriet är grovt skall särskilt beaktas om verksamheten bedrivits yrkesmässigt, omfattat avsevärda belopp eller eljest varit av särskilt farlig art.

Arbetsgruppen har erfarit att polisen anser sig ha svårt att ingripa effektivt mot spelklubbar. Svårigheterna består främst i de gallergrindar, varningssystem och andra liknande säkerhetsåtgärder som installeras av klubbägarna och som får till följd att polisen vid sina razzior inte hinner säkra bevisning om att dobbleri förekommit. Arbetsgruppen pekar här på möjligheten för polisen att också vid tidpunkter då spel inte pågår säkra bevisning om förberedelse till grovt dobbleri. De nyssnämnda säkerhetsåtgärderna i förening med roulettbord eller andra spelutensilier i klubblokalen utgör enligt arbetsgruppens mening regelmässigt starka indicier på straffbar förberedelse till grovt dobbleri.

Arbetsgruppen menar emellertid att man inte kan få bukt med nuvarande missförhållanden enbart genom ändrade rutiner för polisingripandena. Dobbleribestämmelserna är behäftade med vissa svagheter som lämpligen bör avhjälpas.

Arbetsgruppen ifrågasätter sålunda gränsdragningen mellan spel och lotteri. För spel gäller att utgången av verksamheten skall vara bestämd av regler som tillåter deltagare att fortlöpande påverka sina vinstmöjligheter t. ex. genom kortföringen, ökade insatser o. d. Det innebär bl. a. att illegal bookmaking, som är den form av illegalt "spel" som sannolikt omsätter de största beloppen i vårt land, är att hänföra till lotteri och enligt lotteriförordningen kan föranleda högst ett års fängelse att jämföra med maximistraffet för grovt dobbleri, fängelse i högst två år. En sådan ordning är enligt arbetsgruppens mening inte rationell. Härtill kommer att det särskilt i fråga om roulettspel har visat sig svårt att dra en förnuftig gräns mellan vad som är att anse som äventyrligt spel och vad som endast är lotteri. Enligt arbetsgruppens mening bör BrB:s bestämmelser om dobbleri i prin-

cip omfatta alla allvarliga brott mot lotteriförordningen och dessutom några former av skicklighetsspel som inte omfattas av förordningen.

Genom dobbleribestämmelserna kriminaliseras f. n. äventyrligt spel om pengar som anordnas för allmänheten. Med begreppet äventyrligt avses huvudsakligen att utgången av spelet beror på slumpen. I princip tas ingen hänsyn till spelinsatsernas storlek och spelarens individuella skicklighet. Det är i stället själva spelutförandet, spelreglerna, som avgör om äventyrligt spel i lagens mening föreligger. En sådan ordning innebär att det är jämförelsevis lätt för polis och åklagare att visa att ett visst spel stått i strid mot BrB.

Å andra sidan innebär regleringen att skicklighetsspel inte omfattas av lagstiftningen. Det är således tillåtet att anordna t. ex. schack-, golf-, biljard- och bridgeturneringar där allmänheten deltar med t. o. m. mycket höga egna penninginsatser. Även om det inte synes ha framkommit några allvarliga sociala olägenheter härav vill arbetsgruppen ändå ifrågasätta den rationella grunden för denna åtskillnad mellan hasard- och skicklighetsspel, särskilt som gränsdragningen ibland vållar svårigheter i rättspraxis. Arbetsgruppen menar att skäl kan anföras för att utmönstra begreppet äventyrligt i dess nuvarande mening ur dobbleribestämmelsen.

Som nyss har nämnts tar lagen vid äventyrligt spel om pengar i princip ingen hänsyn till insatsernas storlek. Det innebär att några av de sällskapsspel med mycket begränsade insatser som är vanligt förekommande t. ex. bland invandrare i vårt land faller under dobbleribestämmelserna. Arbetsgruppen menar att det bör vara möjligt att från BrB:s tillämpningsområde avföra sådana spel om pengar där allmänheten deltar i första hand inte för att vinna pengar utan för att få en stunds förströelse och där deltagarna med hänsyn till omständigheterna kan sägas inte löpa någon risk för förluster som äventyrar deras ekonomiska situation.

Med hänsyn till det anförda föreslår arbetsgruppen att det i BrB föreskrivs straff för den som olovligen för allmänheten anordnar spel eller lotteri som med hänsyn till sin art, insatsernas ekonomiska värde och övriga omständigheter framstår som äventyrligt eller ägnat att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning.

Deltagande i lotteri är i dag i motsats till deltagande i dobbleri inte straffbart. Delvis som en följd av förslaget i lotteridelen förordar arbetsgruppen att deltagande i dobbleri skall vara straffbart endast när det är fråga om olagligt spel eller lotteri som framstår som äventyrligt. Köp av en lottsedel i ett olovligt lotteri blir däremot även i fortsättningen straffritt.

Tyngdpunkten i arbetsgruppens förslag tar sikte på de s. k. bakmännen, dvs. hyresvärdar, finansärer och andra som gör sig vinster på spelklubbarna utan att direkt delta i verksamheten. Arbetsgruppen föreslår här lättnader i bevisbördan för åklagarna genom en bestämmelse om oaktsam medverkan till grovt dobbleri. Om någon, som med hänsyn till omständigheterna har skälig anledning antaga att grovt dobbleri förbereds eller

pågår, upplåter lokal, tillhandahåller utrustning eller kapital eller på annat sätt genom råd eller dåd väsentligt främjar verksamheten inträder straffansvar enligt förslaget. Som exempel på främjandeåtgärder nämns särskilt sådan juridisk rådgivning som består i upprättande av stadgar eller liknande i syfte att dölja att klubbverksamheten avser illegalt spel.

För att underlätta för fastighetsägare som önskar bli befriade från hyresgäster som bedriver illegal spelverksamhet i förhyrda lägenheter eller lokaler, föreslår arbetsgruppen också viss ändring i hyreslagen.

Författningsförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken
dels att 16 kap. 14 och 14 a §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i 16 kap. skall införas en ny paragraf, 18 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

14 §¹

Anordnar någon för allmänheten äventyrligt spel om penningar eller penningvärde eller tillåter någon sådant spel i lokal som han upplåtit åt allmänheten, dömes för *dobbleri* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Anordnar någon *olovligen* för allmänheten *spel eller lotteri* som med hänsyn till sin art, insatsernas ekonomiska värde och övriga omständigheter framstår som äventyrligt eller ägnat att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning, eller tillåter någon sådant spel eller lotteri i lokal som han upplåtit åt allmänheten, dömes för *dobbleri* till böter eller fängelse i högst två år.

Deltager någon i spel som avses i första stycket och som anordnats för allmänheten eller eljest äger rum i lokal vartill allmänheten har tillträde, dömes för *dobbleri* till böter.

Deltager någon i spel eller lotteri som framstår som äventyrligt och som *olovligen* anordnats för allmänheten eller eljest äger rum i lokal vartill allmänheten har tillträde, dömes för *dobbleri* till böter.

16 kap.

14 a §²

Är brott som i 14 § första stycket sägs att anse som grovt, skall för grovt *dobbleri* dömas till fängelse i högst två år.

Är brott som i 14 § första stycket sägs att anse som grovt, skall för grovt *dobbleri* dömas till fängelse, *lägst sex månader och högst fyra år*.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om verksamheten bedrivits yrkesmässigt, omfattat avsevärda belopp eller eljest varit av särskilt farlig art.

16 kap.

18 §

Om någon, som med hänsyn till omständigheterna haft skälig an-

¹ Senaste lydelse 1972: 222.

² Senaste lydelse 1972: 222.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

ledning antaga att grovt dobbleri förbereds eller pågår, genom upplåtelse av lokal, tillhandahållande av pengar eller utrustning, eller på annat sätt genom råd eller dåd väsentligt främjar verksamheten, dömes såsom för medhjälp till gärningen; dock må dömas till lindrigare straff än för gärningen är stadgat och ej dömas till svårare straff än fängelse i högst två år.

Denna lag träder i kraft

2 Förslag till

Lag om ändring i lotteriförordningen (1939: 207)

Häriigenom föreskrivs att 1, 10 och 11 §§ lotteriförordningen (1939: 207)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*1 §²

Lotteri om penningar eller penningars värde må ej utan tillstånd av regeringen för allmänheten anordnas i andra fall eller i annan ordning än som stadgas i denna förordning. Detsamma gäller i fråga om sådant automat-, roulett- eller bingospel, som ej anordnas för allmänheten, om spelet anordnas i förvärvssyfte. Kort- och tärningsspel jämfästas i denna förordning med roulettspel.

Såsom lotteri anses varje företag, däri efter lottning, gissning, vadhållning eller jämförlig av slumpen helt eller delvis beroende anordning kan av en eller flera deltagare erhållas vinst till högre värde än det, som erhålles av en var deltagare. Marknads- och tivolinöjen, såsom mekaniska spelapparater, ringkastningsanordningar och skjutbanor, vilka äro förenade med vinstmöjligheter som nu sagts, skola betraktas som lotterier oavsett företagens beskaffenhet i övrigt. Rätt till fortsatt spel är att anse som vinst.

Tillstånd som avses i första stycket får ej ges i fråga om sådant spel på mekaniska eller elektroniska apparater (automatspel) som erbjuder vinst i form av penningar, värdebevis, spelpolletter eller liknande.

Bestämmelserna i denna förordning äga ej tillämpning å svenska statens premieobligationer.

Angående dobbleri stadgas i brottsbalken.

¹ Förordningen omtryckt 1974: 221.

² Senaste lydelse 1978: 759.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §³

Den, som olovligen anordnar vadhållning i samband med kapp-
löpning eller annan tävlan eller
som, på sätt i 6 § första stycket
sägs, främjar deltagande i otillåten
eller utländsk sådan vadhållning,
dömes till böter eller fängelse i
högst ett år. Till samma straff
dömes den som olovligen anordnar
automatspel som avses i 1 § tredje
stycket eller olovligen innehar ut-
betalningsautomat.

*För annat brott mot denna för-
ordning eller med stöd av densam-
ma meddelad föreskrift dömes till
böter.*

*Är brott som i andra stycket sägs
grovt, må dömas till fängelse i
högst ett år.*

*Om ansvar för olovlig införsel av
utbetalningsautomat finns bestäm-
melser i lagen (1960:418) om straff
för varusmuggling.*

*För brott mot denna förordning
eller med stöd av densamma med-
delad föreskrift dömes till böter el-
ler fängelse i högst sex månader.*

*Till straff enligt denna förordning
skall ej dömas om gärningen är be-
lagd med straff i brottsbalken eller i
lagen (1960:418) om straff för va-
rusmuggling.*

11 §⁴

Dömes någon till ansvar för brott
som sägs i 10 §, må tillika, efter ty
skäligt finnes, förklaras förverkade
för lotteriet uppburna insatser samt
bevis om rätt till delaktighet i lotte-
riet och andra lotteriet avseende
handlingar, varmed olagligen tagits
befattning.

På grund av brott som sägs i 10 §
må vidare utrustning och annan
egendom, som använts vid auto-
mat-, roulett- eller bingospel, eller
egendomens värde förklaras förver-
kade hos den som avses i första
stycket eller hos den som yrkes-
mässigt tillhandahåller sådan egen-
dom.

Dömes någon till ansvar för brott
mot denna förordning må tillika, ef-
ter ty skäligt finnes, förklaras för-
verkade för lotteriet uppburna in-
satser samt bevis om rätt till delak-
tighet i lotteriet och andra lotteriet
avseende handlingar, varmed olag-
ligen tagits befattning.

På grund av brott *mot denna för-
ordning* må vidare utrustning och
annan egendom, som använts vid
automat-, roulett- eller bingospel,
eller egendomens värde förklaras
förverkade hos den som avses i
första stycket eller hos den som
yrkesmässigt tillhandahåller sådan
egendom.

³ Senaste lydelse 1978: 759.

⁴ Senaste lydelse 1978: 759.

Nuvarande lydelse

Dömes någon till ansvar *enligt 10 § första stycket* för innehav av utbetalningsautomat skall automaten jämte innehåll eller dess värde förklaras förverkade, om inte detta är uppenbart obilligt.

Värdet av förverkad egendom tillfaller kronan.

Föreslagen lydelse

Dömes någon till ansvar för innehav av utbetalningsautomat skall automaten jämte innehåll eller dess värde förklaras förverkade, om inte detta är uppenbart obilligt.

Denna lag träder i kraft den

3 Förslag till

Lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 42 § jordabalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

12 kap.

42 §

Hyresrätten är förverkad och hyresvärden således berättigad att uppsäga avtalet,

1. om hyresgästen dröjer med betalning av hyra som utgår i pengar utöver två vardagar efter förfallodagen och annat ej följer av 53 §, dock, i fall då hyran skall betalas i förskott för längre tid än en månad, endast om hyresgästen dröjer med betalning av den på en kalendermånad belöpande hyran utöver två vardagar efter månadens början eller, såvitt angår hyran för första kalendermånaden under hyresförhållandet, efter förfallodagen,

2. om hyresgästen utan behövligt samtycke eller tillstånd överlåter hyresrätten eller eljest sätter annan i sitt ställe eller upplåter lägenheten i andra hand och ej efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

3. om lägenheten användes i strid med 23 eller 41 § och hyresgästen icke efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

4. om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller genom underlåtenhet att underrätta hyresvärden därom bidrager till att ohyran sprides i fastigheten,

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, åsidosätter något av vad som enligt 25 § skall iakttagas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger hyresgäst och rättelse icke utan dröjsmål sker efter tillsägelse,

6. om i strid med 26 § tillträde till lägenheten vägras och hyresgästen ej kan visa giltig ursäkt,

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7. om hyresgästen åsidosätter avtalsenlig skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt detta kapitel, och det måste anses vara av synnerlig vikt för hyresvärden att skyldigheten fullgöres.

8. om hyresgästen i lägenheten
bedriver verksamhet som anges i 16
kap. 14 § brottsbalken.

Hyresrätten är icke förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse.

Uppsäges avtalet, har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

Denna lag träder i kraft

1 Inledning

Illegal klubbverksamhet med prostitution, illegalt spel och/eller olovlig spritutskänkning är klassiska exempel på sådan organiserad brottslighet som omfattas av arbetsgruppens uppdrag. Prostitutionsutredningen (S 1977: 01) granskar bl. a. verksamheten vid sexklubbarna med sikte på ett betänkande i ämnet i slutet av år 1979. Nya regler om spritutskänkning har trätt i kraft så sent som den 1 januari 1978 och det är för tidigt att redan nu se över den lagstiftningen. Med hänsyn härtill har arbetsgruppen valt att granska bestämmelserna i 16 kap. 14 § brottsbalken (BrB) om dobbleri. Gruppen har därvid samrått med 1972 års lotteriutredning (H 1972: 03) som beräknas inom kort lägga fram förslag till nya bestämmelser om lotteri.

I denna promemoria prövas således frågan om skärpt lagstiftning mot illegalt spel med sikte framför allt på den verksamhet som bedrivs vid illegala spelklubbar och med särskild inriktning på de s. k. bakmännen, dvs. finansiärer, hyresvärdar och andra som gör sig vinster på spelklubbarna utan att direkt delta i verksamheten. De förslag som läggs fram med tanke på dem som står bakom illegala spelklubbar kan emellertid tjäna som förebild för en skärpt lagstiftning även i fråga om illegala sprit- och sexklubbar.

2 Illegal spelklubsverksamhet

2.1 En spelklubb i Stockholm¹

Under hösten 1977 fick polisen i Stockholm tips om att det förekom illegalt äventyrligt spel på en turkisk klubb belägen i anslutning till en restaurang i city. Klubben brukade varje dag besökas av 100–150 personer. Enligt tipslämnarna pågick varje vecka måndag–torsdag kl 01–08 högt spel med tärning i ett rum innanför klubblokalen. Spelinsatserna brukade variera mellan 100 000 och 200 000 kr. 15 å 20 personer brukade delta i spelet samtidigt. Entrén till klubben var försedd med en låst gallergrind som kunde öppnas genom en tryckanordning från klubbens bar. Från baren gick vidare en ringledning in i spelrummet med hjälp av vilken spelarna kunde varnas om någon obehörig tagit sig in i klubblokalen.

Med anledning av de inkomna tipsen gjorde polisen razzia på klubben. I lokalen, som bestod av två stora och tre mindre rum, uppehöll sig ett femtiotal personer av olika nationaliteter. I ett av de större rummen pågick ett turkiskt tärningsspel, barbet. Det spelas med två tärningar och vissa sifferkombinationer ger vinst, andra kombinationer ger förlust och övriga kombinationer ger omspel. Kring spelbordet uppehöll sig 20–30 personer. Hos personerna samt på och under bordet anträffades 50–60 000 kr.

¹ Stockholms tingsrätt, 12 avd., dom nr DB 637/1978.

Tingsrätten fann av den mängd pengar som anträffats och övrig utredning visat att spelet varit högt och gällt avsevärda belopp samt att tärningspel förekommit under lång tid i lokalerna. Däremot fann tingsrätten det inte visat att det funnits någon klocka som reglerat tiden för spelarna vid tärningsbordet. Under förundersökningen hade gjorts gällande att varje spelare för att delta i spelet fått betala 10 kr. var tionde minut till spelklubben.

2.2 AMOB

En av rikspolisstyrelsen (RPS) år 1976 tillsatt arbetsgrupp mot organiserad brottslighet (AMOB) har i en i maj 1977 avgiven rapport angett att den organiserade brottsligheten i fasta lokaler (koppleri-, spel-, klubbverksamhet) tycks i hög utsträckning vara koncentrerad till storstäderna. Riksomfattande samband har belagts när det gäller vissa former av illegalt spel (vadhållning). Det finns sålunda personer eller grupper av personer som bedriver vadhållning och annan illegal klubbverksamhet på flera orter inom landet.

Starka samband har också framkommit mellan verksamheter av denna typ och vissa s. k. fastighetshajar. Det har visat sig att de aktuella lokalerna har en stark koncentration till fastigheter ägda eller kontrollerade av vissa persongrupper. Dessa ägare återkommer också när det gäller uppgifter om olika illegala hyreslägenhets- och fastighetstransaktioner. Andra mycket starka samband föreligger i form av rådgivningsverksamhet av juridisk karaktär. Vissa advokater återkommer således frekvent när det gäller att skriva stadgar för spel-, sprit- och porrklubbar eller på annat sätt skapa en juridisk form för dessa som är förenlig med gällande lagstiftning.

De aktuella personkretsarna är relativt stora. I Stockholm är ett femtiotal personer kända vilka sedan flera år tycks bedriva kontinuerlig verksamhet med anknytning till bl. a. illegal spel-, bordell- och klubbverksamhet samt affärer med begagnade bilar och/eller fastigheter. Liknande personkretsar är också kända i bl. a. Göteborg, Malmö, Borås, Örebro, Västerås, Norrköping, Södertälje, Karlskrona, Sundsvall och Luleå.

I fråga om illegalt spel anförs vidare:

Det illegala spelet förekommer i många former. F.n. tycks ett hundratal spelklubbar vara kända i hela landet. Majoriteten av dessa är belägna i de större städerna Stockholm, Göteborg och Malmö samt vissa landsortsstäder med egna travbanor.

Förutom denna verksamhet, som omfattar kortspel, tärningspel, roulette och vadhållning, ger undersökningen stöd för antaganden om en omfattande förekomst av illegala s. k. enarmade banditer samt vissa systematiska brottsliga förfaranden i samband med av samhället godkänd spelverksamhet (spelautomater, bingo, lotterier etc.). I anledning av de senare verksamheterna vill gruppen påpeka att den samhälleliga kontrollen av dessa är mycket ringa. Uppgifter om verksamheternas omfattning och intäkter förmedlas i normalfallet av de personer och företag som äger eller sköter verksamheten.

Bl. a. polisiär spaning har visat att omsättningen på enskilda spelklubbar kan uppgå till mer än 100 000 kronor under en spelkväll. Påpekas bör att det f. n. finns ett tiotal klubbar av den omfattningen enbart i Stockholm som är öppna dagligen eller flera dagar i veckan. Förekomsten av illegala enarmade banditer kan antas vara stor. Polisiära data antyder att det i dag finns flera tusen sådana automater utplacerade på olika håll i landet. I samband med en nu pågående utredning i Stockholm har det framkommit att omsättningen på en av dessa automater har uppgått till 148 000 kronor under ett år. Månadsvisa omsättningar på upp till 10 000 kronor per automat tycks vara i stort sett normala. Dessa siffror ligger markant högre än den omsättning som i många fall redovisas för godkända och beskattade spelautomater.

Under 1970-talet tycks den illegala "book-makingen" ha ökat kraftigt. Den största delen av denna verksamhet är förlagd till Solvalla travbana eller utgår därifrån. Viss riksomfattande polisspaning förekommer i samband med det illegala spelet. I den redogörelse som inlämnats till arbetsgruppen från de personer som leder denna spaning anföras bl. a. följande: "På travbanans (Solvalla) restauranger och läktare omsätts vid varje spel-tillfälle ca en halv miljon kronor. Från spelarhåll föreligger uppgifter om att omsättningen är betydligt större. Det statliga organet ATG har meddelat att vadhållning inom det s. k. V65-spelet utgör ca 150 miljoner per år. Den illegala vadhållningen skulle i så fall ligga i närheten av den legala omsättningen på detta spel. Vidare tillkommer illegala spelhålor som fungerar som inlämningsställen för förtidsvad vid illegal vadhållning. I landet finns ca 25 travklubbar, som har verksamheten inriktad på illegal vadhållning mestadels på Solvalla travbana. Dessa spelklubbar framhålls som seriösa och arbetande utan vinning. En del av klubbarna mottager även spel från andra travbanor än Solvalla."

Angående verksamhetens tidsmässiga omfattning sägs vidare: "Spelet pågår samtliga dagar då tävlingar förekommer inom trav- och galoppporten. Vadhållningen inom galoppporten är blygsam, enär det endast finns två galoppbanor i landet. Förtidsspel förekommer ofta någon dag före respektive tävling. Omsättningen på travklubbarna är minst lika stor som direktvadhållningen på Solvalla travbana."

Organisationen av verksamheten tycks vara väl utbyggd. Varje större bookmaker har ett antal anställda som fungerar som kurirer på tävlingsplatserna. Den ekonomiska delen av transaktionerna sköts huvudsakligen utanför travbanorna. Verksamheten tycks ha starka, och i flera fall be-lagda, samband med personer inom den organiserade och ekonomiska brottsligheten. Bland dessa kan nämnas den nu dömda huvudmannen (grovt narkotikabrott) i den s. k. Sandhamnsligan. Påfallande är att den juridiska delen är väl garderad. Vissa advokater är regelbundet förekommande i dessa sammanhang.

Det finns också spaningsuppgifter som pekar på internationell anknytning (liksom ett äldre fall från Malmö som ledde till fällande domar) till bl. a. spelsyndikat i England och Italien.

För att ytterligare illustrera den ekonomiska omfattningen av det illegala spelet bör de s. k. Sveriges spelen nämnas i sammanhanget. Denna verksamhet (försäljning av s. k. kedjebrev) pågick under perioden oktober 1971 t. o. m. november 1973. Förundersökningen är nu slutförd, åtal har väckts och dom fallit.

Av förundersökningen framgår att de sex spelen tillsammans omsatte

43 057 440 kronor och att anordnarens vinst beräknades till 10 418 220 kronor.

Verksamheter av samma karaktär har även bedrivits från andra håll i landet under den aktuella tidsperioden och senare.

Omsättningen på de olika formerna av illegalt spel anges överstiga 350 milj. kr. per år. Den mer omfattande vadhållningen på hästar etc. kan antas ske inom en relativt liten grupp med hög och huvudsakligen intern omsättning. Man byter pengar. Inslaget av pengar som redan är svarta kan antas vara stort.

Beträffande de sociala problem som är förenade med denna typ av brottslighet anføres att den illegala spel- och klubbverksamheten liksom den organiserade prostitutionen visar på inslag av mycket grov och omfattande kriminalitet av bl. a. våldsbrottskaraktär. Kunder har rånat och misshandlats. Rent krig med grov misshandel och bombattentat har förts mellan konkurrerande klubbar.

2.3 Svarta affärer

Malmö sociala centralnämnd har låtit utreda vissa klubbars och näringsställets sociala struktur och betydelse. I en år 1976 publicerad rapport "Svarta affärer" redovisas bl. a. spel-, sprit- och sexklubbarna i Malmö åren 1974 och 1975. Där anføres bl. a. att man med fog kan anta att det på 30 olika ställen under undersökningsperioden i inte bara ringa utsträckning har förekommit illegalt spel. 21 av ställena har saknat utskänkningstillstånd.

När rapporten skrevs återstod av dessa 21 endast 11. Tre av de senare utmärkte sig särskilt. Gemensamt för dem var att ägarna tillhörde en viss utländsk nationalitet. Vidare hade det vid olika tidpunkter skett transaktioner – försäljning, arrenden, anställningar etc. – inom en personkrets, som mer eller mindre konstant återkommit på samtliga tre ställen. Ofta var dessa transaktioner svåra att dokumentera. Det fanns ett tjugotal personer som kontinuerligt varit inblandade i verksamheten på de olika ställena. Det gemensamma för denna var att såväl dobbleri, illegal rusdrycksutskänkning som häleri misstänks ha förekommit. I en del fall – sammanlagt 18 – hade dessutom brott klarlagts och lett till åtal.

Klubbägarnas inkomster från spelet är svåra att uppskatta. Vissa tips har gjort gällande att spelplatserna skulle betinga ett pris mellan 40 och 80 kr. i timmen i hyra. Kortlekarna säljs förmodligen också med en inte ringa provision.

På de angivna tre ställena förmodar polisen att pottorna blivit ganska höga. Olika tips gör gällande, att det förekommit mer än 10 000 kr. i potten vid en hel del tillfällen. Samtidigt får man räkna med att detta inte är det regelmässiga beloppet, utan att potten för det mesta inte går upp mer än mot några hundra kronor.

I rapporten anges att den organiserade brottsligheten inrymmer olika skikt. Till bottenskiktet räknas bl. a. den vanlige spelaren. Han är ofta inte kriminell. De flesta, som deltar i kortpartier på de typiska spelställena, gör sig dock skyldiga till dobbleri. Den vanlige spelaren gör i allmänhet inte några större pengar på sitt spel. Tvärtom förlorar han det mesta av sina vanligtvis både surt och hederligt förvärvade pengar. De som vinner är förutom klubbägarna, som försäljer kortlekar, drycker och dessutom tar en viss procentsats av potterna, de professionella spelarna. De större spelarna måste ta till kriminell verksamhet för att finansiera sitt spel. Därför väver spelet in företeelser som häleri, koppleri och inbrott.

Invandrarna, som när det gäller kortspel och dryckesvanor har andra kulturvanor än vi, är en speciellt utsatt grupp. Det är de egna landsmännen, som – i de professionella spelarnas och klubbägarnas skepnader – hänsynslöst profiterar på dem. Utnyttjandet av de behov, som kulturkonfrontationen i dessa avseenden innebär, är enligt många insatta bedömares åsikter hänsynslös. Sålunda förekommer det ofta ockerräntor i samband med spelskulder. Procentare kan på vissa ställen systematiskt göra stora pengar. Men framför allt blir skuldsättning och andra beroendeförhållanden rätt lätt inkörsportar till kriminalitet.

Till det kriminella mellanskiktet hänförs i rapporten bl. a. klubbägare eller föreståndare som är involverade i den kriminella verksamhet som bedrivs på hans klubb. Drygt 20 % av samtliga näringsidkare i den undersökta branschen hänförs hit. Det är ägarna till de tillståndslösa klubbarna och pubarna som dominerar. I de flesta fallen finns tämligen färskare registerdata som visar att de gjort sig skyldiga till olika former av kriminalitet. I polisens register finns de antecknade för en mängd olika brott: bedrägerier, dobbleri, narkotikabrott, skattefusk, inbrott, misshandel etc.

Till toppskiktet hänförs framför allt fastighetsägarna och finansierarna.

2.4 Illegal klubbverksamhet i Stockholm

Stockholms kommun beslutade den 25 maj 1977 tillsätta en utredning rörande social utslagning och ekonomisk brottslighet. Utredningen har delats upp i tre delutredningar, varav en gäller den organiserade ekonomiska brottsligheten i Stockholm. I samarbete med BRÅ har inom ramen för sistnämnda delutredning gjorts en specialstudie av den illegala sprit- och spelklubbsverksamheten i Stockholm. Studien har fogats till denna promemoria som *bilaga*¹. Här skall endast nämnas att det f. n. tycks finnas ca 30 spelklubbar utspridda över hela Storstockholm.

¹ Bilagan utesluten här.

2.5 Hotell- och restaurangbranschen

I den allmänna debatten nämns restaurangnäringen som en av flera kritiska branscher vad beträffar ekonomisk och/eller organiserad brottslighet. Det är speciellt uttalat vad angår användning av svart arbetskraft samt illegal spel-, utskänknings- och klubbverksamhet. De illegala verksamheterna tycks i många fall ha viss anknytning till den legala verksamheten. Det är också påfallande många av de personer som nämns i dessa sammanhang som har sin huvudsakliga verksamhet i restaurangbranschen eller ekonomiska intressen i sådan verksamhet.

Hotell- och restaurangutredningen har uppdragit åt kriminologen Leif Persson att redovisa tekniska möjligheter och kända fall av brottslighet inom hotell- och restaurangbranschen. Redovisningen är intagen som bilaga 4 till utredningens betänkande (SOU 1978: 37) Hotell- och restaurangbranschen. Av redovisningen framgår, att den polisiära kontrollen av branschen genomgående är ringa. Vid polisdistrikten i Stockholm, Göteborg och Malmö har man bildat särskilda grupper för spaning. Deras huvudsakliga arbetsinsats avser emellertid inte den legala hotell- och restaurangverksamheten utan illegala klubbar och liknande organiserad brottslighet. Arbetet bedrivs huvudsakligen med utgångspunkt i olika tips som kommer in till polisen. Värde av dessa tips kan betecknas som litet, och en försumbar andel av inkomna tips leder till rättsliga åtgärder. Vid majoriteten av landets 118 polisdistrikt bedrivs ingen som helst reguljär brottsspaning på området. Sannolikheten att uppdaga ekonomisk brottslighet av den nämnda typen är således mycket liten. Upptäcktsriskerna för de organiserade brottsformerna måste enligt Persson betecknas som högre än för de ekonomiska men är likväl låga.

Hotell- och restaurangutredningen avvisar inte åsikten att oegentligheter förekommer i branschen. Enligt utredningen ger emellertid tillgängligt material inte vid handen att förekomsten av oegentligheter kan antas vara av den omfattningen som ofta antyds; problemen torde vara koncentrerade till restaurangverksamhet inom storstadsregionerna. Hotell- och restaurangutredningen anser att nuvarande etableringskontroll för rusdrycksrestauranger bör skärpas. Utredningen anser också att en mer ingående prövning av de personer som får tillstånd till servering av alkohol drycker än den som hittills skett är nödvändig. Åtgärder bör vidare enligt utredningen vidtas för att förbättra efterlevnaden av lagstiftning som berör hotell och restauranger. Utredningen betonar vikten av kontroll av de illegala klubbar, som saknar tillstånd att servera mat eller att utskänka alkohol drycker och föreslår att ytterligare resurser sätts in för att förhindra sådan klubbverksamhet, bl. a. därför att vissa risker för gästerna kan vara förknippade med denna, exempelvis från brandsynpunkt och i fråga om hygien.

3 Gällande rätt

3.1 Äventyrligt spel¹

Enligt 16 kap. 14 § BrB kan den dömas för *dobblers* som för allmänheten anordnar äventyrligt spel om pengar eller pengars värde eller som tillåter sådant spel i lokal som han har upplåtit åt allmänheten. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Även den som deltar i spelet kan enligt samma lagrum dömas för *dobblers*. I sådant fall är straffet böter. Försök eller förberedelse till *dobblers* är inte straffbart.

En grundläggande förutsättning för att *dobblers* skall anses föreligga är att verksamheten kan betecknas som äventyrligt spel. Detta begrepp definieras inte i lagtexten men är tämligen väl bestämt genom rättspraxis och doktrin.

Till en början förutsätts att ett spel äger rum. Detta innebär att minst två personer måste delta och att någon av dem kan erhålla större vinst än övriga deltagare. Vidare gäller att utgången av verksamheten skall vara bestämd av regler som tillåter deltagare att fortgående påverka sina vinstmöjligheter genom något slags kalkyl eller annan åtgärd. Den som, i spel där detta kommer i fråga, håller bank anses som deltagare.

Med begreppet äventyrligt avses huvudsakligen att utgången av spelet beror på slumpen. Detta utesluter inte att även spel som inrymmer möjlighet för deltagarna att genom sin skicklighet påverka utgången trots detta räknas som äventyrliga. Som exempel på sådana spel kan nämnas kortspelen poker, där den individuella skickligheten kan ha stor betydelse men där också den av slumpen beroende kortfördelningen betyder mycket för utgången. I rättspraxis har poker därför också bedömts som äventyrligt spel.

Bland övriga spel vilka räknas som äventyrliga kan nämnas roulette, kortspelen baccarat och "tjuget" samt olika former av tärningsspel. Ett spel som ofta nämns i samband med spelklubsverksamheten är "Black-jack". Detta spel påminner om tjuget och är också att anse som äventyrligt i den mening som avses i 16 kap. 14 § BrB.

För att en spelform skall bedömas som äventyrlig behöver insatser och vinster i och för sig inte uppgå till några större belopp. Däremot kan bedömningen av äventyrligheten hos spelet påverkas av att spelets regler är så konstruerade att de lockar till större eller till fler insatser under spelets gång.

Spelets namn eller beteckning saknar betydelse för frågan huruvida detta skall bedömas som äventyrligt spel. Det betydelsefulla är i vilka former det bedrivs. Ett spel som i sin vanliga form anses som äventyrligt

¹ Prop. 1972: 96 s. 4, 5.

kan sålunda genom särskilt uppställda begränsningar i fråga om insats- och vinstmöjligheter få en sådan karaktär att det inte längre kan bedömas som äventyrligt.

Av gärningsbeskrivningen i 16 kap. 14 § BrB följer vidare att äventyrligt spel är straffbart endast då det är anordnat för allmänheten. Detta innebär att spel som sker inom ett slutet sällskap i princip inte medför ansvar. Av rättspraxis framgår emellertid att det förhållandet att äventyrligt spel bedrivits som verksamhet i förenings- eller klubbform i allmänhet inte har hindrat att bestämmelserna om dobbleri har blivit tillämpliga. Så snart den krets av personer som i praktiken haft möjlighet att delta i spelet inte har varit begränsad eller utgjort ett i verklig mening slutet sällskap har sålunda även spel som organiserats i nu avsedda former ansetts vara anordnat för allmänheten.

Sedan det i skilda sammanhang framkommit uppgifter om att illegalt äventyrligt spel om pengar bedrevs i en omfattning och under sådana organiserade former att man med fog kunde tala om en för svenska förhållanden helt ny typ av brottslig verksamhet, uppdrog Kungl. Maj:t i december 1971 åt riksåklagaren (RÅ) och RPS att i samråd verkställa utredning om den aktuella spelverksamhetens omfattning och den brottslighet som kunde förekomma i anslutning till sådan verksamhet.

I en gemensam skrivelse i februari 1972 redovisade RÅ och RPS resultatet av den begärda utredningen. Av utredningen framgick bl. a. att spelverksamheten hade samband med annan allvarlig brottslighet som narkotikabrott, olaga vapeninnehav samt häleri och annan befattning med stulen eller smugglad sprit. Även utpressning, rån, misshandel och skadegörelse hade förekommit i flera fall. Det fanns också belägg för att speldeltagare till följd av spelförlusten drivits in i brottsliga förehavanden.

Skrivelsen utmynnade i förslag om straffskärpning för grövre former av dobbleri. Förslaget innebar att straffet för grova fall av dobbleri, innefattande anordnande eller tillåtande av äventyrligt spel, skulle höjas till fängelse i två år.

Genom ändring i BrB, som trädde i kraft den 1 juli 1972, infördes i enlighet härmed en särskild bestämmelse om grovt dobbleri (16 kap. 14 a § BrB) samt bestämmelser om straff för försök och förberedelse till grovt dobbleri (16 kap. 17 § BrB).

I 16 kap. 14 a § BrB föreskrivs sålunda att om brott, som anges i 16 kap. 14 § första stycket, är att anse som grovt, skall dömas för grovt dobbleri till fängelse i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om verksamheten bedrivits yrkesmässigt, omfattat avsevärda belopp eller eljest varit av särskilt farlig art.

Enligt 36 kap. 1 § BrB skall utbyte av brott som inte motsvaras av skada för enskild förklaras *förverkat*, om det inte är uppenbart obilligt. Det samma gäller förlag för brott eller dess värde, om förlaget mottagits och mottagandet utgör brott enligt BrB.

Utbyte av dobbleri kan sålunda förklaras förverkat. Detta gäller inte bara den vinning av rörelsen som uppkommer för den som anordnar eller tillåter äventyrligt spel utan även de vinster som enskilda deltagare har gjort på spelet. Sedan straff har införts för förberedelse till grovt dobbleri är det också möjligt att förverka förlag för brottet, dvs. pengar som lämnas för bestridande av utgifter som är förbundna med den brottsliga verksamheten, exempelvis spelkassa för banken vid anordnande av roulettspel. Förverkande kan också ske av roulettbord eller annan utrustning som har anskaffats för användning vid straffbart äventyrligt spel.

Däremot är det inte möjligt att förverka alla penningmedel som påträffas i spelokal eller i därtill anslutande utrymmen. Inte heller kan man generellt förverka inredningen i spelokalen. I sammanhanget förtjänar emellertid att påpekas att en exklusiv inredning som är speciellt anskaffad för en spelokal och avpassad för den verksamhet som bedrivs där ibland kan betraktas som hjälpmedel för brott och därför med stöd av 36 kap. 2 § BrB kan förklaras förverkad. Särskild apparatur för alarmering eller för bevakning av entrén till en spelhåla bör också kunna förklaras förverkad på denna grund.

I 36 kap. 4 § begränsas kretsen av personer hos vilka förverkande kan ske till bl. a. gärningsmannen eller annan som har medverkat till brottet, den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var och den som genom brottet beretts vinning. I den mån någon övertygas om att ha medverkat till grovt dobbleri, t. ex. genom att tillhandahålla en specialinredning till en illegal spelklubb, utgör 36 kap. 4 § BrB emellertid inget hinder mot att egendomen eller dess värde förverkas hos honom.

3.2 Lotteri

Enligt lotteriförordningen (1939: 207, omtryckt 1974: 221, ändrad senast 1978: 759) får lotteri om pengar eller pengars värde ej anordnas för allmänheten utan tillstånd eller, i vissa fall, särskild anmälan. Detsamma gäller beträffande sådant automat-, roulett- eller bingospel, som inte anordnas för allmänheten, om spelet anordnas i förvärvssyfte. Kort- och tänningspel jämföras i förordningen med roulettspel.

Såsom lotteri anses varje företag, i vilket en eller flera deltagare kan få högre vinst än de övriga beroende på lottning, gissning, vadhållning eller liknande av slumpen helt eller delvis beroende anordning. Marknads- och tivolinöjen som mekaniska spelapparater, ringkastningsanordningar och skjutbanor, vilka är förenade med sådana vinstmöjligheter, betraktas också som lotterier (1 §).

Begreppet äventyrligt spel faller såvitt arbetsgruppen kunnat finna i sin helhet även under definitionen på lotteri. I 1 § lotteriförordningen finns emellertid en hänvisning till dobbleribestämmelserna i BrB, varav följer att lotteriförordningen inte är tillämplig på sådant lotteri som tillika utgör

äventyrligt spel. Detta betyder bl. a. att tillstånd enligt förordningen inte kan ges för sådant lotteri.

De lotterier som anordnas för allmänheten kan i stort sett hänföras till någon av följande former: totalisatorvadhållning vid hästtävlingar, tips, penninglotteri, varulotteri i form av sedellotteri, bingo, roulett, spelautomater och s. k. marknads- och tivolinöjen.

Enligt 11 § lotteriförordningen kan man, när någon döms till ansvar för brott mot förordningen eller med stöd av denna meddelad föreskrift, förverka för lotteriet uppburna insatser samt bevis om rätt till delaktighet i lotteriet och andra handlingar som rör lotteriet. Vidare kan man på grund av brott av nyss angett slag förverka utrustning och annan egendom som använts vid automat-, roulett- eller bingospel, eller egendomens värde. Sådant förverkande kan ske hos den som döms till ansvar för brottet eller hos den som yrkesmässigt tillhandahåller sådan egendom. Döms någon till ansvar för olaga innehav av utbetalningsautomat skall automaten med innehåll förklaras förverkade, om inte detta är uppenbart obilligt.

Sedan år 1972 pågår en översyn av lotteriverksamheten. I direktiven till 1972 års lotteriutredning (H 1972: 03) anför dåvarande chefen för handelsdepartementet bl. a. att det saknas en enhetlig syn på samhällets reglering av lotteriverksamheten. På grund härav och mot bakgrund av den snabba samhällsutvecklingen är tiden mogen för en grundläggande utredning om lotteriverksamheten och dess reglering i dagens samhälle. Utgångspunkten bör vara att lotteriverksamheten skall vara underkastad offentlig reglering, i första hand för att bevaka konsumenternas intressen i fråga om vinstkvalitet och kontroll, och att det skall vara samhällets uppgift att bestämma för vilka ändamål lotterier skall få anordnas. De sakkunniga bör analysera förhållandena och utvecklingstendenserna på lotterimarknaden, företrädesvis från ekonomisk synpunkt. Utredningsuppdraget är inte avsett att strikt begränsas till vad som enligt lotteriförordningen utgör lotteri, utan de sakkunniga skall närmare pröva vilka verksamhetsformer, som bör omfattas av en reglering på området. Uppmärksamhet bör bl. a. ägnas åt frågan om insyn i och kontroll av företag, som mot ersättning sköter lotteriverksamhet. I fråga om lotterier i form av mekaniska spelautomater och rouletter framhålls att dessa erbjuder särskilda kontrollsvårigheter.

I enlighet med riksdagens hemställan år 1975 (NU 1975/76: 6, rskr 1975/76: 33) uppdrog regeringen åt lotteriutredningen att utreda också fråga om förbud mot automatspel. Utredningen redovisade resultatet i delbetänkandet (Ds H 1976: 3) *Enarmade banditer*. Utredningsförslaget har nu lett till lagstiftning. Det är sålunda fr. o. m. den 1 januari 1979 förbjudet att anordna automatspel när vinsterna utgör pengar, värdebevis, spelpolletter eller liknande. Den enda form av sådant spel som i fortsättningen är tillåten är spel på fartyg i vissa fall. Vidare är det fr. o. m. den 1 juli 1979 förbjudet att inneha spelautomater som utbetalar sådana vinster.

1972 års lotteriutredning beräknar att avlämna sitt slutbetänkande sommaren 1979.

3.3 Hyres- och bostadslagstiftningen

3.3.1 Inledning

Möjligheterna att med stöd av lag med tvångsåtgärder ingripa mot försumliga fastighetsägare har under senare år utvidgats väsentligt. Förutom äldre bestämmelser i hälsovårdsstadgan (1958: 663), byggnadsstadgan (1959: 612, omtryckt 1972: 776) och brandstadgan (1962: 91, omtryckt 1974: 81), enligt vilka författningar missförhållanden kan avhjälpas genom förelägganden av olika slag, kan numera nämnas bostadssaneringslagen (1973: 531) som syftar till att åstadkomma standardförbättringar i en fastighet oberoende av fastighetsägarens vilja, förköpslagen (1967: 868) enligt vilken kommunen i upprustningssyfte har förköpsrätt och expropriationslagen (1972: 719) som kan utnyttjas då grov vanvård av bostadsfastighet föreligger. Även i 12 kap. jordabalken (hyreslagen) finns tvingande regler som syftar till att fastighetsägaren skall hålla lägenheten i godtagbart skick under hyrestiden (reparationsföreläggande). De tvångsmedel, som enligt nu nämnd lagstiftning får användas, kan i flagranta fall leda till att fastighetsägaren fränhånds egendomen (expropriation och förköp), eller att förfoganderätten över egendomen inskränks för denne eller nyttjanderättshavaren (användningsförbud enligt 2 § bostadssaneringslagen och förbud att använda lägenhet för bostadsändamål enligt 72 § hälsovårdsstadgan). Det kan i detta sammanhang vara av intresse att det av 10 § och 16 § första stycket 4 hyreslagen följer att myndighets förbud att använda lägenhet för avsett ändamål medför att gällande hyresavtal för lägenheten förfaller.

3.3.2 Bostadsförvaltningslagen

Bostadsförvaltningslagen trädde i kraft den 1 januari 1978 och efterträdde då lagen om tvångsförvaltning av bostadsfastighet. Några större erfarenheter av bostadsförvaltningslagens tillämpning i praktiken har ännu inte vunnits. Det primära syftet med lagen är att förbättra samhällets och bostadshyresgästernas möjlighet till ingripande mot fastighetsägare som missköter förvaltningen av sin fastighet. Av 1 § följer att lagen äger tillämpning på fastighet i vilken det finns åtminstone en bostadslägenhet, dvs. lägenhet som helt eller till väsentlig del uthyrts som bostad (jfr 1 § hyreslagen). En fastighet med exempelvis enbart kontorslokaler omfattas sålunda inte av lagen. Hyresnämnden har tillagts befogenhet att ingripa mot en försumlig fastighetsägare genom att besluta om särskild förvaltning av fastigheten. Ingripande kan ske i två former – en mildare form, förvaltningsåläggande, och en mera ingripande form, tvångsförvaltning. Grundrekvisiten för ingripande enligt de båda formerna är desamma. För tvångsförvaltning krävs emellertid att förvaltningsåläggande inte kan antas vara tillräckligt för att den avsedda effekten skall uppnås. Grundrekvisiten uttrycks i lagens 2 § på följande sätt.

Försummar fastighetsägaren vården av fastigheten eller underlåter han att vidtaga angelägna åtgärder för att bevara sundhet, ordning och skick inom fastigheten eller framgår det på annat sätt att han icke förvaltar fastigheten på ett för de boende godtagbart sätt, får hyresnämnden besluta om särskild förvaltning av fastigheten.

Även om visst utrymme torde finnas att med stöd av lagen ingripa mot sådana fastighetsägare som genom lokalupplåtelse medverkar vid illegal spelverksamhet — exempelvis då hyresgästerna lider men av störande verksamhet eller då fastigheten på grund av omfattande brottslighet råkar i vanrykte — torde man med stöd av lagen i dess nuvarande utformning inte kunna ingripa i erforderlig omfattning. Ofta nog torde förhållandena vara sådana att fastighetsägaren visserligen främjar en otillåten spelverksamhet men att själva fastighetsförvaltningen sköts utan anmärkning. I sådana fall lider ju hyresgästerna knappast något men av verksamheten.

3.3.3 Tillståndslagen

Lagen (1975: 1132) om förvärv av hyresfastighet m. m. (tillståndslagen) gäller f. n. endast i storstadskommunerna, men förslag föreligger att utvidga lagens tillämplighet till hela riket (se Ds Ju 1978: 7). Tillstånd till förvärv av hyresfastighet söks hos hyresnämnden. Enligt det nämnda förslaget krävs endast tillstånd om kommunen i viss ordning påkallar prövning hos hyresnämnden. Enligt lagens 4 § får förvärvstillstånd vägras "om sökanden ej gör sannolikt att han är i stånd att förvalta fastigheten, att syftet med förvärvet är att han skall idka bostadsförvaltning och därvid hålla fastigheten i sådant skick att den motsvarar de anspråk de boende har rätt att ställa samt att han även i övrigt kommer att iaktta god sed i hyresförhållanden". Enligt prop. 1975/76: 33 är syftet med lagen i första hand att förhindra personer som är olämpliga att förvalta sådana fastigheter att förvärva dem. Lagen, som även innehåller regler om tillstånd till förvärv av aktier i fastighetsbolag och viss kommunal förköpsrätt av aktier i sådana bolag, torde ge ett visst skydd mot att fastighetsägare, som tidigare visat sig olämpliga exempelvis på grund av lokalupplåtelser till illegala spelklubbar, förvärvar hyresfastigheter.

I detta sammanhang må nämnas att det enligt lagen (1973: 189) med särskilda hyresbestämmelser för vissa orter ("bristortslagen") vid straffansvar är förbjudet för ägare att själv nyttja eller uthyra bl. a. bostadslägenhet för väsentligen annat ändamål än det avsedda utan hyresnämndens tillstånd.

3.3.4 Hyreslagen

Skall man kunna förhindra att sådana lägenheter som nyttjas för illegal spelverksamhet används för detta ändamål måste det finnas förutsättningar för att det avtal som grundar nyttjanderätt till lägenheten kan bringas att upphöra och att lägenheten kan uthyras på nytt till annan acceptabel hyresgäst.

De möjligheter som står en hyresvärd till buds för att upplösa ett hyresförhållande regleras i hyreslagen. Enligt lagen kan hyresvärden säga upp ett avtal antingen till omedelbart upphörande på grund av förverkande (hävning) eller till hyrestidens utgång. I sistnämnda fall (men ej i det förstnämnda) gäller olika regler för bostadslägenheter och för lokaler, dvs. främst lägenheter som upplåts för näringsverksamhet. Vid uppsägning till hyrestidens utgång har sålunda bostadshyresgäst tillerkänts ett direkt besittningsskydd, en rätt till förlängning av avtalet, enligt regler i 45–53 §§ hyreslagen. Lokalhyresgästens besittningsskydd är däremot endast indirekt, innebärande en rätt till ersättning med anledning av hyresförhållandets upplösning enligt reglerna i 56–60 §§ hyreslagen. Bostadshyresgästs rätt till förlängning prövas av hyresnämnden medan lokalhyresgästs rätt till ersättning, efter obligatoriskt medlingsförfarande i hyresnämnden, prövas av fastighetsdomstol.

Fråga om hyresavtalet förverkats kan komma under rättslig prövning på olika sätt. Hyresvärden kan sålunda vid länsstyrelsen yrka att hyresgästen avhyses från lägenheten på grund av förverkandet. För bifall krävs emellertid att det befinns uppenbart att rätten är förverkad (192 § UL). Om frågan om förverkandet inte är uppenbar bör hyresvärden föra talan mot hyresgästen vid tingsrätten varvid exempelvis muntlig bevisning och syn kan åberopas i avhysningsprocessen. Slutligen kan förverkandefrågan bli föremål för prövning vid hyresnämnden, nämligen om avtalet – utan att hävningsförklaring föreligger – uppsagts till hyrestidens utgång och hyresvärden i förlängningsmålet åberopar att hyresrätten är förverkad (46 § första stycket 1 hyreslagen). Hyresnämnden har möjlighet att uppta muntlig bevisning samt hålla syn.

Förverkandeanledningarna upptas i sju uttömmande punkter i 42 § hyreslagen. Vad som i detta sammanhang kan vara aktuellt är lagrummets tredje och femte punkt. Hyresrätten är sålunda förverkad och hyresvärden berättigad att säga upp hyresavtalet *dels* om lägenheten används för annat ändamål än det avsedda och avvikelsen inte är utan betydelse för hyresvärden (42 § första stycket 3 jämförd med 23 §), *dels* om hyresgästen eller någon som härleder sin rätt från denne inte iakttar allt som fordras för att bevara sundhet, ordning och skick inom fastigheten (42 § första stycket 5 jämförd med 25 §). I båda de nu nämnda fallen fordras emellertid ytterligare att hyresgästen underlåtit att utan dröjsmål vidta rättelse efter tillsägelse i viss ordning av hyresvärden och dessutom att det som ligger hyresgästen till last inte är av ringa betydelse.

Någon bestämmelse som uttryckligen tar sikte på en rätt att upplösa ett hyresförhållande *enbart* på den grund att hyresgästen bedriver brottslig verksamhet i lägenheten finns inte. Förarbeten, praxis och lagkommentarer ger föga vägledning när det gäller att bedöma huruvida enbart brottslig verksamhet i lägenheten kan medföra förverkande av hyresavtalet. Bestämmelsen i 42 § första stycket 5 hyreslagen tillämpas i praxis mesta-

dels i sådana fall då hyresgästen uppträtt störande på fastigheten till men för andra hyresgäster och det torde vara osäkert i vad mån lagrummet kan tillämpas på den ofta mycket tysta verksamhet som illegalt spel utgör (jfr ex. NJA 1935 A 398 angående olaga alkoholförsäljning i kafélokal som till synes i första hand på grund av de uppkomna störningarna ledde till avtalets förverkande).

Som exempel på tillämpningen av 42 § första stycket 3 må i detta sammanhang nämnas rättsfallen NJA 1906 s. 188, NJA 1970 C 144 samt SvJT 1972 rf s. 74. Hyresavtalen ansågs i rättsfallen förverkade då lägenheterna användes för annat ändamål än som var avsett, nämligen för bordellverksamhet resp. "porrbutik". I rättsfallen hade den otillåtna verksamheten pågått en längre tid och trots tillsägelse hade den inte upphört. För lagrummets tillämpning spelar det ingen avgörande roll om det otillåtna ändamålet är brottsligt eller ej. I de angivna rättsfallen torde emellertid verksamhetens art haft betydelse. Det är därför troligt att styrkt illegal spelverksamhet under längre tid kan leda till avtalets förverkande. Om sådan verksamhet i mindre omfattning kan leda till förverkande är emellertid osäkert. Klart är emellertid – och detta gäller såväl tredje som femte punkten – att en enstaka händelse eller en fortlöpande verksamhet, som av hyresvärden upptäckts vid ett tillfälle, med hänsyn till kravet på tillsägelse om rättelse inte kan leda till förverkande, om inte verksamhet fortsätter eller upptäcks efter tillsägelsen.

När det häfter gäller bostadshyresgästs besittningsskydd vid uppsägning till hyrestidens utgång enligt hyreslagen, finns i 45 § vissa generella undantag från besittningsskyddet (bl. a. möblerat rum som uthyrs på kort tid) och i 46 § första stycket uppräknade vissa s. k. besittningsskyddsbrytande grunder. En sådan grund är att avtalet förverkats (46 § första stycket 1). Om förverkande konstateras i en förlängningstvist har hyresgästen ingen möjlighet att få bo kvar i lägenheten. Beträffande övriga i lagrummet uppräknade grunder är hyresgästens rätt till förlängning av avtalet beroende av en avvägning mellan fastighetsägarens behov av att kunna disponera över lägenheten och hyresgästens behov av att få bo kvar. I detta sammanhang är 46 § första stycket 2 och 10 av intresse.

Enligt 46 § första stycket 2 bryts hyresgästens besittningsskydd om denne – även om förverkande inte kan konstateras – "åsidosatt sina förpliktelser i sådan mån att avtalet skäligen icke bör förlängas". Åtminstone i grövre fall av visad illegal spelverksamhet torde avtalet med stöd av den angivna bestämmelsen kunna upplösas vid hyrestidens utgång. Upprepade förseelser som inte lett till hyresrättens förverkande torde också kunna medföra att hyresgästens besittningsskydd bryts. Väsentligt vid tillämpningen av detta lagrum är emellertid att en skälighetsbedömning skall göras. Sålunda kan omständigheter sociala omständigheter på hyresgästens sida liksom svårigheter att få annan bostad inverka på bedömningen.

Enligt 46 § första stycket 10 hyreslagen har hyresvärden en möjlighet att

i andra fall än som tidigare sägs i lagrummet få hyresförhållandet upplöst om det "icke strider mot god sed i hyresförhållanden eller eljest är obilligt mot hyresgästen att avtalet upphör". För lagrummets tillämpning fordras det enligt motiven att – innan omständigheterna på hyresgästens sida beaktas – hyresvärden visar att han har ett sakligt skäl att disponera lägenheten. Först om sakligt skäl visats skulle sålunda en intresseavvägning mellan parternas behov av lägenheten kunna göras. För att lagrummet skall kunna tillämpas i nu förevarande sammanhang skulle sålunda fordras att hyresvärden utöver ett påstående om att illegal spelverksamhet bedrivs i lägenheten kan visa att han själv har ett behov att disponera denna. Om han å andra sidan gör detta, kan även den omständigheten att hyresgästen drivit spelverksamhet i lägenheten komma att beaktas vid intresseavvägningen. I bostadsdomstolens praxis har kravet på sakligt skäl satts ganska lågt. Det kan också nämnas att bostadsdomstolen i ett par fall som sakligt skäl ansett att hyresgästen åtkommit lägenheten genom bedrägliga uppgifter (se beslut 5.12.1978, BD 330/78). En viss glidning av innebörden av sakligt skäl torde därför vara för handen och det är inte otroligt att domstolen skulle anse att redan den omständigheten att lägenheten använts i brottsligt syfte medför att punkt 10 är tillämplig. I praktiken torde fall av illegal spelverksamhet dock oftast komma att bedömas enligt punkt 2. Något fall från praxis som kan ge direkt ledning för frågans bedömning har inte kunnat finnas.

4 Utländsk rätt

Motsvarigheter till de svenska dobblaribestämmelserna torde finnas i de flesta länder. I detta avsnitt redovisas lagstiftningen i Danmark, Finland, Norge samt Västtyskland.

4.1 Danmark

Bestämmelser om hasardspil finns i straffeloven §§ 203 och 204.

§ 203

Stk. 1. Den, som søger erhverv ved hasardspil eller vaeddemål af tilsvarende art, der ikke ifølge saerlig bestemmelse er tilladt, eller ved at fremme sådant spil, straffes med bøde, hæfte eller med fængsel indtil 1 år.

Stk. 2. Retten afgør, om det vundne udbytte skal indrages eller tilbagebetales.

§ 204

Stk. 1. Den, som på offentligt sted yder husrum til eller foranstalter utilladt hasardspil, straffes med bøde eller hæfte indtil 3 måneder. I

gentagelsestilfælde kan straffen stige til en højere grad af hæfte eller til fængsel i 6 måneder.

Stk. 2. Lige med offentligt sted anses foreningslokaler, når enten enhver eller enhver af en vis samfundsklasse som regel kan opnå optagelse i foreningen, eller utilladt hasardspil indgår i foreningens formål, eller der erlægges særlig betaling for deltagelse i spillet.

Stk. 3. Den, som på offentligt sted deltager i utilladt hasardspil, straffes med bøde.

4.2 Finland

Bestämmelser om hasardspel finns i strafflagen 43 kap. 4 §.

De lyder:

Den som håller hus för bedrivande av äventyrligt spel eller å värdshus eller annat offentligt ställe föranstaltar sådant spel, straffes med böter eller fängelse i högst ett år.

Tillåter ägare av eller föreståndare för värdshus eller annat dylikt offentligt ställe, att äventyrligt spel där förehaves, straffes med (högst femtio dags)böter och varde, om brottet det förtjänar, dessutom förklarad oberättigad att utöva eller förestå värdshusrörelse eller annan sådan näring.

Den, vilken deltager i äventyrligt spel, evad det sker å sådant ställe, som i 1 mom. omförmäles, eller annorstädes, straffes med (högst tjugo dags) böter.

Penningar och annat gods, som överkommas å spelbordet eller i spelbanken, vare förbrutna.

4.3 Norge

Bestämmelser om Lykkespil finns i straffeloven §§ 298 och 299.

§ 298

Den som gjør sig en Naeringsvei af Lykkespil, som ikke ved saerskilt Lov er tilladt, eller af at forlede dertil, straffes med Faengsel indtil 1 Aar.

— — —

Istedetfor Inddragning af det vundne Udbytte kan Retten bestemme sammes Tilbagebetaling.

§ 299

Som Lykkespil ansees alle Spil om Penge eller Penges Vaerd, ved hvilke paa Grund af Spillets Art eller Indsatsernes Høide det videsyge Øiemed fremtraeder som det fremherskende.

Som Lykkespil ansees ogsaa Vaeddemaal og Terminspil (Differenshandel), ved hvilke det samme er Tilfaeldet.

4.4 Västtyskland

Bestämmelser om hasardspel finns i 284 och 284 a §§ strafflagen.

284 §

Den som utan myndigheternas tillstånd offentligen anordnar eller ombesörjer hasardspel eller som ställer anordningar för detta ändamål till förfogande, straffas med frihetsberövande påföljd upp till två år eller med böter.

Såsom offentligt anordnat gäller också hasardspel i föreningar eller slutna sällskap, där hasardspel anordnas regelbundet.

284 a §

Den som deltar i otillåtet hasardspel, straffas med frihetsberövande påföljd upp till sex månader eller med högst 180 dagsböter.

5 Allmänna överväganden

Straffbestämmelser mot äventyrligt spel har sedan gammalt funnits i svensk rätt. Kriminaliseringen av sådan verksamhet har uppenbarligen till betydande del haft sin grund i en dåtida allmän uppfattning om att anordnande och deltagande i äventyrligt spel var en verksamhet som stred mot goda seder. Ända fram till år 1948 återfanns också bestämmelserna om äventyrligt spel i det kapitel i strafflagen som gällde sedlighetsbrott. I samband med den under nämnda år genomförda strafflagsrevisionen överflyttades ifrågavarande bestämmelser till kapitlet om brott mot allmän ordning.

Synen på dobbleri som brott mot goda seder och allmän ordning har emellertid övergetts. I 1972 års lagstiftningsärende anförde departementschefen.¹

Den allmänna utvecklingen liksom nytillkomna förhållanden på detta område har emellertid delvis ändrat bilden i fråga om vissa grenar av denna verksamhet. Under senare tid har sålunda organiserat dobbleri börjat bedrivas på affärsmässigt sätt i former och i en omfattning som hitintills varit helt okända här i landet. Ett utmärkande drag hos denna verksamhet är att den i regel försiggår i särskilt iordningställda lokaler, ofta mycket dyrbart inredda, och ibland kombineras med olaga utskänkning av alkoholhaltiga drycker. Insatser och vinster uppgår som regel till avsevärda belopp. Det finns vidare anledning antaga att det inte sällan föreligger ett mer eller mindre direkt samband mellan ifrågavarande spelhåleverksamhet och annan brottslighet. Jag tänker här på bl. a. att det ingalunda är ovanligt att personer som driver spelhålor har tidigare, ofta svår kriminell belastning och fortfarande synes vara inriktade på att försörja sig på lukrativ brottslig

¹ Prop. 1972: 96 s. 11.

verksamhet. Belägg finns även för att annan brottslighet har förekommit i anslutning till spelverksamhet och att speldeltagare till följd av förluster vid spelbordet har drivits in i brottsliga förehavanden. Till detta kommer alla de svåra skadeverkningar av ekonomisk, social och personlig natur som har sin grund i de förluster och den skuldsättning vissa spelare förr eller senare drar på sig. Det är sålunda känt att spelförluster har varit den direkta orsaken till personliga tragedier för deltagare och deras närstående.

Brottsligheten på detta område har alltså till viss del ändrat karaktär. Det är inte längre fråga om bara ett ordningsproblem utan dobbleriet har efter hand kommit att spela en allt mer framträdande roll som ett betydande socialt faromoment och som en inkörsport till annan brottslighet av allvarlig natur.

Arbetsgruppen delar denna grundsyn på dobbleriet och menar att förhållandena nu ger anledning till oro. Av den redovisning för den illegala spelverksamheten som ges i avsnitt 2 och i bilagan till denna promemoria framgår att den lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 1972 inte förmått vända utvecklingen utan att det organiserade illegala spelet har oförändrad eller ökad omfattning. En källa till särskild oro i sammanhanget är att det nyligen beslutade förbudet mot enarmade banditer kan befaras leda till att en illegal verksamhet med sådana automater etableras i vårt land. Det finns därför anledning att på nytt ta upp BrB:s bestämmelser om dobbleri till granskning.

Bestämmelserna om dobbleri tillämpas sällan i praxis. År 1977 lagfördes sålunda endast ett femtiotal personer för brott mot 16 kap. 14 eller 14 a §§ BrB. En av anledningarna härtill är bevissvårigheter. Från polisen framhålls att de illegala spelklubbarna ofta är utrustade med gallergrindar, varningssystem och liknande säkerhetsåtgärder. Till följd härav hinner polisen ofta inte vid sina razzior säkra bevisning om att dobbleri förekommit. Arbetsgruppen vill med anledning härav erinra om att en av grundtankarna med 1972 års lagstiftning var att genom kriminalisering av förberedelse till grovt dobbleri öppna möjligheter för polis och åklagare att ingripa redan på den grunden att säkerhetsåtgärderna vittnade om sådan straffbar förberedelse. I de fall där det förekommit särskilda säkerhetsanordningar på klubbarna som väl bevakade ingångar med ståldörrar och gallergrindar, särskilda vakter och varningssystem m. m., torde det vara uppenbart att den spelverksamhet som bedrivs är av sådan omfattning och inriktning att grovt dobbleri föreligger eller förbereds. Polisiära ingripanden mot spelklubbar också vid tidpunkter då spel normalt sett inte pågår skulle enligt arbetsgruppens mening få en god brottsförebyggande effekt. Sådana aktioner skulle dessutom för sitt genomförande kräva mindre personal.

Arbetsgruppen menar emellertid att man inte kan få bukt med nuvarande missförhållanden enbart genom ändrade rutiner för polisingripandena. Dobbleribestämmelserna är behäftade med vissa svagheter som lämpligen bör avhjälpas.

Arbetsgruppen ifrågasätter sålunda gränsdragningen mellan spel och lotteri. För spel i BrB:s mening gäller att utgången av verksamheten skall

vara bestämd av regler som tillåter deltagare att fortlöpande påverka sina vinstmöjligheter t. ex. genom kortföringen, ökade insatser o. d. Det innebär bl. a. att illegal bookmaking, som är den form av illegalt "spel" som sannolikt omsätter de största beloppen i vårt land, är att hänföra till lotteri och enligt lotteriförordningen kan föranleda högst ett års fängelse medan maximistraffet för grovt dobbleri är fängelse i två år. En sådan ordning är enligt arbetsgruppens mening inte rationell. Härtill kommer att det särskilt i fråga om roulettspel har visat sig svårt att dra en förnuftig gräns mellan vad som är att anse som äventyrligt spel och vad som endast är lotteri. Enligt arbetsgruppens mening bör BrB:s bestämmelser mot dobbleri i princip omfatta alla allvarliga brott mot lotteriförordningen och dessutom vissa former av skicklighetsspel som inte omfattas av förordningen.

Genom dobbleribestämmelserna kriminaliseras f. n. äventyrligt spel om pengar som anordnas för allmänheten. Med begreppet äventyrligt avses huvudsakligen att utgången av spelet beror på slumpen. I princip tas ingen hänsyn till spelinsatsernas storlek och spelarens individuella skicklighet. Det är i stället själva spelutförandet, spelreglerna, som avgör om äventyrligt spel i lagens mening föreligger. En sådan ordning innebär att det är jämförelsevis lätt för polis och åklagare att visa att ett visst spel stått i strid mot BrB.

Å andra sidan innebär regleringen att skicklighetsspel inte omfattas av lagstiftningen. Det är sålunda tillåtet att anordna t. ex. schack-, golf-, biljard- och bridgeturneringar där allmänheten deltar med t. o. m. mycket höga egna penninginsatser. Även om det inte synes ha framkommit några allvarliga sociala olägenheter härav vill arbetsgruppen ändå ifrågasätta den rationella grunden för denna åtskillnad mellan hasard- och skicklighetsspel, särskilt som gränsdragningen ibland vållar svårigheter i rättspraxis. Arbetsgruppen menar att skäl kan anföras för att utmönstra begreppet äventyrligt i dess nuvarande mening ur dobbleribestämmelsen.

Som nyss har nämnts tar lagen vid äventyrligt spel om pengar i princip ingen hänsyn till insatsernas storlek. Det innebär att några av de sällskapsspel med mycket begränsade insatser som är vanligt förekommande t. ex. bland invandrare i vårt land faller under dobbleribestämmelserna. Arbetsgruppen menar att det bör vara möjligt att från BrB:s tillämpningsområde avföra sådana spel om pengar där allmänheten deltar i första hand inte för att vinna pengar utan för att få en stunds förströelse och där deltagarna med hänsyn till omständigheterna kan sägas inte löpa någon risk för förluster som äventyrar deras ekonomiska situation. Den närmare utformningen av dobbleribestämmelserna diskuteras i avsnitt 6.

Genom kriminalisering av försök och förberedelse till grovt dobbleri ville man bl. a. komma åt dem som stod bakom de illegala spelklubbarna och öppna möjligheter till förverkande av bl. a. specialinredning och bevakningsapparatur till klubbarna. Utvecklingen har emellertid enligt arbetsgruppens mening visat att lagstiftningen dåligt fyller denna uppgift.

Man har i allmänhet inte nått de s. k. bakmännen, dvs. fastighetsägarna, finansierarna och andra, som gör de stora vinsterna utan att direkt delta i spelverksamheten. Av avsnitt 2 och bilagan till denna promemoria framgår att en ganska fast personkrets ständigt återfinns i anslutning till de illegala klubbarna till synes helt oberörda av lagstiftningen på området. I avsnitt 7 tar arbetsgruppen därför upp till prövning frågan om en kriminalisering av oaktsam medverkan till grovt dobbleri m. m.

Som framgått är det ett karaktäristiskt inslag vid all illegal klubbverksamhet att klubbarna ofta återuppstår i samma lokaler och att en snäv krets av fastighetsägare svarar för en stor del av de lokaler som vid varje tidpunkt utnyttjas för illegal klubbverksamhet. En invändning som ofta görs från fastighetsägarna är att de inte lagligen kan bli av med denna typ av hyresgäster. I avsnitt 8 behandlar arbetsgruppen frågan om förverkande av hyresrätten på grund av illegal spelklubsverksamhet.

Många av de illegala spelklubbarna har en dyrbar inredning. Ett förverkande av denna kan därför bli mycket kännbar. I avsnitt 9 belyser arbetsgruppen vilka möjligheter till förverkande som öppnas om oaktsam medverkan till grovt dobbleri kriminaliseras.

6 Dobbleri

6.1 Inledning

Enligt 16 kap. 14 § första stycket BrB kan den dömas för dobbleri som för allmänheten anordnar äventyrligt spel om pengar eller pengars värde eller som tillåter sådant spel i lokal som han har upplåtit åt allmänheten. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Är brott som angetts nu grovt är straffet enligt 16 kap. 14 a § BrB fängelse i högst två år. Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om verksamheten bedrivits yrkesmässigt, omfattat avsevärda belopp eller eljest varit av särskilt allvarlig art. Försök och förberedelse till grovt dobbleri är straffbart enligt 16 kap. 17 § BrB.

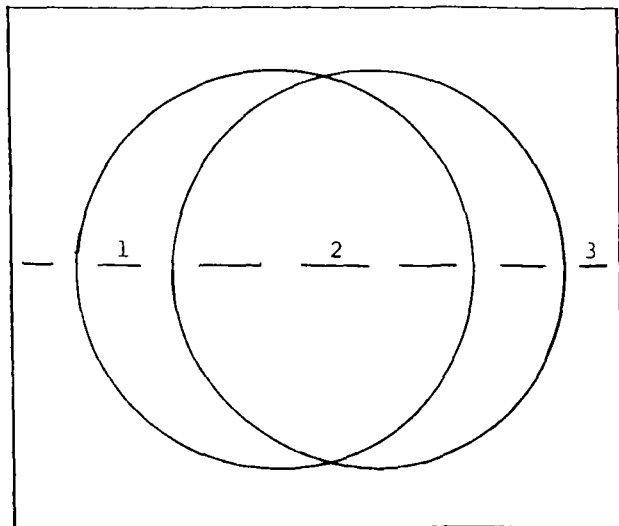
Även den som deltar i spelet kan enligt 16 kap. 14 § andra stycket BrB dömas för dobbleri. I sådant fall är straffet böter.

Som lotteri anses enligt 1 § lotteriförordningen varje företag där en eller flera deltagare kan erhålla högre vinst än de övriga beroende på lottning, gissning, vadhållning eller liknande av slumpen helt eller delvis beroende anordning. Automat-, roulett- och bingospel nämns som exempel i lagtexten liksom kort- och tärningsspel.

Förhållandet mellan lotteri och spel i förevarande hänseende är teoretiskt klar. Med spel förstås en verksamhet vars utgång skall vara bestämd av regler som tillåter deltagare att fortgående påverka sina vinstmöjligheter genom något slags kalkyl eller liknande åtgärd. Kortspel som medger utbyte av kort, variationer i kortföringen och successiva insatser omfattas

sålunda av spelbegreppet medan kortaktiviteter som t.ex. går ut på att deltagarna lyfter var sitt kort varvid högsta kortet vinner endast utgör lotteri.

Förhållandet kompliceras emellertid när det gäller sådana spel vars utgång huvudsakligen beror på slumpen – s.k. äventyrliga spel eller hasardspel. I dessa fall föreligger såväl spel som lotteri. Relationen mellan lotteri och spel, inkl. äventyrligt spel, kan illustreras av följande figur.

Den vänstra cirkeln representerar lotteri och den högra spel. Fältet 1 representerar vanligt sedellotteri, totalisatorvadhållning vid hästtävlingar, bingo, automatspel och liknande företag där deltagarna inte kan påverka utgången genom egna åtgärder. Fältet 2 täcker de äventyrliga spelen där spelarna i viss utsträckning kan påverka utgången men slumpen ändå huvudsakligen avgör denna. Gränsdragningen mellan fälten 1 och 2 är ibland svår. Så t.ex. anses de kalkyler som spelarna kan göra i samband med roulettspel avse slumpens växling och därför betraktas spelet, även när det bedrivs enligt ett s. k. system, till sin utgång vara helt beroende av slumpen. Roulettspel anses därför vara ett äventyrligt spel. När spelet bedrivs med begränsningar beträffande insatser och vinster kan det dock vara att anse endast som lotteri. Fältet 3 illustrerar de s. k. skicklighetsspele. Hit hör bl. a. schack, biljard, bridge och bräde. Även i förhållandet mellan fälten 2 och 3 möter gränsdragningssvårigheter. Det har sålunda gjorts gällande att spelarnas skicklighet betyder mycket för deras framgång i poker. Å andra sidan måste också den av slumpen beroende kortfördelningen betyda mycket. Därtill kommer att poker genom sina regler eggjar deltagarna till att göra allt större insatser och i den meningen har ett drag av äventyrlighet. Denna egenhet torde vara utslagsgivande när poker i rättstillämpningen hänförs till äventyrligt spel.

De angivna cirkelarna kan också användas för att illustrera förhållandet mellan lotteriförordningen och BrB:s dobbleribestämmelser. Därvid förutsätts att lotteriet och spelet anordnats för allmänheten och gäller pengar eller ekonomiska värden. Den vänstra cirkeln representerar då lotteriförordningen. Förordningens definition på lotteri täcker också äventyrligt spel (fältet 2). I 1 § sista stycket lotteriförordningen ges emellertid en hänvisning till BrB:s bestämmelser om dobbleri. Det innebär att BrB tar över lotteriförordningen. Det för båda cirkelarna gemensamma fältet 2 representerar sålunda dobbleri enligt BrB, medan fältet 1 motsvarar de gärningar som föranleder ansvar enligt lotteriförordningen. De med fältet 3 avsedda skicklighetsspelen är inte f. n. kriminaliserade.

6.2 Illegal bookmaking m. m.

Den under 6.1 redovisade regleringen innebär bl. a. att sådan illegal bookmaking, som består i vadhållning i samband med hästkapplöpningar vid sidan av det officiella totalisatorspelet, endast kan föranleda straff enligt lotteriförordningen. Man kan på goda grunder anta att illegal bookmaking beträffande hästkapplöpningar, sportevenemang och liknande är den form av illegalt "spel" som omsätter de största summorna och som är förenad med de största sociala farorna. Det är enligt arbetsgruppens mening anmärkningsvärt att denna form av organiserad brottslighet kan föranleda högst ett års fängelse enligt 10 § lotteriförordningen medan straffet för grovt dobbleri kan bli fängelse i två år. Här bör enligt arbetsgruppens mening en straffskärpning ske. I samband därmed bör straffbestämmelserna föras över från specialstraffrätten till BrB för att ytterligare markera att detta är en brottslighet av allvarlig karaktär.

En sådan ny reglering bör emellertid omfatta inte endast vadhållning utan lotteri över huvud taget. Därigenom undanröjs de nuvarande gränsdragningssvårigheterna vid t. ex. roulettspel och man når en straffrättsligt enhetlig reglering av förfaranden som för allmänheten torde framstå som likvärdiga. Arbetsgruppen föreslår sålunda att BrB:s dobbleribestämmelser utvidgas att omfatta i princip alla gärningar som i dag inbegrips i lotteriförordningens lotteridefinition.

Att lotteribegreppet upptas i BrB:s dobbleribestämmelser får till följd att även lotterier för vilka tillstånd lämnats eller föreskriven anmälan har skett enligt lotteriförordningen kriminaliseras. För att undvika en sådan regelkollision bör sistnämnda legala lotterier undantas från BrB:s tillämpningsområde. Arbetsgruppen föreslår därför att i dobbleribestämmelsen upptas straff för *olovligt* spel eller lotteri.

Med hänsyn till att tillämpningsområdet för BrB:s dobbleribestämmelser sålunda kommer i allt väsentligt att sammanfalla med lotteriförordningens bör vidare den nuvarande hänvisningen till dobbleribestämmelsen i BrB i 1 § sista stycket lotteriförordningen utgå. I stället bör i 10 § lotteriförord-

ningen tas in en erinran om att straff enligt förordningen inte skall utdömas, om gärningen är att bedöma som dobbleri.

En tillämpning av BrB:s dobbleribestämmelser på alla lotterier om pengar eller pengars värde som olovligen anordnas för allmänheten skulle föra in en rad bagatellförseelser under BrB och därmed motverka en av grundtankarna med förslaget, nämligen att med en kriminalisering i BrB understrika brottslighetens allvarliga karaktär. Arbetsgruppen menar därför att endast de kvalificerade olovlige lotterierna bör bedömas enligt BrB:s bestämmelser om dobbleri eller grovt dobbleri medan de mera bagatellartade brotten mot lotteriförordningen även i fortsättningen bör bestraffas enligt förordningen. Vilka kriterier som bör gälla för att kvalificera olovlige lotteri som dobbleri eller grovt dobbleri behandlas i det följande (avsnitt 6.3). Redan här bör emellertid nämnas, att om dobbleribestämmelserna och lotteriförordningen sålunda till stor del kommer att få samma tillämpningsområde, och om endast de mera kvalificerade gärningarna skall bedömas enligt BrB, kommer vissa okvalificerade fall av äventyrligt spel, t. ex. ettörespoker, som i dag bestraffas som dobbleri, att i fortsättningen rubriceras som brott mot lotteriförordningen.

6.3 Hasardspel och skicklighetsspel

Som anförts i det föregående avses med begreppet äventyrligt i den nuvarande dobbleribestämmelsen huvudsakligen att utgången beror på slumpen. Bedömningen sker således med utgångspunkt i spelreglerna och med bortseende ifrån spelinsatsernas storlek och spelarnas individuella skicklighet.

Det innebär bl. a. att utpräglade skicklighetsspel faller utanför dobbleribestämmelsernas tillämpningsområde och detta även när spelet gäller mycket stora ekonomiska värden och vinningssyftet framstår som det primära för såväl anordnare som deltagare. Inte heller lotteriförordningen är tillämplig på sådana skicklighetsspel.

Arbetsgruppen har för sin del svårt att finna en rationell grund för en sådan ordning som således innebär att det står envar fritt att anordna t. ex. biljardturneringar om pengar i vilka allmänheten inbjuds delta mot mycket höga deltagaravgifter medan det torde vara förbjudet att anordna exempelvis ett poker-SM på motsvarande villkor här i landet. Arbetsgruppen förordar därför att begreppet äventyrligt i dess inskränkta betydelse av slumpmässighet utmönstras ur dobbleribestämmelsen.

Med en sådan åtgärd råder man inte utan vidare bot på en annan av den nuvarande ordningens avigsidor, nämligen att den medger ingripanden även mot spel som inte är förenade med annat än mycket begränsade ekonomiska risker för deltagarna och som bäst kan karaktäriseras som sällskapsspel och förströelse. Spel av denna art är vanliga i sydligare länder och förekommer inte sällan på invandrarklubbar i vårt land. Arbets-

gruppen menar att bestämmelserna i BrB om dobbleri nu bör inriktas mot spel och lotteri om betydande ekonomiska värden där vinningssyftet står i centrum. Det kan ske genom att begreppet äventyrligt ges en delvis annan innebörd än f.n. Bedömningen enligt nu gällande rätt är som anförts i princip begränsad till själva speltypens karaktär. Enligt arbetsgruppens förslag skall det avgörande i stället vara i vad mån den konkreta verksamheten kan anses äventyrlig. Förutom spelets art – särskilt då slumpmässigheten – blir andra omständigheter som insatsernas storlek, antal spelare och verksamhetens omfattning i övrigt av betydelse. I enlighet med det anförda föreslår arbetsgruppen att i 16 kap. 14 § BrB föreskrivs straff för den som olovligen för allmänheten anordnar spel eller lotteri som med hänsyn till sin art, insatsernas ekonomiska värde och övriga omständigheter framstår som äventyrligt.

Förslaget innebär inte några större förändringar i förhållande till gällande rätt. Det innebär å ena sidan att också rena skicklighetsspel kan bli att bedöma som dobbleri, om nämligen insatsernas storlek m.m. gör det oacceptabelt från allmän synpunkt. Oftast torde något ingripande inte bli aktuellt med hänsyn till att spelaren vid nu ifrågavarande spel i högre grad än vid hasardspel är herre över utvecklingen genom sin individuella spelskicklighet. Det förtjänar emellertid att påpekas att handikappregler av olika slag kan eliminera spelarens möjligheter att behärska spelet och därmed göra ett skicklighetsspel mera hasardbetonat. Man måste också räkna med att omständigheterna kring t. ex. ett biljardparti om pengar med i och för sig spelkunniga deltagare kan vara sådana att spelarna har svårt att besinna sig och lockas till insatser för vilka de saknar täckning i sin privata ekonomi. Är omständigheterna sådana bör spelet rubriceras som dobbleri. Utgör det ej dobbleri är spelet straffritt. Ansvar enligt lotteriförordningen kan nämligen inte komma i fråga för skicklighetsspel.

Å andra sidan innebär förslaget att hasardspel som inte är förenade med några egentliga ekonomiska risker för deltagarna faller utanför dobbleribestämmelsens tillämpningsområde. Avgörande för bedömningen härav är framför allt insatsernas storlek. Även om emellertid insatserna i och för sig är blygsamma kan spelreglerna vara så utformade att varje spelomgång ger tillfälle till flera eller ökade insatser och uppläggnings i stort av spelet lockar spelarna till allt djärvare satsningar. Till sådana hetsande omständigheter som bör kvalificera spelet som dobbleri hör att spelarna betalar deltagaravgift till anordnaren beräknad efter den tid de deltar i spelet. I den mån hasardspel inte blir att bedöma som dobbleri – t. ex. ettörespoker för sällskaps skull – faller gärningen under lotteriförordningens bestämmelser om olovligt spel. Huruvida en egentlig avkriminalisering av sistnämnda och liknade förfaranden bör ske får prövas i samband med att ställning tas till det betänkande som 1972 års lotteriutredning beräknas lägga fram inom kort.

Ett olovligt lotteri kan innebära försäljning av ett stort antal lottsedlar

som var och en kostar endast någon krona. Det skulle strida mot vanligt språkbruk att påstå att köp av en sådan lott är förenat med sådana ekonomiska risker för köparna att lotteriet framstår som äventyrligt. För anordnaren kan lotteriet emellertid ge mycket betydande inkomster. Arbetsgruppen vill i sammanhanget erinra om uppgifter i avsnitt 2.2 om att Sverigespelen omsatte ca 43 milj. kr. Sverigespelen har visserligen bedömts som svindleri av tingsrätten i Umeå. Arbetsgruppen menar emellertid att kedjebrev om pengar lämpligen bör falla under dobbleribestämmelserna. Med tanke på angivna och liknande förfaranden – t. ex. illegala spelkasinon med enarmade banditer – föreslår arbetsgruppen straff enligt dobbleriparagrafen inte endast när lotteriet, eller spelet, framstår som äventyrligt utan även när det är ägnat att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning.

Sammanfattningsvis innebär arbetsgruppens förslag att vissa kvalificerade förfaranden som f. n. föranleder ansvar enligt lotteriförordningen blir straffbara enligt BrB. Vidare kan skicklighetsspel under kvalificerade omständigheter bli att bedöma enligt BrB. De nu angivna gärningarna kan – för att anknyta till den tidigare berörda figuren i avsnitt 6.1 – illustreras av de delar av de två cirkellarna som ligger ovanför den streckade horisontella linjen. Från dobbleribestämmelsens tillämpningsområde avförs vissa mindre kvalificerade hasardspel. Dessa blir i stället att bedöma enligt lotteriförordningen. Enligt lotteriförordningen blir liksom hittills att bedöma bl. a. olovligt anordnat roulette-, bingo-, kort- och tärningsspel som anordnas i förvärvssyfte men för en sluten krets av deltagare. De nu beskrivna gärningarna motsvaras i den nyssnämnda figuren av de delar av fälten 1 och 2 som ligger under den streckade linjen. Den del av fält 3 som ligger under samma linje representerar skicklighetsspel som inte anses äventyrliga och som inte är straffbara.

Arbetsgruppens förslag innebär att det kommer att finnas tre olika grader av brott mot spelbestämmelserna, nämligen brott mot lotteriförordningen, dobbleri och grovt dobbleri. Graderingen bör framgå av straffskalorna för de olika brotten. Enligt gällande bestämmelser kan straffet för brott mot lotteriförordningen bli böter eller, i vissa fall, fängelse i högst ett år medan dobbleri bestraffas med böter eller fängelse i högst sex månader och grovt dobbleri med fängelse i högst två år. Arbetsgruppen föreslår att straffskalan för brott mot lotteriförordningen sänks till böter eller fängelse i högst sex månader medan straffet för dobbleri höjs till böter eller fängelse i högst två år och straffet för grovt dobbleri höjs till fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

6.4 Allmänheten

Som tidigare anförts föreslår arbetsgruppen straff för den som olovligen för allmänheten anordnar spel eller lotteri som med hänsyn till sin art,

insatsernas ekonomiska värde och övriga omständigheter framstår som äventyrligt eller ägnat att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning. Att spelet eller lotteriet skall vara anordnat för allmänheten innebär inte någon ändring i förhållande till gällande rätt. I sak innebär regleringen att det är tillåtet att anordna spel eller lotteri av nu berört slag för en personkrets som är på en gång liten och sluten.

Det har förekommit försök att genom t. ex. föreningsbildning ge sken av att den ifrågavarande personkretsen är sluten. Sådana arrangemang har emellertid inte hindrat att bestämmelserna om dobbleri ändå har tillämpats. Så snart den krets av personer som i praktiken haft möjligheter att delta i spelet inte har varit begränsad eller utgjort ett i verklig mening slutet sällskap har sålunda även spel som organiserats i nu avsedda former ansetts vara anordnat för allmänheten.

Med hänsyn till att offentlighetsrekvisitet således i praxis inte synes vålla några tillämpningssvårigheter anser arbetsgruppen det inte vara påkallat med en motsvarighet i BrB till bestämmelsen i 8 § lotteriförordningen.¹

Bestämmelserna i 16 kap. 14 § BrB om dobbleri kriminaliserar också tillåtande av äventyrligt spel i lokal som upplåtits åt allmänheten. Under brottsbeskrivningen faller dels att innehavare av allmänt näringsställe tillåter äventyrligt spel på stället — även när det sker i slutet sällskap och spelet inte är öppet för allmänheten —, dels att någon upplåter en annars privat lokal åt allmänheten för sådant spel. Arbetsgruppen finner inte skäl till ändring av dessa bestämmelser annat än i redaktionellt hänseende.

6.5 Deltagande

För dobbleri straffas även deltagare i sådant äventyrligt spel om pengar som anordnats för allmänheten eller eljest äger rum i lokal var till allmänheten har tillträde (16 kap. 14 § andra stycket BrB). Att deltagande på detta sätt straffbelagts beror på att spelare inte redan genom att delta i spelet kan anses ha medverkat till anordnandet eller tillåtandet av spelet. Något motsvarande ansvar för deltagande finns inte enligt lotteriförordningen. Det är sålunda inte straffbart att köpa lotter i ett otillåtet lotteri.

Arbetsgruppen har i det föregående föreslagit att bl. a. olovligt lotteri som är ägnat att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning skall föranleda ansvar enligt dobbleribestämmelserna i BrB. Därmed avses bl. a. lotterier där visserligen varje lott kostar endast någon krona men där

¹ 8 § lotteriförordningen har följande lydelse:

Vad i denna förordning stadgas skall äga tillämpning jämväl å sådant lotteri, vid vilket såsom villkor för deltagande fordras medlemskap i viss sammanslutning, därest denna tillkommit väsentligen för anordnande av lotteri eller lotteriet eljest, såsom med avseende å omfattningen eller de villkor, varunder deltagande må ske, är att jämställa med lotteri, anordnat för allmänheten.

antalet lotter är mycket stort och lotteriets omsättning följaktligen betydande. Med de nuvarande bestämmelserna om deltagande i dobbleri kommer förslaget att medföra att den som köper en lott av nyssnämnt slag straffas för dobbleri. En sådan utvidgning av det straffbara området är enligt arbetsgruppens mening inte önskvärd. Arbetsgruppen föreslår därför att endast deltagande i sådant olovligt anordnat spel eller lotteri som med hänsyn till sin art, insatsernas ekonomiska värde och övriga omständigheter framstår som äventyrligt skall kunna föranleda straffansvar.

Arbetsgruppens förslag i avsnitt 6.1 innebär att okvalificerade hasardspel – t. ex. ettörespoker – i fortsättningen skall bedömas enligt lotteriförordningen och deltagande i sådant spel avkriminaliseras därmed. Deltagande i enkelt dobbleri bör liksom f. n. vara straffbart. Straffet för deltagande bör vara väsentligt lägre än för anordnande och arbetsgruppen menar att den nuvarande straffskalan, som inrymmer endast böter, är tillräcklig. I sammanhanget vill arbetsgruppen påpeka att de närmast professionella spelhajar som enligt uppgift förekommer på de illegala spelklubbarna många gånger deltar så aktivt med spelarvärving och liknande att de blir att bedöma som gärningsmän eller medverkande till dobbleri.

7 Medverkan till dobbleri

Medverkan till dobbleri är straffbart enligt 23 kap. 4 § BrB. Enligt denna bestämmelse skall inte bara den som anordnat dobbleriet straffas utan också den som främjat detta med råd eller dåd. Den som inte är att anse som gärningsman dömes, om han förmått annan till utförande, för anstiftan av brottet och eljest för medhjälp därtill. Medverkan som består enbart av deltagande i själva spelet straffas som nyss nämnts särskilt.

I den allmänna debatten kring den illegala spelklubsverksamheten nämns ofta den roll som vissa fastighetsägare har i sammanhanget. Verksamheten förutsätter ju att det finns personer som är villiga att hyra ut lämpliga lokaler. Men också personer som tillhandahåller spelutrustning och annan nödvändig inredning bidrar verksamt till spelklubbarnas fortbestånd.

Utsikterna att straffrättsligt komma åt dessa personer, som många gånger står bakom verksamheten, är beroende av möjligheterna att bevisa att de känner till att den verksamhet som bedrivs i deras fastigheter eller i de lokaler, som de har finansierat eller inrett, är olaglig.

Som framgår av avsnitt 2 och bilagan till denna promemoria är det ett karaktäristiskt inslag vid all illegal klubbverksamhet att klubbarna ofta återuppstår i samma lokaler och att en snäv krets av fastighetsägare svarar för en stor del av de lokaler som vid varje tidpunkt utnyttjas för illegal klubbverksamhet. Trots detta är det mycket sällsynt med rättsliga åtgärder mot fastighetsägarna. Såvitt känt har det inte heller förekommit åtal mot

t. ex. heminredningsfirmor som enligt leasingavtal eller med äganderättsförbehåll tillhandahållit inredningen i illegala klubbar eller mot personer som förmedlat eller gett lån för sådan illegal verksamhet. Nyligen har Sveriges advokatsamfund beslutat meddela en advokat varning på grund av att han biträtt ägarna av en porrklubb där koppleriverksamhet förekommit med råd rörande klubbens angelägenheter och därigenom medverkat till att söka skapa en laglig ram för en olaglig verksamhet. Rådgivningen bestod bl. a. i upprättande av ordningsregler för personer som hade anställning vid eller på annat sätt hade anknytning till klubben samt en mall för anställningsavtal med stripteasedansöser. Det torde emellertid inte vara aktuellt med åtal mot advokaten på grund av åtgärderna.

Arbetsgruppen menar att de nu angivna personkategorierna effektivt kan motverka illegal spelklubsverksamhet om de vill. Det kan för fastighetsägarnas del ske genom en omsorgsfull prövning av dem som vill hyra lägenheten eller lokalen och en aktiv övervakning av hur denna utnyttjas i fortsättningen. I avsnitt 8 diskuterar arbetsgruppen åtgärder i syfte att underlätta för fastighetsägaren att bli av med nu ifrågavarande icke önskvärda hyresgäster. Vidgade möjligheter för fastighetsägaren att säga upp hyresförhållandet på grund av illegal spelklubsverksamhet bör emellertid enligt arbetsgruppens mening paras med en skyldighet för honom att aktivt utnyttja möjligheten.

Även för långivare, inredningsfirmor och andra som med eller utan avsikt bidrar till finansieringen av illegal spelklubsverksamhet synes det vara påkallat med bestämmelser som är ägnade att öka vaksamheten i kreditprövningen. En ökad vaksamhet är också önskvärd hos advokater och andra som ägnar sig åt juridisk eller annan rådgivning i frågor om spel och lotteri.

I enlighet med det anförda föreslår arbetsgruppen – efter mönster av 19 kap. 15 § BrB – en bestämmelse om oaktsam medverkan till grovt dobbleri. Om sålunda någon, som med hänsyn till omständigheterna haft skäligen anledning antaga att grovt dobbleri förbereds eller pågår, genom upplåtelse av lokal, tillhandahållande av pengar eller utrustning, eller på annat sätt genom råd eller dåd väsentligt främjar verksamheten, skall han dömas såsom för medhjälp till gärningen. Straffskalan bör omfatta böter eller fängelse i högst två år.

8 Hyreslagen

I tidigare avsnitt har anförts att det finns en tämligen fast krets av fastighetsägare som äger en betydande del av de fastigheter vari de illegala klubbar som finns vid varje tillfälle inryms och att det är vanligt att illegala klubbar återuppstår kort tid efter det att polisen ingripit mot verksamheten.

En ofta hörd invändning från fastighetsägarhåll är att det är svårt att veta vilka avsikter en hyressökande har med den ifrågavarande lägenheten eller lokalen. En legal verksamhet kan vidare ändra karaktär t. ex. så att det i en kaféörelse blir mer och mer vanligt att gästerna spelar om pengar. En sådan utveckling kan ske gradvis och det är då utomordentligt svårt för fastighetsägaren att upptäcka förändringen. Och när han blivit på det klara med att verksamheten förvandlats till en illegal spelklubb utgör lagstiftningen hinder mot en snabb avveckling av hyresförhållandet.

Arbetsgruppen vill inte bestrida att det kan innebära svårigheter att fastställa om en hyressökande är seriös eller ej och att i tid upptäcka en gradvis ökande spelaktivitet i en upplåten lokal eller lägenhet. Det är emellertid svårt att tro att kontrollen inte kan bli bättre och det är arbetsgruppens avsikt med det i avsnitt 7 presenterade förslaget att framtvinga en allmän skärpning bland fastighetsägarna i de angivna hänseendena. Vad som emellertid framför allt kan begäras av en fastighetsägare i vars fastighet polisen har funnit en illegal spelklubb är att han vidtar åtgärder för att förhindra ett upprepande. Det kan inte accepteras att illegala klubbar ständigt återuppstår i samma lokal. Man kan också begära att fastighetsägaren, om han äger flera fastigheter, efter polisingripande av nyssnämnt slag går igenom hela sitt fastighetsbestånd i syfte att gallra ut ytterligare illegala klubbar. Den koncentration av illegal klubbverksamhet till vissa personers fastigheter som har kunnat konstateras är stötande. Arbetsgruppen menar att man — när åtal väckts mot fastighetsägare för oaktsam medverkan till grovt dobbleri (jfr avsnitt 7) — som ett betydelsefullt indicium på oaktsamhet bör kunna anteckna underlåtenhet av nu berört slag.

För att göra det möjligt för fastighetsägare att freda sig mot åtal för medhjälp till dobbleri bör emellertid åtgärder vidtas i syfte att möjliggöra avveckling av hyresförhållanden på grund av illegal spelklubsverksamhet.

I avsnitt 3 har redovisats möjligheterna att inom hyres- och bostadslagstiftningens ram ingripa mot illegala spelklubbar. Arbetsgruppen hänvisar till den framställningen. Här skall endast noteras att det är oklart om hyreslagen medger förverkande av hyresrätten enbart på den grunden att lokalen eller lägenheten använts för illegal spelklubsverksamhet. Arbetsgruppen anser sålunda att det erfordras ett uttryckligt stadgande i detta hänseende. Med anledning härav föreslår arbetsgruppen att i 42 § hyreslagen upptas en ny punkt — (8.) — som säger att hyresrätten är förverkad, om hyresgästen i lägenheten bedriver verksamhet som anges i 16 kap. 14 § BrB, dvs. dobbleri.

Arbetsgruppen vill tillägga att i andra stycket av nämnda paragraf anges att hyresrätten icke är förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse. Den bestämmelsen torde ofta vara tillämplig när den dobbleriverksamhet som bedrivits i lägenheten bestått exempelvis i administration av ett illegalt sedellotteri.

Den nu förordade bestämmelsen vill hjälpa den stora massan av lojala fastighetsägare som önskar bli av med hyresgäster som bedriver illegal spelklubsverksamhet att förverkliga detta önskemål. Som tidigare har antytts måste man emellertid räkna med förekomsten även av en liten grupp av illojala fastighetsägare som uppmuntrar till illegal klubbverksamhet. Arbetsgruppen har med tanke på sådana fastighetsägare övervägt en kommunal anvisningsrätt till lägenheter i vilka dobbleri har bedrivits (jfr SOU 1975: 51 s. 245 ff). Ett annat alternativ som har diskuterats är att samhället efter mönster av bostadsförvaltningslagen ges möjligheter att tillsätta en särskild förvaltare för att få ett slut på illegal spelklubsverksamhet i fastigheten. Arbetsgruppen bedömer emellertid att det f. n. bör räcka med den i avsnitt 7 föreslagna bestämmelsen om straff för oaktsam medverkan till dobbleri i förening med den nu föreslagna ändringen i hyreslagen för att få en bättre ordning till stånd. Det finns emellertid anledning att här följa utvecklingen med uppmärksamhet.

Arbetsgruppen vill slutligen anmärka att den inte funnit det föreliggande något praktiskt behov av ändringar i bostadsrättslagen (1971: 479) motsvarande dem som nu föreslagits i hyreslagen. Även på denna punkt bör emellertid utvecklingen noga följas.

9 Förverkande

I 1972 års lagstiftningsärende betonades att kriminaliseringen av försök och förberedelse öppnade nya möjligheter till förverkande.¹

Enligt förverkandereglerne i 36 kap. BrB kan förverkande ske av bl. a. förlag för brott som har mottagits av någon som därvid gjort sig skyldig till gärning som utgör brott enligt BrB. Förverkande kan också ske av egendom som har använts som hjälpmedel vid brott enligt BrB.

En följd av att förberedelse till grovt dobbleri blir straffbelagt är att pengar som överlämnats som spelkassa och roulettbord eller annan utrustning som har anskaffats för användning vid straffbart äventyrligt spel kommer att kunna förklaras förverkade.

Det bör anmärkas att ansvar för förberedelse kan komma i fråga i nu avsedda fall endast om det kan styrkas att den tilltänkta verksamheten skulle få en sådan inriktning att det fullbordade brottet skulle utgöra grovt dobbleri. De bevisvärigheter som nämnda förhållande kan tänkas ge upphov till bör dock inte behöva bli oöverstigliga. Exempelvis torde straffbestämmelsen om förberedelse ofta kunna tillämpas mot den som har gjort sig skyldig till grovt dobbleri och som kort därefter ånyo anskaffar spelutrustning som är väl lämpad för illegalt spel i oförändrad omfattning.

Eftersom den spelverksamhet det här är fråga om har en rent affärsmässig inriktning torde betydelsen av åtgärder som innebär ekonomiska avbräck för den som utövar verksamheten inte böra underskattas. Möjlighe-

¹ Prop. 1972: 96 s. 14, 15.

ten för polisen att i nämnda fall ingripa med beslag i ett tidigt skede kan därför antas få god effekt när det gäller att på sikt bekämpa de grova formerna av dobbleri.

Nu redovisade överväganden har i vissa remissyttranden ansetts utgöra motiv för en specialreglering av förverkandebestämmelserna i anslutning till dobbleribrottet. Man har bl. a. föreslagit att bestämmelser införs som gör det möjligt att förverka alla penningmedel som påträffas inom spellokal eller i därtill anslutande utrymmen liksom inredningen i spellokalen, om inte särskilda skäl föranleder annat.

Som jag tidigare har anfört kommer möjligheterna att ingripa med förverkande att vidgas om förberedelse till grovt dobbleri straffbeläggs. Med hänsyn härtill och i avsaknad av närmare utredning om behovet och konsekvenserna av en sådan lagstiftningsåtgärd är jag f. n. inte beredd att föreslå speciella förverkanderegler för dobbleriets del. Det kan i detta sammanhang finnas anledning betona det angelägna i att redan nu gällande regler om beslag och förverkande utnyttjas i full utsträckning. Det bör t. ex. inte vara uteslutet att en exklusiv inredning som är speciellt anskaffad för en spellokal och avpassad för den verksamhet som bedrivs där betraktas som hjälpmedel vid brott och därför förklaras förverkad. I vissa fall lär förekomma särskild apparatur för alarmering eller för bevakning av entrén till en spelhåla. Alla sådana anordningar som är avsedda som skydd mot att den brottsliga verksamheten skall upptäckas bör även kunna förklaras förverkade.

Arbetsgruppen ansluter sig helt till uppfattningen att det är angeläget att gällande regler om beslag och förverkande utnyttjas i full utsträckning. I avsnitt 7 har föreslagits en nykriminalisering av oaktsam medverkan till bl. a. förberedelse till grovt dobbleri. Därigenom utvidgas den personkrets hos vilka förverkande kan ske medan den egendom som kan komma i fråga för förverkande i princip är oförändrad. Arbetsgruppen delar departementschefens ovan redovisade uppfattning att det inte finns skäl att föreslå speciella förverkanderegler för dobbleriets del.

I sammanhanget vill arbetsgruppen nämna att i 11 § lotteriförordningen har upptagits särskilda regler om förverkande av viss egendom som hör samman med olovligt lotteri. Såvitt arbetsgruppen kan bedöma saknar 11 § lotteriförordningen självständig betydelse i förhållande till 36 kap. BrB. Med hänsyn emellertid till att lotteriförordningen f. n. är föremål för översyn i annat sammanhang avstår arbetsgruppen från andra ändringar i paragrafen än sådana som direkt föranleds av arbetsgruppens förslag att reglera kvalificerade olovliga lotterier i BrB.

10 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i brottsbalken,
- 2) lag om ändring i lotteriförordningen (1939: 207),
- 3) lag om ändring i jordabalken.

11 Specialmotivering

11.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

16 kap. 14 §

I paragrafens *första stycke* straffbeläggs förfaranden som innebär att någon olovligen för allmänheten anordnar spel eller lotteri som med hänsyn till sin art, insatsernas ekonomiska värde och övriga omständigheter framstår som äventyrligt eller ägnat att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning. Dessutom straffbeläggs tillåtande av sådant spel i lokal som har upplåtits åt allmänheten.

Innebörden av de angivna bestämmelserna har utvecklats i avsnitt 6 till vilket hänvisas. Dessutom förtjänar följande att påpekas.

Dobbleri i mer kvalificerade former, såsom vid regelrätta spelklubbar och liknande, förutsätter i allmänhet särskilda för ändamålet inrättade lokaler med ofta ganska dyrbar inredning och utrustning. Verksamheten förutsätter därför också i många fall en ganska omfattande organisation och i initialskedet en hel del penningmedel. I många fall kan också betydande ansträngningar göras för att dölja verksamheten i form av legitim klubbverksamhet eller på annat sätt. De som deltar i detta organiserande är ofta samtliga att betrakta som anordnare av verksamheten och följaktligen som gärningsmän. Den enskilde medverkandes insats behöver inte ensam uppfylla rekvisitet anordnande eller ens ha varit en förutsättning för detta. I många fall, såsom vid vanlig lokaluthyrning eller leverans av inredning eller rådgivning om verksamhetens uppläggning, är det dock svårt att påvisa en så nära förbindelse med verksamheten att gärningsmannans ansvar kan ifrågakomma. Detta utesluter inte att åtgärderna främjat verksamheten och att ansvar för medhjälp eller anstiftan därför kan komma i fråga om uppsåt föreligger till verksamheten. Liksom i övriga hänseenden är här eventuellt uppsåt tillräckligt.

I *andra stycket* föreskrivs straff för den som deltar i olovligt spel eller lotteri som framstår som äventyrligt. Ändringen har väsentligen redaktionell karaktär. Vid prövning av spelets äventyrlighet skall hänsyn tas till spelets art, insatsernas storlek och övriga omständigheter. Begränsningen till "äventyrliga" spel och lotterier innebär att köp av en lottsedel i ett otillåtet lotteri inte är straffbart. Däremot kan deltagande i illegal book-making vara det.

16 kap. 14 a §

Ändringen avser straffskalan.

16 kap. 18 §

I paragrafen föreskrivs ansvar för vissa fall av oaktsam medverkan till grovt dobbleri. Oaktsamheten skall hänföra sig till att den medverkande med hänsyn till omständigheterna bort inse att grovt dobbleri förbereds

eller pågår. Själva medverkansåtgärden måste däremot vara uppsåtlig. Genom att det sägs att grovt dobbleri förbereds eller pågår framgår att den oaktsamma medverkan kan avse även försök och förberedelse.

Oaktsamheten kan vara grundad på att den medverkande med hänsyn till för honom kända omständigheter bort inse att dobbleri förbereddes eller pågick. Detta är dock inte nödvändigt utan oaktsamheten kan också vara beroende av att den medverkande men hänsyn till omfattningen av sina medverkanshandlingar eller andra för honom kända omständigheter bort göra sig underkunnig om verksamhetens närmare karaktär. Att systematiskt hålla sig i okunnighet skall alltså inte kunna fria från ansvar.

Med hänsyn till att det straffbara området genom bestämmelsen väsentligt utvidgas har i paragrafen närmare angetts vilka åtgärder som kan medföra ansvar.

11.2 Förslaget till lag om ändring i lotteriförordningen (1939: 207)

Ändringarna har kommenterats i avsnitt 6 och 9.

11.3 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

Genom förslaget införs i hyreslagens 42 § ytterligare en situation där hyresrätten är omedelbart förverkad och där hyresvärden är berättigad att säga upp avtalet, nämligen om hyresgästen i lägenheten bedriver dobbleri.

Sammanställning av remissyttranden över brottsförebyggande rådets promemoria (1979: 4) Dobbleri

1 Remissinstanser

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), Svea hovrätt, bostadsdomstolen, rikspolisstyrelsen, riksskatteverket, lotterinämnden, statens invandrarverk, Stockholms, Malmö och Göteborgs tingsrätter, hyresnämnden i Stockholm, polisstyrelserna i Stockholms, Malmö och Göteborgs polisdistrikt, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus och Göteborgs och Bohus län, Stockholms och Malmö kommuner, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Hyresgästernas riksförbund, Sveriges fastighetsägareförbund, Sveriges allmännyttiga bostadsföretag (SABO), Svenska travsportens centralförbund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges länspolischefer och Föreningen Sveriges polischefer.

RÅ har överlämnat yttranden från överåklagarna i Göteborgs och Malmö åklagardistrikt samt från cheferna för länsåklagarmyndigheterna i Stockholms län och Gotlands län, Örebro län samt Västernorrlands län och Jämtlands län. Länsstyrelsen i Malmöhus län har bifogat yttranden från polisstyrelserna i Eslövs och Lunds polisdistrikt. Stockholms kommun har bifogat yttranden från kommunens fastighetsnämnd, byggnadsnämnd, sociala centralnämnd, brand- och civilförsvarsnämnd, miljö- och hälsovårdsnämnden, samt från stadskansliets juridiska avdelning. Malmö kommun har bifogat yttrande från kommunens sociala centralnämnd.

Yttrandet från Föreningen Sveriges åklagare är i sak likalydande med yttrandet från chefen för länsåklagarmyndigheten i Stockholms län och Gotlands län.

2 Allmänna synpunkter

I arbetsgruppens slutsats att det föreligger ett behov av lagstiftningsåtgärder mot det illegala spelet instämmer det stora flertalet remissinstanser, bl. a. RÅ, överåklagaren i Malmö åklagardistrikt, rikspolisstyrelsen, riksskatteverket, lotterinämnden, Stockholms och Göteborgs tingsrätter, polisstyrelserna i Stockholms, Malmö och Göteborgs polisdistrikt, länsstyrelserna i Stockholms och Göteborgs och Bohus län, Stockholms kommun, LO, TCO, Sveriges fastighetsägareförbund, Föreningen Sveriges statsåklagare och Föreningen Sveriges länspolischefer.

Illegal spelverksamhet i den organiserade och affärsmässiga form som under senare år utvecklats bl. a. i form av s. k. spelklubbar utgör enligt RÅ ett allvarligt samhällsproblem. Såväl de direkta skadeverkningar av ekonomisk, social och personlig natur som har sin grund i olika former av spelverksamhet som den grogrund för och förbindelselänk med annan brottslighet av allvarlig art som det illegala spelet utgör motiverar att kraftfulla åtgärder vidtas för att motverka förekomsten av sådan verksamhet. Svårigheterna att komma tillrätta med missförhållandena på detta område är enligt RÅ stora och utvecklingen har enligt hans mening visat på svagheter och brister i den nuvarande lagstiftningen. Det är därför tillfredsställande att ett förslag till åtgärder som syftar till större effektivitet i brottsbekämpningen på det förevarande området nu föreligger. RÅ finner arbetsgruppens förslag i huvudsak väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning och kan med vissa reservationer tillstyrka förslaget genomförande.

Riksskatteverket delar arbetsgruppens uppfattning att nuvarande dubbelribestämmelser är behäftade med vissa svagheter, som bör kunna avhjälpas om förslaget antas. Det är av särskilt värde om man kan komma åt den personkrets av exempelvis finansiärer och fastighetsägare som utan att direkt delta i spelklubbarnas verksamhet ändå gör sig vinster på den. Inkomsterna av olika illegala spel är ofta mycket stora. Riksskatteverket anser att arbetsgruppens förslag i stort bör läggas till grund för ändrad lagstiftning.

Stockholms tingsrätt anför bl. a. följande:

Den kanske allvarligaste svårigheten vid bekämpandet av spelklubbarna är att dessa efter en polisrazzia återuppstår i samma lokaler och med samma ekonomiska intressen i bakgrunden men med en utåt sett ny ledning. Detta missförhållande kan BRÅ:s förslag vara ägnat att avhjälpas. En svårighet, som lagstiftningsåtgärder däremot knappast kan råda bot på annat än i form av motivuttalanden, är de stora bevissvårigheterna i denna typ av mål. Vittnen och medtilltalade är sällan talföra. Det är vanligt att vid polisförhör lämnade uppgifter återtas vid huvudförhandlingen. Att hot förekommer för indrivning av spelskulder torde vara känt. Att vittnen och medtilltalade kan vara skrämde till tystnad genom hot eller andra obehöriga påtryckningar finns också anledning att räkna med. Vidare kan polisvittnen vara hänvisade till att relatera andrahandsuppgifter från anonyma informatorer. Förhållanden av nu angivet slag ställer rätten inför svåra problem såväl vid bevisvärderingen som vid övervägande av kravet på bevisningens styrka. — — Det kunde vara av värde om övervägande angående bevisfrågor av ovan exemplifierat slag intogs i förarbetena till den blivande lagstiftningen.

Promemorian ingår i en översyn av lagstiftningen mot den organiserade och ekonomiska brottsligheten. För att en sådan lagstiftning skall få avsedd effekt fordras att den träffar vad BRÅ kallar bakmännen dvs. de finansiella intressen som utan att framträda styr verksamheten och tar hand om största delen av vinsten. Promemorian innehåller förslag i den riktningen, bl. a. det nya oaktsamhetsbrottet. Förslaget innehåller emellertid också straffskärpningar som främst kommer att drabba bulvaner vilka rent principiellt är mindre straffvärda än de s. k. bakmännen. Detta kan

naturligtvis te sig otillfredsställande men enligt tingsrättens mening är skärpta straff för bulvanerna i avskräckande syfte ofrånkomligt om den organiserade brottsligheten något så när effektivt skall kunna bekämpas.

Polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt påpekar att den illegala spelverksamheten i alla dess former har ökat i oroväckande grad under senare år. I synnerhet gäller detta kort- och tärningsspel inom olika invandrargrupper. Ett klart samband har kunnat konstateras mellan illegalt spel och olika former av annan delvis grov brottslighet. Allvarliga sociala skadeverkningar har även uppstått som följd av sådan spelverksamhet. De författningsrum som reglerar detta område har enligt polisstyrelsen inte givit de rättsvårdande myndigheterna tillräckliga möjligheter att bekämpa brottslighet av nämnt slag. Det har bl. a. visat sig vara mycket svårt att komma åt de "bakgrundspersoner" som utan att aktivt delta i spelverksamheten gjort ekonomiska vinster genom att upplåta lokaler mot ersättning eller på annat sätt medverkat till genomförandet. Förslaget till författningsändringar synes enligt polisstyrelsen så utformade att de bör medföra god såväl preventiv som repressiv effekt. Som särskilt värdefulla framstår förslagen till regler angående "bakmännen". Polisstyrelsen har därför inga erinringar mot de principiella ställningstaganden som redovisas i promemorian.

Länsstyrelsen i Stockholms län upplyser att den som tillståndsmyndighet beträffande lotterier av och till får kännedom om illegala lotterier och spel. I den mån verksamheten av länsstyrelsen bedömts som omfattande och allvarlig har anmälan om förhållandet skett. I de få fall som lett till åtal och fällande dom har straffreaktionen blivit påfallande mild. Hän-syn synes ibland ha tagits till om det illegala lotteriet eller spelet bedrivits till förmån för något vällovligt ändamål. Enligt länsstyrelsens mening beror den milda reaktionen inte så mycket på bevissvårigheter och brist på reaktionsmöjligheter som på en benägenhet att behandla denna typ av brottslighet med visst överseende. Ett klart uttalande om statsmakernas syn på olagliga lotterier och spel vore därför värdefullt för en effektiv brottsbekämpning på området.

Kommunstyrelsen i Stockholms kommun anser att de uppgifter som redovisas i rapporten inger stor oro och att det i nuvarande läge är motiverat med vissa åtgärder. Klubbar som blir föremål för polisens olika razzior och stängs öppnas många gånger kort tid därefter på nytt i annan fastighet. Ett viktigt led i strävandena att komma till rätta med de illegala verksamheterna måste därför enligt kommunstyrelsen vara att fastighetsägare ägnar den här typen av verksamhet ökad uppsikt och att större krav måste kunna ställas på fastighetsägarna. De lagstiftningsåtgärder som föreslås i utredningen bör genomföras. Kommunstyrelsen anser det angeläget att hyresrätten inte bara anses vara förverkad om dobbleri bedrivs i lägenheten utan också i fråga om all annan illegal verksamhet. Det bör gälla illegal verksamhet i såväl lokaler som lägenheter i lagteknisk mening.

Vad som gör den illegala spelverksamheten ur samhällets synpunkt allvarlig är enligt *sociala centralnämnden i Stockholms kommun* sambanden med den traditionella brottsligheten (våldsbrott, stölder, häleri, narkotikabrott etc.). Med gott fog betecknas klubbmiljöerna i rapporten som kriminella och brottsgenererande. Nämnden pekar också på att det finns belägg för att annan brottslighet har förekommit i anslutning till spelverksamhet och att speldeltagare till följd av förluster vid spelbordet har drivits in i brottsliga förehavanden. Till detta kommer alla de svåra skadeverkningar av ekonomisk, social och personlig natur, som har sin grund i de förluster och den skuldsättning vissa spelare förr eller senare drar på sig. Det är känt att spelförluster har varit den direkta orsaken till personliga tragedier för deltagare och deras närstående. Inga samhällsgrupper är undantagna från den illegala spelverksamheten, fortsätter nämnden. Ett på senare tid känt fall visade att en illegal spellokal i innerstaden inrymd i en bostadslägenhet i huvudsak besöktes av pensionärer. Det finns således starka skäl att såsom föreslagits väsentligt skärpa åtgärderna mot den illegala klubbverksamheten. En skärpning av straffsatsen kommer troligtvis att få en ökad allmänpreventiv verkan. Nämnden anser vidare att det i detta sammanhang är viktigt att åtgärderna riktas mot de s. k. bakmännen, dvs. hyresvärdar, finansiärer och andra som gör sig vinster på spelklubbarna utan att direkt delta i verksamheten. Det finns anledning att ifrågasätta om den föreslagna lagtexten är tillfyllest för att "komma åt" bakgrundsmän, finansiärer och andra intressenter. Av utredningen framgår, att en stor del av bakgrundsmännen även har andra sysselsättningar, såsom fastighetsspekulationer, koppleriverksamhet och narkotikaaffärer.

JK och Malmö tingsrätt ifrågasätter värdet av de föreslagna åtgärderna.

JK ställer sig tveksam till om de i promemorian föreslagna lagändringarna kommer att få avsedd verkan i kampen mot den organiserade och ekonomiska brottsligheten. Härför krävs mera djupgående och radikala ändringar. Redan f. n. torde det enligt *JK* på detta område föreligga stora bevissvårigheter. De föreslagna ändringarna innebär inte att dessa svårigheter blir mindre. Genom den föreslagna regleringen i 16 kap. 18 § BrB tillförs i stället ytterligare bestämmelser av sådant slag som sannolikt kommer att medföra stora bevissvårigheter.

Malmö tingsrätt anför:

Vid Malmö tingsrätt har på senare år ej förekommit andra dobblerimål än sådana som varit av rent bagatellartad beskaffenhet. Tingsrätten är ej övertygad om att behovet av ny lagstiftning på detta område är särskilt trängande och kan ej finna att promemorian och dess bilaga på något övertygande sätt visar motsatsen. Utöver sin egen erfarenhet vill tingsrätten härvidlag särskilt peka på vissa upplysningar i den till promemorian fogade bilagan. I promemorian påtalar man ett stort behov av möjlighet till ingrepp mot bl. a. fastighetsägare, som upplåter lokaler för dobbleri. I bilagan finns emellertid intagen en lista över fastighetsägare, som visats hysa illegala klubbar i sina fastigheter. Mycket få av dessa fastighetsägare synes vara sådana, som ständigt återkommer i misstänkta sammanhang.

Däremot är Stockholms kommun, Stockholms Sparbank, Skandiakoncerten, AB Familjebostäder, Folksam etc. väl representerade i förteckningen.

Den grupp av fastighetsägare, som skulle föranleda ett behov av lagändring, utgör enligt promemorian en "snäv krets". Tingsrätten antar för sin del att den t. o. m. bör betecknas som mycket snäv och förmodar därför att den även med nuvarande lagstiftning skulle kunna åtkommas om tillräckliga polisiära resurser sattes in mot den.

Av promemorian och dess bilaga framgår vidare att svenska lyxklubbar för dobbleri under senare år har minskat i antal medan enkelt inredda utländska spellokaler trätt i deras ställe. I fråga om dessa senare bör vederbörande fastighetsägare ofta kunna angripas via brand- och hälsovårdslagstiftningen, eftersom lokalerna i allmänhet synes vara i så dåligt skick, att de enligt lag ej får uthyras till klubbverksamhet eller liknande.

Den föreslagna lagstiftningen medför stora förändringar i det lagkomplex varom nu är fråga. Även om en del av dessa förändringar kanske i någon mån medför förbättringar i lagstiftningen måste dessa vägas mot olägenheten av att införa ett helt nytt system på detta område. Tingsrätten är därför tveksam om fördelarna av förslaget uppväger nackdelarna.

Sistnämnda uttalande gäller dock ej den föreslagna ändringen i jordabalken, vilken tingsrätten i princip tillstyrker.

Förslaget synes ha sin tyngdpunkt i de regler, som avser att träffa hyresvärdar och andra "bakmän" till dobbleri. Tingsrätten tillstyrker ej dessa regler. Skulle sådana regler genomföras bör man emellertid beakta att de lätt kan komma att bli förebild för motsvarande regler t. ex. vid strafflagstiftning om illegala spritklubbar, sexklubbar och liknande företeelser. De kan därför få stor principiell betydelse.

Polisstyrelsen i Eslövs polisdistrikt menar att en legalisering av det nu otillåtna spelet skulle innebära flera fördelar. Polisstyrelsen konstaterar att det illegala spelet är mycket lukrativt och att brott mot dobbleribestämmelserna är både svårspanade och resurskrävande. Mot denna bakgrund och utgående från den förutsättningen att ett konstaterat spelbehov kan anses föreligga hävdar polisstyrelsen för sin del att ett bättre sätt att komma till rätta med de olägenheter ett omfattande illegalt spel innebär är att kanalisera detta in under legala och kontrollerbara former t. ex. genom att inrätta kasinon under statlig insyn. Redan i dag förekommer statligt organiserat eller sanktionerat dobbleri i olika former såsom totalisatorspel, tips och penninglotterier. Den som så önskar har således redan nu goda möjligheter att genom spel undergräva sin ekonomi. Enligt polisstyrelsens mening är det sannolikt mindre moraliska betänkligheter än fiskala intressen som dikterar det allmännas motvilja mot illegalt spel. En legalisering av spelet (utom vad avser illegal bookmaking) skulle innebära flera fördelar. Med vetskap om att bl. a. frågan om inrättande av statliga kasinon relativt nyligen har diskuterats och att polisstyrelsens nu deklarerade uppfattning således knappast kan anses gångbar tillstyrker polisstyrelsen – som i övrigt inte har några avgörande invändningar – arbetsgruppens förslag.

Flera remissinstanser tar upp frågor som berör polisens insatser

mot brottslighet av aktuellt slag. Bl. a. *Svea hovrätt, chefen för länsåklagarmyndigheten i Örebro län, Malmö kommun och Föreningen Sveriges statsåklagare* framhåller vikten av att polisen får tillräckliga resurser i sitt arbete med dobbleribrott.

Enligt *Svea hovrätt* kan det ifrågasättas huruvida ytterligare ändringar i strafflagstiftningen är den mest lämpliga metoden att komma till rätta med de missförhållanden som man här vill stävja. Eftersom i promemorian den dolda brottsligheten antagits vara av stor omfattning och antalet dömda personer under 1970-talet varit lika med antalet anmälda brott, torde enligt hovrätten snarare behov föreligga av att intensifiera polisspaningen och kontrollen rörande användningen av sådana lokaler som här är i fråga.

Chefen för länsåklagarmyndigheten i Örebro län påpekar att det, särskilt när det gäller den intellektuella brottslighet, som den ekonomiska brottsligheten är en form av, är en fråga inte främst om kvantitet, även om det är viktigt nog, utan om kvalitet, dvs. väl utbildad och erfaren personal.

Enligt *Malmö kommun* bör man i det här sammanhanget inte övervärdera lagstiftningens möjligheter att sanera spelbranschen. Det är knappast troligt att de relativt lindriga straffsätserna för dobbleri på ett mer avgörande sätt kan hejda de ofta rätt goda utsikterna till "snabba pengar". Frågan om åtgärder mot den organiserade och ekonomiska brottsligheten handlar sannolikt mer om hur samhället ser på och därmed avsätter resurser mot olika slag av brottslighet. I dag är, enligt kommunen, för få resurser inriktade mot just den grova ekonomiska brottsligheten och därför måste de förslag till sådana åtgärder som verkar i angiven riktning tillstyrkas. Det torde emellertid vara uppenbart att en lagändring på detta område måste följas av bl. a. omdisponeringar av resurserna inom polis- och åklagarmyndigheten för att man skall kunna uppnå de avsedda effekterna.

Arbetsgruppens rekommendation till polisen att ändra taktik vid ingripande mot spelklubbar kommenteras av några remissinstanser. *Föreningen Sveriges länspolischefer* erinrar om att i promemorian uttalas att ingripanden i större utsträckning än för närvarande bör göras vid tider då spel normalt sett inte pågår. Vid ett ingripande måste det emellertid, menar föreningen, vara önskvärt att direkt kunna gripa så många som möjligt av de ansvariga för spelet. Det är också önskvärt att omedelbart kunna höra dem som deltagit i spelet eller är vittnen. Sådana effekter uppnås inte alls i samma utsträckning om ingripanden görs vid tider då spel inte pågår även om bestämmelserna om förberedelse till grovt dobbleri kan vara tillämpliga. Bevissvårigheterna torde dessutom vara betydligt större vid sådana ingripanden. En ändrad taktik från polisens sida i enlighet med vad som föreslås i promemorian kan därför enligt föreningen inte tillstyrkas annat än i undantagsfall. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har samma uppfattning. *Föreningen Sveriges statsåklagare* ifrågasätter om den föreslagna lagtexten är väl utformad för att komma åt förberedelsebrott på önskat sätt.

Riksskatteverket aktualiserar några frågor om beskattning av spel. Enligt verkets uppfattning skall inkomstskatt utgå för yrkesmässig spelverksamhet vare sig spelet är legalt eller illegalt. Dessutom utgår f. n. punktskatt på såväl roulett- och bingospel (spelskatt) som på övriga lotterier (stämpel- och/eller lotterivinstskatt). Med roulettspel jämföras enligt lotteriförordningen vissa kortspel samt tärningsspel. Arbetsgruppen uttalar att av hänvisningen i 1 § lotteriförordningen till dobbleribestämmelserna i BrB följer att lotteriförordningen inte är tillämplig på sådant lotteri som tillika utgör äventyrligt spel. Det kan därför måhända anses tveksamt om personer som dömts för dobbleri därjämte skall kunna påföras punktskatt. Genom att hänvisningen i 1 § lotteriförordningen till BrB nu föreslås utgå torde emellertid enligt verkets mening i vart fall i fortsättningen inga hinder föreligga mot att påföra skatt även då någon dömts för dobbleri. I de fall skattskyldighet inte föreligger, såsom för de s. k. skicklighetsspelen, kan övervägas att i straffbestämmelserna ges möjlighet att döma även till straffskatt på samma sätt som sker vid olovlig tillverkning av sprit.

Flera remissinstanser, bl. a. *riksskatteverket*, *Svea hovrätt*, *polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt*, *länsstyrelserna i Stockholms och i Göteborgs och Bohus län*, *Sveriges domareförbund* och *Föreningen Sveriges polischefer*, betonar det angelägna i att arbetsgruppens förslag samordnas med lotteriutredningens förslag i betänkandet (SOU 1979: 29) Lotterier och spel. Från flera håll förklaras att det inte f. n. går att ta slutlig ställning till den föreslagna definitionen av dobbleri i 16 kap. 14 § BrB, eftersom man inte vet hur lotteri i framtiden skall definieras. Vidare påpekas att även flera andra problemställningar som tas upp i promemorian har starkt samband med de frågor som behandlas i lotteriutredningens betänkande.

Statens invandrarverk tar upp några faktorer som kan tänkas bidra till att den illegala spelverksamheten har en tendens att dra åt sig en förhållandevis stor andel i n v a n d r a r e. Verket anför bl. a:

De flesta nyinvandrade hamnar i storstadsregioner där man känner sig isolerad och osäker, särskilt om man kommer från en annorlunda hemmiljö. Det innebär att den sociala kontrollen upphör eller reduceras. Invandrare har också ofta monotona arbeten där skiftgång är vanlig. Invandring är arbetslös i dubbelt så stor utsträckning som svenska ungdomar. Möjligheten att leta sig fram till en meningsfylld och omväxlande fritid är liten för den som är obekant med språket, samhället och kulturen. Det är naturligt att man söker sig till landsmän för att få gemenskap. Illegala klubbar med en utformning som anknyter till den gamla traditionen från hemlandet har då stora möjligheter att dra till sig invandrare från länder där låginsatsspel är en socialt accepterad umgängesform.

— — —

Vittnesbörd om de sociala följderna av det illegala spelet har kommit till SIV:s kännedom från direkt eller indirekt berörda och bestyrker vad arbetsgruppen anför. Att enskilda förlorar lön och besparingar är naturligtvis tragiskt, men konsekvenserna blir genast mer dramatiska när hustru och barn i en familj får sitta emellan. Inte sällan innebär kriser som uppstår i relationerna att familjer splittras.

— — —

Invandrarverket finner det angeläget att effektivisera samhällets insatser mot spelklubbarna men har inte möjlighet att bedöma om de föreslagna ändringarna av dobbleribestämmelserna är de mest ändamålsenliga. Med de begränsade erfarenheter verket har ter det sig riktigt att som arbetsgruppen föreslår främst inrikta sig mot de s. k. bakmännen.

— — —

Polisiära åtgärder och en lämpligt utformad lagstiftning är nödvändiga men otillräckliga för att effektivt bekämpa spelverksamheten. Samtidiga insatser måste ske genom att samhället erbjuder alternativa sociala aktiviteter.

Även *sociala centralnämnden i Stockholms kommun* konstaterar att en kategori som är hårt involverad i den illegala spelverksamheten är vissa invandrargrupper. Vad invandrarna beträffar är det enligt nämnden påkallat att ta speciella hänsyn och vidta åtgärder för att möjliggöra socialt acceptabla klubbverksamheter. Hänsynen till speciella kulturmönster får emellertid inte drivas så långt att ingripande underläts mot eljest illegal verksamhet. *Fastighetsnämnden i Stockholms kommun* instämmer i vad som anförts om vikten av att polis- och lagstiftningsinsatser kompletteras med sociala insatser, framför allt när det gäller alternativ till de "utländska" spelklubbarna.

3 Dobbleri

Arbetsgruppens förslag till ny definition av dobbleri får ett övervägande positivt mottagande av remissinstanserna. Kritiska röster saknas dock inte.

Att gränsen mellan BrB:s och lotteriförordningens straffbestämmelser dras annorlunda än f. n. främst genom att begreppet "äventyrligt" ges en delvis annan betydelse gillas av *RÅ, chefen för länsåklagarmyndigheten i Örebro län, riksskatteverket, Stockholms och Göteborgs tingsrätter, polisstyrelserna i Malmö och Lunds polisdistrikt, länsstyrelserna i Malmöhus län och i Göteborgs och Bohus län, Malmö kommun och Sveriges advokatsamfund.*

Svea hovrätt, Malmö tingsrätt och överåklagaren i Göteborgs åklagar-distrikt är däremot kritiska mot den föreslagna nya definitionen av dobbleri i 16 kap. 14 § BrB. Även *lotterinämnden och polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt* anmäler tveksamhet beträffande den valda lösningen.

Flera av remissinstanserna utvecklar utförligt sin mening i denna del.

Vissa delmoment i den föreslagna definitionen av dobbleri diskuteras särskilt i remissvaren. Arbetsgruppens förslag att i viss utsträckning kriminalisera skicklighetsspel kritiseras nästan genomgående av de remissinstanser som särskilt behandlar denna fråga. Till denna grupp hör *RÅ, Svea hovrätt, Stockholms och Malmö tingsrätter, polisstyrelsen i Malmö polis-distrikt, Sveriges domareförbund och Föreningen Sveriges statsåklagare,*

som alla utom den sist nämnda klart avstyrker förslaget i denna del. Enligt RÅ:s mening framstår arbetsgruppens motiv för en kriminalisering av skicklighetsspel som föga övertygande. Att vissa gränsdragningsproblem mot det straffria området skulle undanröjas får enligt RÅ:s mening inte leda till att en verksamhet kriminaliseras utan att detta är påkallat av ett påtagligt behov. Något sådant behov har arbetsgruppen enligt RÅ:s mening inte pekat på när det gäller skicklighetsspelen. Liknande uttalanden görs av de övriga nämnda remissinstanserna.

Några remissinstanser uppehåller sig särskilt vid frågan om illegal bookmaking. *Chefen för länsåklagarmyndigheten i Stockholms län och Gotlands län* konstaterar att illegal bookmaking i promemorian tas upp som en särskilt allvarlig form av otillåtet anordnande av spel. Detta är enligt länsåklagaren säkerligen ett riktigt synsätt. Sådant spel av synnerligen betydande omfattning bedrivs, påpekar länsåklagaren vidare, i av samhället sanktionerade former. Skillnaden mellan det legala och det illegala spelet är att vinstchanserna såväl för den enskilde spelaren som för spelarrangörer är avsevärt större vid illegalt än vid legalt spel. Deras sammanlagda vinning motsvaras av en skada för det allmänna som består i bortfallet av särskilda pålagor. Mot denna bakgrund är talet om de stora "sociala farorna" inte särskilt rättframt. För egen del vill länsåklagaren ifrågasätta om inte problemet med illegal bookmaking borde angripas från helt andra utgångspunkter. Eftersom det är uteblivna samhällsinkomster i form av pålagor som föranleder den allvarliga synen på denna form av brottslighet synes det enligt honom naturligt att i första hand pröva om det inte går att lösa problemet inom ramen för de skatterättsliga och skattestraffrättsliga regelsystemen. *Svenska travsportens centralförbund* ser däremot med tillfredsställelse en straffskärpning för bookmaking.

Några remissinstanser går närmare in på frågan hur hasardspel med små ekonomiska insatser skall bedömas. I motsats till utredningen är *polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt* av den uppfattningen att vissa av de "sällskapsspel" av hasardtyp som bedrivs av invandrarna inte är av så oskyldig natur som utredningen gjort gällande. Det är polisstyrelsen väl bekant, främst genom upplysningar från kriminalavdelningens spaningsrotel, att dessa "sällskapsspel" bedrivs i inte obetydlig omfattning både i privata lokaler och på näringsställen och att vissa deltagare åsamkats avsevärda förluster. Även *Föreningen Sveriges statsåklagare* noterar att inriktningen på betydande ekonomiska värden innebär att rena hasardspel med små insatser faller utanför dobblarbestämmelserna. Arbetsgruppen har funnit att sällskaps- och förströelsespel, där ej föreligger risk för förluster som äventyrar den spelandes ekonomi, bör avföras från BrB:s tillämpningsområde. Föreningen ansluter sig till denna bedömning men anser att lagtexten bör ges ett mer konkret innehåll om strafffrihet för sådant spel eller lotteri. Också *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* utgår från att oskyldiga slag av förströelsespel om pengar helt skall avkriminaliseras.

Chefen för länsåklagarmyndigheten i Stockholms län och Gotlands län anför att kriminaliseringen av kedjebrevsverksamheten är en länge emottedd reform. *Polisstyrelsen i Lunds polisdistrikt* anser det rimligt att kedjebrev om pengar eller pengars värde betraktas som dobbleri.

Arbetsgruppens förslag om straffskärpning för dobbleri och grovt dobbleri mottas positivt av flera remissinstanser. I denna riktning uttalar sig bl. a. *RÅ, överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt, cheferna för länsåklagarmyndigheterna i Stockholms län och Gotlands län samt i Örebro län, Svea hovrätt, Stockholms och Göteborgs tingsrätter, polisstyrelsen i Göteborgs polisdistrikt, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län och Sveriges domareförbund*. Endast *Malmö tingsrätt* avstyrker från straffskärpning, bortsett från höjande av maximum för dobbleri till ett års fängelse.

Chefen för länsåklagarmyndigheten i Stockholms län och Gotlands län sammanfattar att nu gällande straffmaximum för illegalt anordnande av spel är fängelse sex månader (dobblers), ett år (brott mot lotteriförordningen) respektive två år (grovt dobbleri). Denna gradering återspeglar enligt hans mening inte de olika brottsformernas inbördes straffvärde. Som exempel kan nämnas att en person, som misstänks ha anordnat spel som innefattar brott mot lotteriförordningen, i dag riskerar ett högre straff än om han lyckas göra troligt att spelet har varit så äventyrligt att ansvar för dobbleri kan ifrågakomma. Den misstänkte kan alltså ha en direkt fördel av att göra gällande exempelvis att spelet gällt obegränsade insatser. De föreslagna straffsatserna ger sålunda enligt länsåklagaren bättre uttryck för brottens straffvärde än de nu gällande.

Göteborgs tingsrätt har i och för sig ingen erinran mot den föreslagna straffskärpningen men vill erinra om att det inom den kriminologiska forskningen har uttalats att upptäcktsrisken och straffhotet i sig mera än straffens stränghet innebär den avgjort starkaste återhållande effekten.

Malmö tingsrätt finner det tveksamt om en skärpning av straffskalan för grovt dobbleri till fängelse fyra år är påkallad. Den gällande straffskalan tillkom så sent som 1972 och avsåg bl. a. att möjliggöra häktning för grovt dobbleri. Någon skärpning för detta ändamål är alltså ej längre behövlig. Ingen av de utländska lagstiftningar, som nämnes i promemorian har högre straffmaximum än fängelse två år. För att ge tillräcklig möjlighet att häkta vid misstanke för enbart dobbleri räcker det enligt tingsrätten med att straffskalan för detta brott får ett maximum av fängelse ett år.

Arbetsgruppens förslag till reglering av straffansvaret för deltagare i dobbleri (16 kap. 14 § andra stycket BrB) gillas av *chefen för länsåklagarmyndigheten i Örebro län samt Stockholms och Göteborgs tingsrätter*. Att grövre brott mot lotteriförordningen förs in under dobblerilagstiftningen innebär att den som deltar i t. ex. illegal vadhållning blir att straffa enligt 16 kap. 14 § andra stycket BrB i likhet med vad som gäller för illegalt spel på en spelklubb, noterar *Stockholms tingsrätt*. Tingsrätten finner detta ändamålsenligt.

4 Medverkan till dobbleri

Arbetsgruppens förslag att oaktsam medverkan till grovt dobbleri skall straffbeläggas mottas positivt av bl. a. *RÅ, överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt, chefen för länsåklagarmyndigheten i Örebro län, Stockholms tingsrätt, länsstyrelsen i Malmöhus län, polisstyrelsen i Lunds polisdistrikt, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, Stockholms kommun, Sveriges fastighetsägareförbund, SABO och Föreningen Sveriges statsåklagare.*

Erfarenheten, bl. a. av domstolarnas mycket höga beviskrav, visar enligt *RÅ* att det såväl på det nu aktuella området som på andra områden som rör organiserad och ekonomisk brottslighet är förenat med stora svårigheter att straffrättsligt komma åt de s. k. bakmännen. Enligt *RÅ:s* mening skulle det vara önskvärt att frågan hur man skall komma tillrätta med problemet övervägs i ett större sammanhang. Stor försiktighet är påkallad när man som nu skett i arbetsgruppens förslag rörande medverkansansvaret vid grovt dobbleri upptar frågan till särbehandling på ett begränsat område. Den föreslagna regeln om oaktsam medverkan till grovt dobbleri torde emellertid fylla ett påtagligt behov och vara väl ägnad att effektivisera brottsbekämpningen på det förevarande området. När det gäller den illegala spelklubsverksamheten rör problemet främst de fastighetsägare som ställer lokaler till förfogande för sådan verksamhet. Det ligger i sakens natur att tillgången till lämpliga lokaler här utgör en grundläggande förutsättning för verksamheten. Förhållandet är i detta hänseende detsamma när det gäller de illegala sprit- och sexklubbarna. En reform på det nu aktuella området synes som arbetsgruppen framhållit kunna tjäna som förebild för en skärpt lagstiftning även i fråga om sådan klubbverksamhet. Trots det begränsade sammanhang i vilket frågan här övervägts ställer *RÅ* sig av anförda skäl positivt till tanken att när det gäller upplåtelse av lokal utvidga medverkansansvaret vid grovt dobbleri till fall av oaktsamhet. I anslutning härtill tillstyrker han också de föreslagna ändringarna i hyreslagen. Det kan dock, fortsätter *RÅ*, knappast komma i fråga att särbehandla en viss form av medverkan genom att för den som upplåter lokal för spelverksamhet uppställa ett lägre krav på det subjektiva rekvisitet än det som gäller för andra former av medverkan. Enligt *RÅ:s* bedömning bör, med rimliga krav på bevisning, den som levererar spelutensilier eller annan specialutrustning till en spelklubb i regel kunna fällas till ansvar för uppsåtlig medverkan. Vid medverkan i andra former än genom upplåtelse av lokal kan en bestämmelse om oaktsam medverkan därför antas få relativt liten praktisk betydelse. En utvidgning av medverkansansvaret i enlighet med arbetsgruppens förslag bör därför godtas i sin helhet.

Förslaget om kriminalisering av oaktsam medverkan till grovt dobbleri, riktat mot de s. k. bakmännen, är enligt *överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt* bra samt ägnat att underlätta bekämpningen av dobbleriet. Den

lättnad i bevisbördan, som stadgandet innebär, underlättar avsevärt effektiva ingripanden och bör medföra fler fällande domar. Utan finansiärer och hyresvärdar försvåras klubbägarnas verksamhet. Om skälen för att dra gränsen vid grovt brott är tillräckligt starka kan enligt överåklagaren ifrågasättas. För att ge verklig möjlighet till effektiv bekämpning bör inskränkningen om grovt brott tas bort och samtidigt bestämmas att ansvar för försök eller förberedelse även kan ådömas för normalbrottet. Strafflatitudens förändring för detta brott bör kunna utgöra skäl för detta.

Att medverkansansvaret föreslås utsträckt till oaktsam medhjälp till grovt dobbleri är enligt *chefen för länsåklagarmyndigheten i Örebro län* i och för sig en ur strikt polis- och åklagarsynpunkt värdefull utsträckning av det straffbara området, som tillsammans med kopplingen till förberedelseansvaret och förverkandebestämmelserna ger goda möjligheter att komma åt även medverkande, beträffande vilka man inte kan styrka uppsåt, leverantörer av utrustning, finansiärer, rådgivare m. fl. Som lagtexten är utformad torde enligt länsåklagaren bevisvärigheterna såvitt avser det subjektiva rekvisitet inte bli särskilt stora. Erfarenheterna från tillämpningen i praxis av motsvarande rekvisit beträffande häleriförseelse talar enligt honom starkt härför. Även om det finns vissa skäl som talar för att man ur rättssäkerhetssynpunkt bör ställa högre krav på graden av oaktsamhet vid dobbleribrottet än vid häleriförseelse, synes dock övervägande skäl tala för ett godtagande av gruppens förslag. Detta leder enligt länsåklagaren direkt över till en diskussion om möjligheter att komma åt de s. k. bakmännen. Utöver de möjligheter som redan finns enligt gällande rätt och följer av BRÅ-gruppens hittills behandlade ändringsförslag i BrB nöjer sig utredningen i lagförslagsväg med att föreslå en ny bestämmelse i 12 kap. 42 § jordabalken om dobbleri i hyreslägenhet som förverkandegrund, dvs. en grund som ger en hyresvärd *rätt* att säga upp ett hyresavtal. En sådan bestämmelse kan enligt länsåklagaren säkerligen fylla en funktion, åtminstone såvitt gäller lojala hyresvärdar, som man kan förutsätta är beredda att ta vara på denna möjlighet till uppsägning. Emellertid är att märka att hyresrätten inte förverkas automatiskt utan kräver ett hyresvärdens aktiva agerande. Man kan då fråga sig, när skyldighet att agera kan anses uppkomma för hyresvärderna. Mot bakgrunden av dobbleribestämmelserna kan den frågan möjligen besvaras så att, när det gäller enkelt dobbleri, skyldigheten inträder, när han får vetskap om förhållandet, medan det såvitt gäller grovt dobbleri skall räcka med oaktsamhet. Länsåklagaren har därvid härlett skyldigheten att agera ur vad hyresvärderna måste göra för att undgå ansvar för medverkan till dobbleri resp. grovt dobbleri.

Stockholms tingsrätt konstaterar att förutsättningen för att särskilt spelklubbar skall kunna existera givetvis är att lokaler, inredning och kapital ställs till förfogande. Tingsrätten, som utgår från att lagstiftarens mening är att normalstraffet skall vara fängelse, finner det ur denna synpunkt utomordentligt tillfredsställande att de finansiella intressenternas

verksamhet kriminaliseras genom införande av ett oaktssamhetsbrott. Särskilt det utmanande missförhållandet, att spelklubben kort tid efter en polisrazzia återtager sin verksamhet i samma lokaler, måste kunna bättre bekämpas genom införandet av detta oaktssamhetsbrott och alldeles särskilt i förening med det föreslagna tillägget i 12 kap. 42 § 8. jordabalken som avskär fastighetsägaren från invändningen att han ej kunnat lösa sig från hyreskontraktet med spelklubben. Tingsrätten förutsätter därvid att polisen efter en razzia omgående underrättar fastighetsägaren.

Den föreslagna kriminaliseringen av oaktssam medverkan till grovt dobbleri är enligt *Göteborgs tingsrätt* angelägen och torde förhoppningsvis öppna möjligheter att mera aktivt begränsa spelhåleverksamheten även om tingsrätten befarar att ej obetydliga bevissvårigheter kan uppstå i det enskilda fallet. Tingsrätten noterar att det synes vara ett begränsat antal persongrupper som figurerar i sammanhanget. Frågan om kriminalisering av advokaternas verksamhet inom det nu aktuella området är ömtålig, framhåller tingsrätten vidare. Att en advokat genom rådgivning och andra åtgärder söker medverka till att spelverksamhet drivs i lagliga former är självfallet oantastligt. Att dra gränser mot sådana fall, där advokater endast "söker skapa en laglig ram för en olaglig verksamhet" lär bli svårt. Tingsrätten anser att man bör undvika att söka komma tillrätta med de aktuella förteelserna genom kriminalisering med särskild inriktning på advokatverksamheten.

Även om förslaget får anses vara av förhållandevis långtgående natur delar *länsstyrelsen i Malmöhus län* i princip uppfattningen att problemet med olovligt grovt spel (dobbleri) är av så svårbemästrad art att det finns skäl att vidga personkretsen vid ingripande mot sådant brott. Tveksamhet kan enligt *länsstyrelsen* givetvis råda om de avsedda effekterna – ökad vaksamhet hos kreditgivare, inredningsfirmor, advokater och andra s. k. bakmän – kommer att uppnås genom de föreslagna bestämmelserna om medverkan och förverkande. Här för talar de bevissvårigheter som otvivelaktigt måste uppkomma även vid en tillämpning av de föreslagna rättsreglerna. Det torde enligt *länsstyrelsen* få förutsättas att bestämmelserna åtminstone till en början kommer att tillämpas med viss försiktighet tills viss stadgad rättspraxis vunnits.

Fastighetsnämnden i Stockholms kommun noterar att det i flera fall förekommit att illegala klubbar har varit belägna i fastigheter tillhörande kommunen och kommunala bolag. Förklaringen härtill torde enligt nämnden vara att det i en större fastighetsförvaltning kan vara svårt att i detalj kontrollera alla upplåtelse i fastighetsbeståndet. Vidare – och detta är viktigare – är det ofta svårt för hyresvärderna att bindande bevisa verksamhetens illegala karaktär, vilket är nödvändigt för en uppsägning. – Fastighetsägarens straffrättsliga ansvar vid dobbleri inträder om denne med hänsyn till omständigheterna haft skälig anledning anta att dobbleri förbereds eller pågår eller om han väsentligt främjar verksamheten. Enligt

nämndens mening är formuleringarna tämligen väl avvägda med hänsyn till rådande förhållanden. Ett ansvar som inträder först efter formell anmälan från polisen skulle lätt kunna innebära att verksamheten, som i många fall är mycket lönsam för fastighetsägaren, kan fortgå i avvaktan på att polisen får kännedom om förhållandena. Nämnden anser därför att en fastighetsägare skall kunna ställas till ansvar om han underlåter att vidta åtgärder så snart han fått kännedom om verksamhetens illegala art. Polisens nuvarande arbets sätt tillgår dessutom så, att man helt enkelt vid razzior och dylikt stänger en illegal klubb och först i efterhand meddelar fastighetsägaren. Straffansvaret för hyresvärden bör enligt nämnden utvidgas från att gälla enbart dubbleri till all illegal verksamhet som försiggår i fastigheten.

Sveriges fastighetsägareförbund granskar förslaget ingående. Förbundet anför:

Alla seriösa fastighetsägare torde vara villiga att motverka den kriminella verksamheten i fråga genom att inte acceptera hyresgäster, som bedriver, tillåter eller förbereder sådan verksamhet eller som kan befaras komma att göra det. Detta gäller oberoende av om verksamheten är till olägenhet för huset och övriga hyresgäster eller ej. Förbundet är med konstaterande härav berett att stödja införandet av en bestämmelse enligt den föreslagna paragrafen, som riktar sin udd mot mindre nogräknade fastighetsägare, vilka medvetet eller oaktsamt stöder den brottsliga hanteringen.

Samtidigt måste förbundet emellertid rikta uppmärksamheten på de komplikationer, som kan uppstå när man på detta sätt inom brottsbalkens ram ställer även fastighetsägarna i den allmänna ordningens tjänst. Det är beklagligt, att den utredande arbetsgruppen inte närmare penetrerat dessa problem. Det är därför inte endast angeläget utan också nödvändigt, att man i en blivande proposition bringar ökad klarhet i huru denna paragraf skall tillämpas.

En avgörande fråga är, när en fastighetsägare vid tillämpningen av ifrågavarande paragraf skall anses ha "skäligen anledning antaga" att den, som hyr eller önskar hyra lokal i hans hus, förbereder, bedriver eller tillåter grovt dubbleri i hyresobjektet eller avser att göra det. Lagförslaget upptar här endast "lokal" som hyresobjekt men det kan självfallet inte uteslutas, att dubbleri även kan bli aktuellt i en bostadslägenhet. Fråga är därvid, om bostäder skall undantas och ett klarläggande på denna punkt borde därför göras enligt förbundets bedömande. Vidare bör en samordning ske med terminologin i 12 kap. jordabalken (hyreslagen) enligt vilken två olika slags hyresobjekt förekommer, nämligen "bostadslägenhet" och "annan lägenhet än bostadslägenhet" dvs. lokal. Båda dessa typer av hyresobjekt går i hyreslagen under den gemensamma benämningen "lägenhet".

Arbetsgruppen framhåller att vad som "framför allt kan begäras av en fastighetsägare, i vars fastighet polisen funnit en illegal spelklubb, är att han vidtar åtgärder för att förhindra ett upprepande". Om en seriös fastighetsägare, som utan egen förskyllan fått en illegal spelklubb i fastigheten, vore skyddad från åtal enbart genom att vidta åtgärder enligt vad som arbetsgruppen ovan anför, vore förslaget i denna del invändningsfritt. Lagtexten synes emellertid inte utformad i enlighet härmed. Arbetsgruppen synes också ha menat, att fastighetsägaren, för att freda sig mot åtal

för medhjälp enligt detta lagrum, måste reagera *dels* genom en uppsägning av hyresavtalet, då han får anledning antaga, att det är fråga om grovt dobbleri i *redan uthyrda utrymmen, dels ock* genom att inte upplåta ifrågavarande lediga utrymmen, *då hyressökande kan antas ha för avsikt* att bedriva, tillåta, förbereda eller eljest främja grovt dobbleri i hyresobjektet. Det finns anledning att i det följande skilja mellan dessa båda situationer. När det gäller *redan uthyrda utrymmen* och situationen alltså är sådan, att fastighetsägaren förväntas reagera medelst en uppsägning av hyresavtalet, finns det en uppenbar risk för flera komplikationer vid tillämpningen av det föreslagna lagrummet. Oklarhet i fråga om när en fastighetsägare bör reagera i denna situation kan inte bara leda till att fastighetsägaren *ställes under straffansvar*, trots att han varit inställd på att reagera i enlighet med kraven bakom ifrågavarande bestämmelse men reagerat för sent enligt de rättstillämpande organens uppfattning, vilket i och för sig är oacceptabelt. Oklarheten i nämnda hänseende kan dessutom tänkas leda till att hyresvärd blir skadeståndsskyldig gentemot en för olaga verksamhet misstänkt hyresgäst till följd av en i ovist nit för tidigt verkställd uppsägning med därpå följande ansökan om avhysning. Därest en hyresgäst uppsäges just på grund av misstanke om ifrågavarande kriminella verksamhet med stöd av den för detta ändamål avsedda förverkandegrunden, som utredningen vill införa i 42 § hyreslagen och den uppsagde hyresgästen sedermera befinnes vara oskyldig eller i vart fall inte lagförs, kan ifrågasättas om inte hyresgästen kan begära skadestånd för de olägenheter som uppsägningen vållat honom, även om den inte lett till avhysning. Enligt vad förbundet inhämtat har processer härom förekommit i underrätt. Tvisterna har gällt krav på ersättning när hyresvärd sagt upp på grund av att han ansett att lägenheten använts för annat ändamål än det avsedda. Hyresgästen har haft motsatt uppfattning. Det är inte troligt, att samhället ersätter hyresvärdens för vad han i sådant fall kan få betala till hyresgästen, oaktat hyresvärdens här handlat i den allmänna ordningens intresse. En sådan ordning är inte tillfredsställande.

Arbetsgruppen anser att en "aktiv övervakning" av hur lägenheten nyttjas bör genomföras av fastighetsägaren. Arbetsgruppens hävdande av en "aktiv övervakning" är inte helt invändningsfritt. Den fastighetsägare som försöker sig på en aktiv övervakning av kanske någon hyresgäst tillhörande de folkgrupper som, enligt vad som redovisas i promemorian, dominerar det illegala spelet, riskerar att misskrediteras i massmedia, särskilt om vederbörande hyresgäst visar sig vara oskyldig. Det förhåller sig dessutom så, att en hyresgäst exklusivt disponerar förhyrt utrymme. Hyresvärdens möjligheter att erhålla tillträde till lägenheter är reglerat i 26 § hyreslagen. Det torde höra till god hyressed att i normalfallet förvarna om en besiktning, varvid eventuella bevis för olaglig verksamhet i förväg lätt kan undanröjas av hyresgästen. Vid en överraskande besiktning kan hyresgästen tänkas anföra i och för sig godtagbara skäl att neka tillträde, varvid hyresvärdens får gå med oförrättat ärende. Förverkande på grund av vägrat tillträde torde nämligen inte inträda i en sådan situation.

När bör en hyresvärd rimligen anses ha anledning antaga att ifrågavarande verksamhet förekommer, då hanteringen äger rum i en redan uthyrd "lokal"? Flera olika tidpunkter kan här tänkas. Till exempel när hyresvärdens själv – utan polisens eller åklagarmyndighetens medverkan – finner omständigheterna ge vid handen att det handlar om "grovt dobbleri", när han underrättas om att polisen misstänker sådan verksamhet i hyresobjek-

tet, när polisens misstankar lett till razzia eller annan form av poliskontroll i hyresobjektet till säkrande av bevis e. d., när åtal väcks mot hyresgästen för grovt dobbleri i eller i anslutning till hyresobjektet, när dom meddelas mot hyresgästen för samma brott, när sådan dom vinner laga kraft eller meddelas i sista instans. Vissa skäl talar för att hyresvärden vid tillämpningen av det föreslagna lagrummet inte skall anses ha haft anledning att uppsäga hyresavtalet ifråga, förrän det föreligger en lagakraftlägande dom mot hyresgästen. Först då blir det slutgiltigt fastställt, om berörda verksamhet är att beteckna såsom "grovt dobbleri" eller ej — något som kan vara svårt att avgöra för en icke juridiskt utbildad hyresvärd — och först då kan hyresvärden uppsäga hyresavtalet utan någon risk för att bli skadeståndsskyldig. Arbetsgruppen torde emellertid ha tänkt sig att hyresvärden måste reagera medelst uppsägning på ett tidigare stadium. Detta får förmodligen anses ligga i begreppet "antaga" och är nödvändigt om uppsägningen skall bli ett effektivt led i bekämpandet av ifrågavarande brottslighet. Är detta meningen bör hyresvärden vid tillämpningen av brottsbalken under alla förhållanden inte anses vara skyldig att uppsäga hyresavtalet förrän åtal väckts mot hyresgästen. I så fall bör detta ske endast under förutsättning, att han underrättas om åtalet och i någon form garderas mot skadeståndsanspråk från hyresgästens sida, för den händelse denne inte fälles till ansvar för det förutsatta brottet.

Vid uthyrning av lediga utrymmen och då fastighetsägaren har att bedöma huruvida en hyressökande är acceptabel utifrån förslagets förutsättningar, är hans ställning mindre ömtålig.

Likafullt måste det i en proposition också närmare klargöras, vad man väntar sig av fastighetsägaren i sådana fall. Om det för en fastighetsägare är känt, att hyressökande dömts för dobbleri eller något brott i anslutning till sådan hantering, har han givetvis anledning att vara ytterligt försiktig, innan han upplåter en lokal till vederbörande för vilket ändamål det vara månde. Men hur skall man t. ex. bedöma fall, där den hyressökande visserligen dömts för sådant brott, kanske på en annan ort i riket, men fastighetsägaren förklarar sig ha upplåtit lokalen till vederbörande i god tro, dvs. utan vetskap därom. Skall fastighetsägare alltid anses skyldig att ta reda på om hyressökande dömts för dobbleri eller brott i samband därmed och i följd därav dömas för medhjälp till grovt dobbleri redan på grund av upplåtelsen, om han underlåtit att skaffa sig upplysning därom? Detta skulle leda till praktiskt sett orimliga konsekvenser, om fastighetsägarna inte finge tillgång till ett riksomfattande register över dem, som dömts för kriminell verksamhet av ifrågavarande slag. Med nuvarande bestämmelser om personuppgifter torde detta inte vara möjligt.

Man kan också fråga sig, om en fastighetsägare inte bör gå fri från åtal för oaktsamhet vid upplåtandet enligt den föreslagna paragrafen, därest han vederbörligen uppsäger hyresgästen, om och när denne etablerar otillåten verksamhet av beskriven karaktär i hyresobjektet.

Sammanfattningsvis vill förbundet i detta stycke understryka att fastighetsägarna, om de i föreslagen ordning under straffansvar ställes i den allmänna ordningens tjänst, måste få klara besked om när och hur de förväntas reagera mot ifrågavarande former av kriminell verksamhet och garantier för att de inte, genom skadeståndsansvar eller eljest, ådrages kostnader/förluster, då de söker leva upp till de krav, som samhället här ställer på dem. En omsorgsfull genomgång av den omskrivna problematiken i utförliga förarbeten vid ifrågavarande lagrum till ledning för de

rättstillämpande organen och berörda enskilda parter är härvidlag ett minimikrav i den mån själva lagtexten inte blir föremål för omarbetning.

SABO anser att syftet med BRÅ:s förslag är riktigt, men att det är viktigt att fastighetsägaren har praktiska möjligheter att medverka till att hindra illegal verksamhet i sina lägenheter. SABO lämnar därför vissa synpunkter. Om BRÅ:s förslag genomförs utan att dessa synpunkter beaktas, kan fastighetsägaren enligt SABO försättas i en orimlig situation. I promemorian framhålls, noterar SABO, att en fastighetsägare skall vidta åtgärder för att förhindra att ett upprepande sker sedan polisen funnit en illegal spelklubb. I promemorian anförts också att fastighetsägaren skall gå igenom hela sitt fastighetsbestånd efter ett polisingripande och gallra ut eventuella ytterligare illegala klubbar. Enligt SABO måste någon form av bevis kunna förebringas hos den myndighet som skall fatta beslut om avhysning. Även om det vid en genomgång av fastighetsbeståndet framkommer skälig misstanke om illegal verksamhet, torde ej detta räcka för att få hyresgästen avhyst enligt 42 § hyreslagen. Fastighetsägarens möjligheter att framlägga bevisning torde enligt SABO vara mycket begränsade. Redan vid störningar från bostadslägenheter finns svårigheter att få störda grannar att vittna i rätten p. g. a. rädsla för repressalier. I fall som här avses finns skäl förmoda att det är ännu svårare att få vittnen att framträda.

Föreningen Sveriges statsåklagare förmodar att det genom förslaget blir lättare att komma åt lokalupplåtare etc. som möjliggör och själva drar vinning av illegalt äventyrligt spel. Svårigheterna kvarstår dock enligt föreningen att åstadkomma bindande bevisning om brott gentemot de egentliga "bakmän" som ibland får antagas i större omfattning ligga bakom, planera och styra organiserat äventyrligt spel. Möjligheterna att dölja ett främjande av brottet, uppsåtligen eller av oaktsamhet, är stora och det torde ingå i planläggningen att utnyttja dem. Emellertid synes med hänsyn till grundläggande bevisregler i svensk rätt icke vara möjligt att komma längre än vad förslaget innebär då det gäller att modifiera bevisbördan för åklagaren. För framgång i samhällets bekämpande av den ekonomiska brottsligheten i form av äventyrligt spel blir även i fortsättningen avgörande polisens och åklagarnas initiativkraft, skicklighet och övriga resurser.

Bostadsdomstolen, Svea hovrätt, Malmö tingsrätt, chefen för länsåklagarmyndigheten i Stockholms län och Gotlands län, Sveriges domareförbund och Sveriges advokatsamfund är kritiska mot att oaktsam medverkan till grovt dobbleri föreslås kriminaliserad.

Bostadsdomstolen ifrågasätter till en början om den illegala spelklubbsverksamheten, trots dess obestridliga skadeverkningar, verkligen utgör en så allvarlig samhällsfara att en så speciell bestämmelse som den föreslagna om straff för oaktsam medverkan är befogad. Den i promemorian angivna förebilden till den föreslagna nya 16 kap. 18 § BrB – 19 kap. 15 § samma balk – rör ju brott av helt annat slag än som det här gäller. Mot förslaget att med hot om straffpåföljd söka framtvinga aktivare övervakning från

hyresvärdarnas sida av uthyrda lägenheters användningssätt kan vidare enligt domstolen riktas invändningar i olika hänseenden. Redan det att lägga samhällets ansvar för uppspårandet av brottslighet på enskilda inger betänkligheter. En dylik "privat polisverksamhet" är också ägnad att skapa irritation och inverka negativt på relationerna mellan hyresvärdar och hyresgäster. Den hyresvärd som misstänker att dobbleri förekommer i huset hamnar i en besvärlig situation. Underlåter han att vidta någon åtgärd kan han ådömas straff för oaktsam medverkan. Säger han upp hyresavtalet löper han å andra sidan risk att förlora en eventuell efterföljande rättegång och kanske få betala kostnaderna i målet. Är det fråga om lokal kan han dessutom få betala skadestånd enligt 12 kap. 57 § jordabalken. Under hänvisning till vad som har anförts avstyrker bostadsdomstolen förslaget i denna del.

Malmö tingsrätt karakteriserar förslaget till 16 kap. 18 § BrB som den djärvaste nyheten i promemorian. Det enda ställe i vår strafflagstiftning, fortsätter tingsrätten, där man stadgat straff för oaktsam medverkan till ett brott, som självt kräver uppsåt för att vara straffbart, torde vara 19 kap. 14 § och 15 § BrB (högförräderi m. m.). Tingsrätten är mycket tveksam om grovt dobbleri verkligen är en så allvarlig samhällsfara, att brottet i förevarande avseende bör jämiställas med högförräderi. Därtill kommer enligt tingsrätten följande synpunkt. Även om en fastighetsägare eller annan stundom kan överbevisas att ha haft skäligen anledning antaga att dobbleri förbereds eller pågår lär det vanligen vara svårt att bevisa att skäligen anledning fanns att antaga att dobbleriet var grovt. Även från denna synpunkt frågar man sig, menar tingsrätten, om den föreslagna 18 § verkligen kan få så stor praktisk betydelse. Skulle man emellertid införa en regel av den typ, som den föreslagna 18 § innehåller, är det i vart fall viktigt att man närmare anger vilka former av oaktsamhet man har tänkt sig som straffbara. Tingsrätten påpekar att det i promemorian görs skilda uttalanden härom av svårförenlig innebörd. Tingsrätten anser emellertid för sin del att 18 § inte bör innehålla någon föreskriven skyldighet för hyresvärd att säga upp sin hyresgäst så snart han får "skäligen anledning antaga" att grovt dobbleri förekommer. Enligt förslaget skulle han då tydligen på egen hand och på egen bekostnad föra talan mot hyresgästen. Utsikterna till framgång lär inte vara stora om han inte kan visa mera än "skäligen anledning" att dobbleri pågår. Hyresvärderna har ju inte polisens resurser att göra husrannsakan eller att förhöra vittnen och misstänkta. Det mesta som man i detta läge kan begära av hyresvärderna är enligt tingsrättens mening att han gör polisanmälan om den skäligen anledning han fått kannedom om och därefter låter polisen göra utredningen. Enligt tingsrättens mening medför emellertid inte 18 § i dess föreslagna lydelse någon skyldighet för hyresvärd att göra en sådan anmälan.

Den skärpning av dobbleribestämmelserna som genomfördes 1972 har enligt *chefen för länsåklagarmyndigheten i Stockholms län och Gotlands*

län inte slagit igenom på det sätt som lagstiftaren avsåg. Anledningen är delvis att inte ens de nya reglerna blev tillräckligt heltäckande men delvis beror det också på att domstolarnas krav på bevisning är så höga att brottsligheten inte kan beivras med rimlig proportion mellan utredningsinsatser och faktiskt slutresultat. Detta är, framhåller länsåklagaren, ett allvarligt problem. Det kan lätt leda till att de brottsbekämpande myndigheterna grips av en känsla av uppgivenhet och till att det bedöms som meningslöst att satsa tillräckliga spanings- och utredningsresurser på detta område. Det nu anförda får betydelse vid bedömningen av vilket värde den föreslagna regeln om oaktsam medverkan kan få. Det är mot bakgrund av ovan redovisade praxis svårt att tro att domstolarna skulle komma att ställa särskilt höga krav på den misstänkte medhjälparens omdöme. Det kan därför antas att den föreslagna ordningen skulle bli tämligen verkninglös. Utvecklingen på det område som regleras av stöldgodslagen ger här föga näring för hoppfullhet. Med hänsyn till den begränsade effekt som alltså kan beräknas och med hänsyn också till det principiellt tveksamma i den ytterligt uttunnade form av medverkan som föreslås bli straffbelagd finner länsåklagaren inte den föreslagna lagändringen i denna del tillräckligt motiverad.

Sveriges domareförbund säger sig hysa en viss förståelse för de överväganden som ligger bakom förslaget till 16 kap. 18 § BrB om oaktsam medverkan till grovt dobbleri. Förbundet anser det dock inte vara påkallat att tillskapa regler efter analogi med 19 kap. 15 §, som ju avser brott av en helt annan art och svårhetsgrad än dobbleri. En sådan lösning synes även från andra synpunkter olämplig, bl. a. då den inte med tillräcklig tydlighet anger det straffbelagda området. Av lagtexten framgår t. ex. ej om för straffbarhet skall krävas att oaktsamheten är grov. Förbundet vill f. ö. ifrågasätta om det principiellt kan vara en god lagstiftningsteknik att tillskapa ett oaktsamhetsbrott för att avhjälpa bevissvårigheter i fråga om uppsåtliga brott. I varje fall ifrågasätter förbundet om det, såsom uttalas i promemorian, bör åläggas en hyresvärd vid risk för straff att ingående pröva om en person som vill hyra hans lokal kan tänkas vilja använda den för dobbleriverksamhet. En sådan skyldighet motverkar den frihet och det oberoende som bör råda i förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst. Samma invändning gäller även övervakning av hyresgästen. Ett så aktivt handlande torde f. ö. knappast omfattas av den föreslagna lydelsen av 16 kap. 18 § BrB. Vad som i övrigt föreslås rörande hyresvärds förhållande till en hyresgäst som ägnar sig åt illegal verksamhet, inte minst ändringen i jordabalken, synes enligt förbundet vara tillräckligt.

Sveriges advokatsamfund delar arbetsgruppens uppfattning att lämpliga åtgärder måste vidtagas för att komma till rätta med den verksamhet som bedrivs av de s. k. bakmännen. Men samfundet ställer sig mycket tveksam till arbetsgruppens förslag i denna del och anser att arbetsgruppen inte anfört skäl nog starka att motivera ett avsteg från huvudregeln i BrB om

krav på uppsåt för att gärning skall vara brottslig. Det är enligt samfundets mening inte lämpligt att vid sidan av de generella medverkansbestämmelserna tillskapa speciella sådana för särskilda brottstyper. Enligt samfundets uppfattning bör man kunna komma till rätta med det bakomliggande problemet med en annan lagteknisk lösning än den nu föreslagna.

5 Hyreslagen

Förslaget att hyresrätten till en lägenhet skall kunna förverkas, om hyresgästen bedriver dobbleri i lägenheten tillstyrks av nästan alla remissinstanser. Endast *TCO* och *Hyresgästernas riksförbund* ställer sig avvisande. *Bostadsdomstolen* och *Sveriges advokatsamfund* förespråkar andra lagtekniska lösningar. Bland de positiva remissinstanserna för några framförslag till kompletteringar.

Genom den föreslagna bestämmelsen i hyreslagen om hyresrättens förverkande för det fall hyresgästen bedriver illegal spelverksamhet i fastigheten bereds fastighetsägaren möjlighet att bli befriad från sådan hyresgäst, konstaterar *Göteborgs tingsrätt*. Samtidigt betas han möjligheten att fria sig från ansvar genom en invändning om att han inte kunnat få hyresgästen vräkt. Även denna bestämmelse tjänar syftet att försvåra illegal spelverksamhet och är därför enligt tingsrätten mycket önskvärd.

Förslaget om förverkande av hyresrätt på grund av illegal spelklubsverksamhet är även enligt *polisstyrelsen i Lunds polisdistrikt* väl motiverat. För första gången kommer då samhället att ges möjligheter att förhindra att en ny spelklubb startas i en lokal som tidigare stängts efter en razzia. Befintliga polisutredningar visar enligt polisstyrelsen klart att det är ett fåtal fastighetsägare som hyr ut lokaler för illegalt speländamål. Genom den föreslagna lagen kan fastighetsägaren inte längre gömma sig bakom nu befintliga hyresregler. I jämförelse med omnämnd utländsk rätt är förslaget en klar markering att vi inte längre kan acceptera illegala spelklubbar i Sverige.

Svea hovrätt har ingen erinran mot att fastighetsägare får större möjlighet att låta avhyra hyresgäst som bedriver dobbleri i den förhyrda lägenheten. Hovrätten ifrågasätter om inte detsamma skulle gälla även annan liknande användning av lägenhet t.ex. som spritklubb. Liknande synpunkter framförs av *Malmö tingsrätt*. Enligt *kommunstyrelsen i Stockholms kommun* är det angeläget att hyresrätten inte anses förverkad bara om dobbleri bedrivs i lägenheten utan detsamma bör gälla all annan illegal verksamhet. Även *hyresnämnden i Stockholm* ifrågasätter, om det inte i sammanhanget bör övervägas huruvida även andra typer av brottslig verksamhet med anknytning till hyreslägenhet, t.ex. koppleri, skulle kunna utgöra grund för förverkande av hyresrätten till lägenheten. Det framgår inte närmare av promemorian, fortsätter hyresnämnden, vilken bevisning

som bör krävas för att dobbleri skall utgöra förverkandegrund. Det antyds att ett polisingripande skulle vara tillräckligt något som dock förefaller tveksamt. Hyresnämnden anser att en lagakraftvunnen brottmålsdom i allmänhet torde få avvaktas. Frågan om en hyresrätt är förverkad på grund av illegal spelverksamhet kan, påpekar hyresnämnden, komma under hyresnämnds prövning endast om hyresvärden säger upp hyresavtalet till upphörande vid hyrestidens utgång och i förlängningstvist åberopar verksamheten som förverkandegrund (jfr 12 kap. 46 § första stycket punkt 1 jordabalken). Sådana tvister har hittills, såvitt kunnat utrönas, inte förekommit vid hyresnämnden och de kan heller inte väntas bli särskilt vanliga, även om förslaget genomförs. Det får nämligen antas att en hyresvärd, när dobbleri konstateras ha pågått i en lägenhet, i första hand vänder sig till överexekutor med begäran om avhysning eller anhängiggör förverkandetalan vid domstol.

Chefen för länsåklagarmyndigheten i Örebro län anser att den i promemorian föreslagna regeln bör få en motsvarighet även i bostadsrättslagen. I yttrandet diskuteras vidare möjligheten att utvidga bostadsförvaltningslagen (1977: 792) så, att fastighet kan ställas under tvångsförvaltning även då åtminstone grovt dobbleri bedrivs i denna och fastighetsägaren visas ha skälig anledning till antagande att så är fallet men inte gör något åt det.

Att hyresrätten förverkas vid anordnande av dobbleri i den förhyrda lokalen kan enligt *polisstyrelsen i Göteborgs polisdistrikt* bli ett effektivt medel i kampen mot dobbleriet. Det bör emellertid enligt polisstyrelsen uppmärksammas att även fastighetsägare eller person i nära anknytning till denna kan anordna spel utan att vara hyresgäst och därmed oåtkomlig enligt 12 kap. 42 § jordabalken. För att förhindra att dobbleri på så sätt drivs av bulvaner föreslår polisstyrelsen att i jordabalken förs in en föreskrift om att domstol skall kunna vid vite förelägga en fastighetsägare att se till att spelet upphör i fastigheten.

Sociala centralnämnden i Stockholms kommun, som också tillstyrker den föreslagna ändringen i hyreslagen, framhåller att den illegala verksamheten vid spelklubbarna ofta återuppstår endast ett fåtal dagar efter en polisrazzia. Ett sätt att komma till rätta med detta problem vore enligt nämndens mening att införa ett användningsförbud för klubblokalen efter en polisrazzia.

Vad angår fastighetsägares möjlighet att upplösa ett hyresförhållande där hyresgästen använder lägenheten för illegal spelklubsverksamhet konstaterar *juridiska avdelningen vid stadskansliet i Stockholms kommun* liksom arbetsgruppen att någon bestämmelse som uttryckligen tar sikte på en rätt att upplösa ett hyresförhållande enbart på den grund att hyresgästen bedriver brottslig verksamhet i lägenheten inte finns i gällande rätt. Det kan enligt *avdelningen* visserligen inte anses helt uteslutet att en hyresvärd kan bli av med en hyresgäst som bedriver spelklubsverksamhet, antingen omedelbart på grund av förverkande eller vid hyrestidens utgång. Den

rättsliga proceduren kan dock bli tämligen omfattande och långvarig och utgången är oviss. Med anledning härav tillstyrker juridiska avdelningen arbetsgruppens förslag om särskild förverkandegrund. I samband med tillämpningen av den föreslagna bestämmelsen i hyreslagen om hyresrättens förverkande kan dock vissa svårigheter och problem uppkomma som inte har berörts av arbetsgruppen. Om en fastighetsägare under åberopande av att hyresrätten är förverkad på grund av dobbleriverksamhet säger upp hyresgästen kan denne tänkas invända, påpekar juridiska avdelningen, att dobbleri enligt BrB inte har förekommit. I det rättsliga förfarande som därvid inleds antingen vid länsstyrelsen, tingsrätten eller hyresnämnden, prövas frågan om hyresavtalet är förverkat enligt den åberopade grunden. Det synes då egendomligt att någon av nämnda myndigheter på fastighetsägarens och inte på åklagarens talan skall taga ställning till huruvida dobbleri enligt BrB förekommit eller ej. Och det kan till yttermera visso tänkas att vid en senare brottmålsprocess domstolen på åklagarens talan kommer till en annan uppfattning än de instanser som prövat frågan i hyresmålet. För att undvika att fastighetsägare riskerar att till hyresgäst eventuellt få utgiva ett kraftigt skadestånd om förverkandegrund (dobbleri) inte visats föreligga, bör därför i lagtexten föreskrivas att hyresavtalet kan förverkas först sedan det i brottmålsprocessen genom laga kraft vunnit dom konstaterats att straffbart dobbleri förekommit. Sådana risker kan bli särskilt kännbara för kommunen och allmännyttiga bostadsföretag med stora lägenhetsbestånd. *Länsstyrelsen i Stockholms län* instämmer i de sålunda framförda synpunkterna.

Sveriges fastighetsägareförbund yttrar bl. a.:

Det är förvisso värdefullt, att hyresvärden i den angivna situationen får möjlighet att uppsäga hyresavtalet till omedelbart upphörande utan att först behöva varna hyresgästen och sedan avbida, om denne tager rättelse av varningen eller ej. Ett sådant förfarande, som en hyresvärd nu är hänvisad till, om han med stöd av tredje eller eventuellt femte punkten i förenämnda lagrum vill tvinga bort en hyresgäst under åberopande av att hyresrätten förverkats på grund av den kriminella verksamheten, är ineffektivt just när det gäller sådan verksamhet och de personer som brukar stå bakom denna. Verksamheten kan efter varningen lätt dämpas, maskeras eller tillfälligt inhiberas, så att rättelse skenbart iakttages. Det är då alltid förenat med stora svårigheter för hyresvärden att visa, att en varaktig rättelse inte skett eller kommer att ske, vilket är förutsättningen för att hyresrätten skall anses förverkad. Förbundet och alla de ansvarsmedvetna fastighetsägare, som betraktar avlägsnandet av de kriminella hyresgästerna såsom en angelägen renhållningsåtgärd måste därför se den föreslagna nya förverkandegrunden som ett betydande framsteg. Den nya uppsägningsmöjligheten är för övrigt ett nödvändigt komplement till den ovan berörda brottsbalksparagrafen med hänsyn till den aktivitet, som därvid förutsättes från fastighetsägarnas sida i kampen mot den ekonomiska brottsligheten.

Förbundet måste emellertid ifrågasätta, om det ur rättssystematiska synpunkter är riktigt att låta den nya bestämmelsen ifråga inflyta såsom en särskild punkt under förverkandeparagrafen. Förverkandeinstitutet bygger

på förutsättningen att hyresgästen begått ett kontraktsbrott av så allvarlig natur, att hyresvärden kan fordra att hyresförhållandet skall upphöra omedelbart. Den föreslagna förverkandepåföljden måste därför egentligen förutsätta att hyresvärden uthyrat lägenheten för ett annat ändamål än den illegala användningen. Det är visserligen självklart, att ingen seriös fastighetsägare medvetet uthyr en lägenhet att användas till olaglig verksamhet. Det är även klart att en rutinerad och ansvarsmedveten fastighetsägare/förvaltare normalt inte låter sig luras till att uthyra utrymmen för ett ändamål, som formaliter kan tänkas omfatta sådan verksamhet, ehuru det kriminella inslaget självfallet inte kommit till uttryck i ändamålsbeskrivningen i hyreskontraktet. Emellertid måste man dessvärre räkna med att det finns mindre nogräknade hyresvärdar. Här avses främst hyresvärdar, som inte är fastighetsägare men ändå disponerar lägenheter för uthyrning i andra hand och som är benägna att medverka till kriminell verksamhet. Med all hänsyn till de samhällsintressen, som utredningen här vill tillgodose, ter det sig för sådana fall principiellt sett orimligt, om hyresgästen förverkar sin hyresrätt, därför att han använder hyresobjektet i enlighet med det vid uthyrningen förutsatta ändamålet.

På grund av vad som ovan angivits skulle man kunna tänka sig en lösning innebärande att ifrågakvarande bestämmelse i stället får inflyta såsom ett komplement till punkt 3 i 42 § hyreslagen.

Härigenom skulle emellertid effektiviteten förhindras, varför förbundet, trots de invändningar som framförts, vill förorda den principiella lösning som arbetsgruppen föreslagit, innebärande att förverkandeparagrafen kompletteras med ytterligare en punkt.

Hyresgästernas riksförbund, som avstyrker förslaget, påpekar att den svenska hyreslagstiftningen sedan decennier har präglats av en strävan att skapa trygghet för hemmet och boendet. De situationer i vilka det lagstadgade besittningsskyddet kan genombrytas har noga angivits i 12 kap. JB (hyreslagen). De avser i flertalet fall att lösa intressekollisioner mellan hyresvärd och hyresgäst. Den omständigheten att ett brott har begåtts i förhyrd lägenhet bör enligt förbundet inte i och för sig ge hyresvärden rätt att beröva vederbörande hans lägenhet. Hyresvärden bör inte vara ett instrument för samhällets reaktion mot brottsliga gärningar och en avhysning bör inte utgöra en extra straffpåföljd. Endast om det brottsliga förfarandet är störande eller eljest till påtagligt förfång för de kringboende eller för hyresvärden, t. ex. vid vanvård, bör den senare kunna vidta åtgärder för hyresgästens skiljande från lägenheten. I sammanhanget bör också påpekas att det inte kan vara hyresvärdens sak att avgöra när brottslig gärning föreligger. Det sagda har, enligt förbundet, i första hand tagit sikte på bostadslägenheter. Skulle fråga vara om lokal eller att bostadslägenhet används enbart för sådan verksamhet som avses i den föreslagna bestämmelsen i 16 kap. 14 § brottsbalken torde hyresvärden som regel ha möjlighet att uppsäga hyresavtalet på grund av att hyresobjektet används för väsentligen annat ändamål än som avsetts med förhyrandet (23 § hyreslagen). Om ett tillägg till hyreslagen likväl anses böra införas synes det nödvändigt att liksom i en del andra förverkandesituationer ge hyresgästen möjlighet att undvika avhysning genom att vidta rättelse efter tillsägelse.

TCO instämmer i den kritik mot förslaget som hyresgästernas riksförbund uttalar.

Bostadsdomstolen och Sveriges advokatsamfund för som tidigare har angetts fram alternativ till förslaget till ändring i 12 kap. 42 § jordabalken. *Bostadsdomstolen* vill betona att hyreslagen utgör en civilrättslig reglering av förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst. Bestämmelserna i 42 § om förverkande av hyresrätten förutsätter att hyresgästen har kränkt hyresvärdens intressen i något avseende inom ramen för hyresförhållandet. Mot bakgrund härav skulle det enligt domstolens mening vara främmande om hyresavtalet kunde hävas på den grund att hyresgästen gjort sig skyldig till brott utan att brottet utgör också ett åsidosättande av hyresvärdens berättigade intressen i hyresförhållandet. Att en sådan kränkning av värdintresset inte sällan föreligger i nu åsyftade fall är uppenbart men här möter gränsdragningsproblem. På grund av det anförda och då brottet dubbleri typiskt sett knappast kan anses riktat mot hyresvärden avstyrker bostadsdomstolen den lagtekniska lösning som valts i förslaget för att komma till rätta med missförhållandena. Bostadsdomstolen ifrågasätter om inte promemorian är väl pessimistisk i sin bedömning av möjligheterna till ingripande mot spelklubsverksamhet med stöd av nuvarande bestämmelser. Genom att utan hyresvärdens samtycke använda lägenheten för spelklubsverksamhet torde hyresgästen ha brutit mot vad som förutsattes vid upplåtelsen. Vidare får hyresgästen ofta genom sådan verksamhet anses ha åsidosatt hyresvärdens intresse av ordning och skick i fastigheten i sådan mån att hävning av hyresavtalet, om rättelse inte sker efter tillsägelse, kan vara rimlig. Anses likväl behov av mer entydiga regler föreligga kan det ske exempelvis genom en ändring i eller ett tillägg till 12 kap. 25 § jordabalken. För övrigt kan det vara lämpligt att innan så sker avvakta prostitutionsutredningens betänkande. Som antyds i promemorian torde liknande hyresrättsliga frågor komma att aktualiseras i det sammanhanget.

Sveriges advokatsamfund utgår från att förslaget måste komma att innebära att en hyresvärd, som fått veta att dubbleri förekommer i lägenheten och som underlåter att begagna sig av möjligheten att säga upp hyresgästen, riskerar att göra sig skyldig till medverkan till dubbleri om hyresgästen skulle fortsätta eller återuppta den illegala verksamheten. Med andra ord innebär alltså förslaget att en underlåtenhet att agera civilrättsligt gentemot hyresgästen kan bli straffbar. Detta är enligt samfundet olämpligt. Fråga uppkommer också när en hyresvärd skall anses vara skyldig att agera för att bringa ett hyresavtal att upphöra. Rimligen kan man inte begära att en hyresvärd skall kunna styrka att illegal spelverksamhet pågår i lägenheten innan fällande dom för dubbleri gentemot hyresgästen föreligger. Samfundet föreslår i stället att man överväger möjligheten att låta domstol få befogenhet att förklara ett hyresförhållande förverkat i samband med fällande dom för dubbleri mot hyresgästen. Om en fastighetsägare därefter skulle träffa ett nytt hyresavtal med samma hyresgäst och denne återupp-

tar eller fortsätter den tidigare illegala verksamheten, torde hyresvärden ha svårt att värja sig för ansvar för medhjälp till dobbleri i egentlig mening.

6 Förverkande

Arbetsgruppens uttalanden vad gäller förverkande kommenteras av bara två remissinstanser. *Svea hovrätt* erinar om att hovrätten för Västra Sverige och Föreningen Sveriges tingsrättsdomare i 1972 års lagstiftningsärende framförde önskemålet att frågan om ökade möjligheter till beslag och förverkande vid dobbleri skulle utredas. Också i remissyttranden från Föreningarna Sveriges åklagare och Sveriges polismästare betonades behovet av vittgående förverkandemöjligheter. Departementschefen förklarade sig i avsaknad av närmare utredning om behovet och konsekvenserna av en sådan lagstiftningsåtgärd då icke beredd att föreslå speciella förverkanderegler för dobbleriets del. Någon sådan utredning föreligger icke. Enligt hovrättens mening finns det skäl att närmare överväga denna fråga. Ett sådant skäl kan vara att de gallergrindar och varningssignaler som enligt uppgift finns hos vissa spelklubbar bl. a. ger möjligheter för spelare och anordnare att innan polisen hinner ingripa undanskaffa insatser och spelkassa. *Malmö tingsrätt* påpekar att i förslaget intet sägs om förverkande av de vinster, som exempelvis spelare, bankhållare eller klubbägare gjort på dobbleri. Det är enligt tingsrätten inte självklart att dessa vinster kan förverkas enligt 36 kap. 1 § BrB, eftersom de alltid måste antagas motsvaras av skador för enskilda.

Bilaga 3
De remitterade lagförslagen

1 Förslag till**Lag om ändring i brottsbalken**

Härigenom föreskrivs att i brottsbalken skall införas en ny paragraf, 16 kap. 18 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

18 §

Den som med nyttjanderätt har upplåtit en lokal som används för dobbleri eller grovt dobbleri eller för försök eller förberedelse till grovt dobbleri skall därigenom anses ha främjat gärningen och dömas till ansvar enligt vad som föreskrivs om medverkan i 23 kap. Insåg han inte vid upplåtelsen att lokalen skulle användas för sådan brottslig verksamhet men får han därefter vetskap om verksamheten och underlåter han att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lokalen, likaså anses ha främjat denna och dömas till ansvar enligt vad som nyss har sagts.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981.

2 Förslag till**Lag om ändring i jordabalken**

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 42 och 43 §§ jordabalken¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap.

42 §

Hyresrätten är förverkad och hyresvärden således berättigad att uppsäga avtalet,

1. om hyresgästen dröjer med betalning av hyra som utgår i pengar

¹ Omtryckt 1971: 1209. 12 kap. omtryckt 1979: 252.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

utöver två vardagar efter förfallodagen och annat ej följer av 53 §, dock, i fall då hyran skall betalas i förskott för längre tid än en månad, endast om hyresgästen dröjer med betalning av den på en kalendermånad belöpande hyran utöver två vardagar efter månadens början eller, såvitt angår hyran för första kalendermånaden under hyresförhållandet, efter förfallodagen,

2. om hyresgästen utan behövtligt samtycke eller tillstånd överlåter hyresrätten eller eljest sätter annan i sitt ställe eller upplåter lägenheten i andra hand och ej efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

3. om lägenheten användes i strid med 23 eller 41 § och hyresgästen icke efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

4. om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller genom underlåtenhet att underrätta hyresvärden därom bidrager till att ohyrans sprides i fastigheten,

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, åsidosätter något av vad som enligt 25 § skall iakttagas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger hyresgäst och rättelse icke utan dröjsmål sker efter tillsägelse,

6. om i strid med 26 § tillträde till lägenheten vägras och hyresgästen ej kan visa giltig ursäkt,

7. om hyresgästen åsidosätter avtalsenlig skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt detta kapitel, och det måste anses vara av synnerlig vikt för hyresvärden att skyldigheten fullgöres.

7. om hyresgästen åsidosätter avtalsenlig skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt detta kapitel, och det måste anses vara av synnerlig vikt för hyresvärden att skyldigheten fullgöres.

8. om lägenheten nyttjas till brottslig verksamhet.

Hyresrätten är icke förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse.

Uppsäges avtalet, har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

43 §

Är hyresrätten förverkad på grund av förhållande som avses i 42 § första stycket 1–3, 5 eller 6 men sker rättelse innan hyresvärden gjort bruk av sin rätt att uppsäga avtalet, kan hyresgästen icke därefter skiljas från lägenheten på den grunden. Detsamma gäller om hyresvärden icke uppsagt avtalet inom två månader från det han fick kännedom om förhållande som avses i 42 § första stycket 4 eller 7 eller hyresvärden icke inom två månader från det han erhöll vetskap om förhållande som avses i nämnda stycke under 2 tillsagt hyresgästen att vidtaga rättelse.

En hyresgäst kan skiljas från lägenheten på grund av förhållande som avses i 42 § första stycket 8, endast om hyresvärden har sagt upp avtalet inom två månader från det att han fick kännedom om detta. Om den brottsliga verksamheten har angetts till åtal eller

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

förundersökning rörande denna annars har inletts inom samma tid, har hyresvärden dock kvar sin rätt att säga upp avtalet intill dess att två månader har förflutit från det att domen i brottmålet har vunnit laga kraft eller det rättsliga förfarandet har avslutats på annat sätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981.

3 Förslag till

Lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479)

Härigenom föreskrivs att 33, 34 och 36 §§ bostadsrättslagen (1971: 479) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*33 §¹

Nyttjanderätten till lägenhet som innehas med bostadsrätt och som tillträtts är förverkad och föreningen således berättigad att uppsäga bostadsrättshavaren till avflyttning.

1. om bostadsrättshavaren dröjer med betalning av grundavgift eller upplåtelseavgift utöver två veckor eller den längre tid som kan vara bestämmd i stadgarna från det att föreningen efter förfallodagen anmanat honom att fullgöra sin betalningsskyldighet eller om bostadsrättshavaren dröjer med betalning av årsavgift utöver två vardagar efter förfallodagen,

2. om bostadsrättshavaren utan behövligt samtycke eller tillstånd upplåter lägenheten i andra hand,

3. om lägenheten användes i strid med 25 eller 31 §,

4. om bostadsrättshavaren eller den, till vilken lägenheten upplåtits i andra hand, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller om bostadsrättshavaren genom underlåtenhet att utan oskäligt dröjsmål underrätta styrelsen om förekomst av ohyra i lägenheten bidrager till att ohyran spridas i fastigheten,

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om bostadsrättshavaren eller den, till vilken lägenheten upplåtits i andra hand, åsidosätter något av vad som enligt 28 § skall iakttas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger bostadsrättshavare,

6. om i strid med 29 § tillträde till lägenheten vägras och bostadsrättshavaren ej kan visa giltig ursäkt.

¹ Lydelse enligt 1980: 96.

Nuvarande lydelse

7. om bostadsrättshavaren åsidosätter skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt denna lag, och det måste anses vara av synnerlig vikt för föreningen att skyldigheten fullgöres; dock kan skyldighet för bostadsrättshavaren att inneha anställning i visst företag eller liknande skyldighet ej åberopas som grund för förverkande.

Föreslagen lydelse

7. om bostadsrättshavaren åsidosätter skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt denna lag, och det måste anses vara av synnerlig vikt för föreningen att skyldigheten fullgöres; dock kan skyldighet för bostadsrättshavaren att inneha anställning i visst företag eller liknande skyldighet ej åberopas som grund för förverkande.

8. om lägenheten nyttjas till brottslig verksamhet.

Nyttjanderätten är icke förverkad, om det som ligger bostadsrättshavaren till last är av ringa betydelse. Inte heller är nyttjanderätten till en bostadslägenhet förverkad på grund av att en skyldighet som avses i första stycket 7 åsidosätts, om bostadsrättshavaren är en kommun och skyldigheten inte kan fullgöras av en kommun.

Uppsägning på grund av förhållande som avses i första stycket 2, 3 eller 5–7 får ske endast om bostadsrättshavaren underlåter att på tillsägelse vidtaga rättelse utan dröjsmål.

Uppsäges bostadsrättshavaren till avflyttning, har föreningen rätt till ersättning för skada.

34 §

Är nyttjanderätten förverkad på grund av förhållande som avses i 33 § första stycket 1–3 eller 5–7 men sker rättelse innan föreningen gjort bruk av sin rätt till uppsägning, kan bostadsrättshavaren icke därefter skiljas från lägenheten på den grunden. Detsamma gäller om föreningen icke uppsagt bostadsrättshavaren till avflyttning inom tre månader från det föreningen fick kännedom om förhållande som avses i 33 § första stycket 4 eller 7 eller icke inom två månader från det den erhöll vetskap om förhållande som avses i nämnda stycke 2 tillsagt bostadsrättshavaren att vidtaga rättelse.

En bostadsrättshavare kan skiljas från lägenheten på grund av förhållande som avses i 33 § första stycket 8, endast om föreningen har sagt upp bostadsrättshavaren till avflyttning inom två månader från det att föreningen fick kännedom om detta. Om den brottsliga verksamheten har angetts till åtal eller förundersökning rörande denna annars har inletts inom samma tid, har föreningen dock kvar sin rätt till uppsägning intill dess att två månader har förflutit från det att domen i brottmålet har vunnit laga kraft eller det rättsliga förfarandet har avslutats på annat sätt.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

36 §

Uppsäges bostadsrättshavaren till avflyttning av orsak som anges i 33 § första stycket 1 *eller* 4–6, är han skyldig att genast avflytta, om ej annat följer av 35 §. Uppsäges bostadsrättshavaren av annan i 33 § angiven orsak, får han kvarbo till den fardag för avträdande av hyrd lägenhet som inträffar närmast efter tre månader från uppsägningen, om ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare.

Uppsäges bostadsrättshavaren till avflyttning av orsak som anges i 33 § första stycket 1, 4–6 *eller* 8, är han skyldig att genast avflytta, om ej annat följer av 35 §. Uppsäges bostadsrättshavaren av annan i 33 § angiven orsak, får han kvarbo till den fardag för avträdande av hyrd lägenhet som inträffar närmast efter tre månader från uppsägningen, om ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1980-04-18

Närvarande: f. d. justitierådet Petrén, regeringsrådet Hilding, justitierådet Vängby.

Enligt lagrådet den 2 april 1980 tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 20 mars 1980 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justiedepartementet Winberg beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i jordabalken,
3. lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479).

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Claes Örn.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Lagrådsremissen innefattar förslag dels till en ändring i brottsbalken, som innebär att medverkansansvar i vissa fall införs för den som upplåter en lokal till dobbleri, dels till ändringar i hyreslagen och bostadsrättslagen som innebär att en nyttjanderätt till en lägenhet, som nyttjas till brottslig verksamhet, kan förverkas. Medan ändringen i brottsbalken är av utpräglat kasuistisk art, har ändringarna i hyreslagen och bostadsrättslagen mer generell karaktär. Samtidigt åsyftas ett samspel mellan de olika bestämmelserna på så sätt, att medverkansansvar för den som upplåtit en lokal som används för dobbleri inträder, om han underlåter att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, och att ändringarna i hyreslagen och bostadsrättslagen skall göra det möjligt för honom att i alla tänkbara fall bli av med dobblaren. Förslaget till ändringar i hyreslagen och bostadsrättslagen har inte aktualiserats av ett framkommet behov att – såsom regelmässigt är fallet med bestämmelserna i dessa lagar – lösa intresse motsättningar mellan fastighetsägare och nyttjanderättshavare. Det har i stället sin grund i kriminalpolitiska strävanden, nämligen att förhindra att utrymmen i fastigheter användes för viss brottslig verksamhet och att skapa en ordning genom vilken klart ådagalägges huruvida en fastighetsägare tolererar att den brottsliga verksamheten pågår i fastigheten. Denna speciella bakgrund och detta särskilda syfte med förslaget medför att de överväganden detta föranleder i betydande grad avviker från dem som eljest föreligger vid utarbetandet av regler av nyttjanderättslig natur.

Grundtanken i förslaget att straffansvar skall drabba den som upplåter nyttjanderätt i en fastighet med vetskap att den skall användas för dobbleri eller som tolererar att en upplåten lägenhet används för dobbleri föranleder i och för sig ej erinran och torde när det gäller upplåtelsen åtminstone i

många situationer redan vara gällande rätt. Genomförande av förslaget såvitt gäller den nyttjanderättsupplåtare som först efter upplåtelsen får vetskap om att dobbleri bedrives förutsätter att han enligt nyttjanderättslagstiftningen har möjligheter att ingripa. Förslaget till ändringar i hyresrätts- och bostadsrättslagstiftningen avser att bereda honom detta. Dessa regler blir därför av grundläggande betydelse för när straffbarhet skall inträda för upplåtare som först efter upplåtelsen fått kännedom om att den upplåtna lägenheten användes för dobbleri.

Enligt den i hyreslagen och bostadsrättslagen föreslagna bestämmelsen skall nyttjanderätten vara förverkad "om lägenheten nyttjas till brottslig verksamhet". Att bestämmelsen icke inskränkes att gälla dobbleri framstår som i och för sig naturligt; från nyttjanderättslig synpunkt finns intet som talar för en särbehandling av just detta brott. Enligt motiveringen i remissen riktar sig bestämmelserna mot "en fortlöpande illegal spelhållerverksamhet" samt "vissa andra slag av systematiskt nyttjande av en lägenhet till brottslig verksamhet". Som exempel nämns fall där en lägenhet nyttjas till "spritklubb, falskmyntarverkstad eller laboratorium för framställning av narkotiska preparat" samt situationer där nyttjanderättshavaren upplåter lägenheten för prostitution eller som upplagsplats för stöldgods. Utmärkande för dessa exempel på brottslighet som avses skola leda till förverkande synes vara att brottsligheten präglas av vad som kan betecknas som affärsmässighet; de går in under vad som brukar kallas organiserad brottslighet. Försiktigheten torde bjuda att inskränka förverkandegrunden att gälla brottslighet av nu angiven typ. Begränsningen bör komma till uttryck i lagtexten. Detta kan ske genom att i lagen anges att nyttjandet sker "för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande". Men inte heller all brottslighet av affärsmässig natur torde böra föranleda förverkande. Är det straffbara förfarandet av lindrig art får av bestämmelsen i 42 § andra stycket hyreslagen och motsvarande bestämmelse i bostadsrättslagen, att förverkande ej inträder om det som ligger nyttjanderättshavaren till last är av ringa betydelse, anses följa att nyttjanderätten ej förverkats. Som exempel kan anges att den som från en förhyrd garagelokal med någon enstaka bil idkar olaga yrkesmässig trafik icke därigenom skall ha förverkat hyresrätten. På samma sätt torde böra bedömas det fall att en näringsidkare i sin rörelse i förhyrd lokal gör sig skyldig till patentintrång.

Ett annat spörsmål är huruvida förverkande skall inträda när endast en del av den upplåtna lägenheten begagnas för brottsligt förfarande medan annan del har helt legal användning, t. ex. som bostad. Det typiska för de i remissen angivna brotten som skall föranleda nyttjanderättens förverkande är, förutom att de inte sällan förekommer inom ramen för organiserad brottslighet, att de sätter sin prägel på den lokal där de bedrivs, så att denna framstår som en klubblokal, en serveringslokal eller en fabrik. Att

söka avgränsa denna typ av verksamhet i lagtext innebär vissa problem. Mest kännetecknande synes vara att verksamheten tar lägenheten eller en väsentlig del av denna i anspråk, med uteslutande av andra, legala användningssätt. I praktiken torde detta innebära att lägenheten eller återstående del av den samtidigt knappast är lämplig som bostad, eftersom den brottsliga verksamheten som regel antingen är störande eller måste bedrivas under sådan sekretess att ett normalt boende vid sidan därav inte är möjligt. Om emellertid lägenheten faktiskt användes som bostad finns skäl att begränsa förverkandepåföljden. Frågan om i detta läge förverkande skall inträda måste grunda sig på en avvägning av det socialt betonade behovet av att nyttjanderättshavaren får behålla sin bostad och det allmänna intresset av att utrymme ej skall stå till förfogande för den brottsliga verksamheten. Förverkandebestämmelsen torde böra innehålla en anvisning om att av betydelse för frågan om förverkande är hur stor del av lägenheten som användes för brottsligt förfarande. I lagtexten bör därför anges att förutsättning för förverkande är att lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjats för sagda ändamål.

De gränser som i det föregående angivits för nyttjanderättsupplåtarens möjligheter att få nyttjanderätten förklarad förverkad bestämmer – som förut antytts – också gränsen för straffbarhet för den upplåtare, som efter upplåtelsen får vetskap om att lägenheten användes för dobbleri. Saknar han möjlighet få nyttjanderätten förklarad förverkad, är han ej heller underkastad straff.

När nu förverkandepåföljd stadgas även för annan brottslighet än dobbleri inställer sig frågan om ej upplåtare som underlåter att begagna förverkandemöjligheten i dessa fall också bör vara underkastad straffansvar. Av vad förut anförts måste emellertid anses framgå att gränserna för de fall då förverkande inträder är så obestämda att det icke är möjligt att i nuvarande läge lägga dessa fall till grund för straffrättslig påföljd. Härtill kommer att för ett genomförande av den antydda ordningen skulle erfordras en rad olika stadganden, så t. ex. i 6 kap. brottsbalken när rätten till förverkande grundas på koppleri, i 9 kap. brottsbalken vid grunden häleri, i 14 kap. brottsbalken vid grunden falskmyntning etc. Utredning för att genomföra en sådan ordning föreligger uppenbarligen ej i detta lagstiftningsärende. Det nu framlagda förslaget om straffbarhet för underlåtenhet att uppsäga den som nyttjar förhyrd lägenhet för dobbleri torde i viss mån kunna betraktas som ett sätt att pröva en ny metod för brottsbekämpning. Resultatet får i sådant fall vara avgörande för om efterföljd bör ske på andra områden.

Det anförda föranleder beträffande de olika lagförslagen följande synpunkter.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

En avgränsning av straffansvaret enligt den föreslagna 16 kap. 18 § bör av skäl som förut anförts knytas till den omfattning i vilken det upplåtna utrymmet rent fysiskt utnyttjas för den brottsliga verksamheten. Bara om denna användning avser en väsentlig del av lägenheten synes det rimligt att ansvar skall inträda för upplåtaren. Det bör anmärkas att även med en sådan avgränsning ansvar kan inträda för upplåtelse av bostadslägenhet, eftersom därmed enligt hyreslagen avses "lägenhet som upplåtits för att helt eller till icke oväsentlig del användas till bostad" (1 § tredje stycket). I praktiken torde det emellertid endast undantagsvis kunna förekomma att spelklubsverksamhet kan förenas med boende i en och samma lägenhet. I den mån så sker synes det rimligt att medverkansansvar kan inträda.

Med den begränsning som sålunda förordas torde tvekan inte kunna råda om att den som upplåter en lägenhet med uppsåt att den i sådan omfattning skall användas för dobbleri därmed är förfallen till ansvar enligt de allmänna medverkansreglerna i 23 kap. brottsbalken. Det måste då anses diskutabelt om en särskild bestämmelse därom bör meddelas. Att gränsdragningsproblem vid tillämpning av de allmänna medverkansreglerna kan uppkomma är tydligt och självfallet kan – såsom föreslås i remissen – tveksamhet på en viss punkt undanröjas genom en särskild bestämmelse. Skulle detta förfarande bli mera allmänt måste emellertid risken anses vara att räckvidden av de allmänna bestämmelserna i 23 kap. begränsas; när i ett tveksamt fall en särskild regel saknas kan det för domstolen te sig säkrast att hellre fria än fälla. Betraktar man från denna synvinkel förevarande paragrafs första mening och frågar vad utgången blir för den som till en person, som gör sig skyldig till dobbleri, försålt t. ex. roulettbord eller ett antal kortlekar, ligger det nära till hands att säga att eftersom för lägenhetsuthyrarens straffansvar ansetts erforderligt med en särskild regel men en motsvarande regel saknas för försäljaren av spelutrustning, denne under i övrigt likadana omständigheter ej gjort sig skyldig till straffbar medverkan. Och motsvarande tankegång kan tillämpas på fastighetsägaren som hyr ut lokal till någon som där idkar olaga utskänkning av rusdrycker, bedriver brännvinstillverkning eller handlar med tjuvgods. De nu angivna omständigheterna talar enligt lagrådets mening för att en tolkningsregel såvitt möjligt bör undvikas och att i regel bestämda motivuttalanden får anses till fyllest. Vid bedömningen av spörsmålet i det nu aktuella fallet tillkommer en ytterligare omständighet. Genom den i andra meningen av den föreslagna 16 kap. 18 § upptagna regeln blir den hyresvärd som först efter hyresavtalets ingående får vetskap om att den uthyrda lokalen användes för dobbleri underkastad straffansvar, om han underlåter att få upplåtelsen att upphöra och dobblерiet fortsätter. Denna regel – som går längre än de allmänna medverkansreglerna och därför är oundgänglig för straffbarhet för denne hyresvärd – utgör ett starkt stöd för att de allmänna

medverkansreglerna i det fall som avses i första meningen skall ha just den innebörd som anges i denna. Med hänsyn till vad nu anförts talar övervägande skäl för att någon regel motsvarande första meningen i förevarande paragraf ej bör upptagas i lagen.

I den föreslagna nya paragrafen talas om den som med nyttjanderätt upplåtit "lokal", som används för dobbleri, grovt dobbleri eller försök eller förberedelse till grovt dobbleri. Av vad departementschefen anför (se avsnitt 2.2 och specialmotiveringen till paragrafen) framgår, att med detta uttryck avses jämväl bostadslägenhet.

I hyreslagen används ordet "lägenhet" som en sammanfattande beteckning för bostadslägenhet och lägenhet för annat ändamål (1 §). Ordet lokal återfinns inte i hyreslagen, utan i de lagrum, som stipulerar särskilda regler för vad som i hyresrättsligt sammanhang brukar kallas lokal, används uttrycket "annan lägenhet än bostadslägenhet" (se ex.vis 56 §). Det kan i sammanhanget anmärkas att i bostadsfinansieringsförordningen (1974: 946; omtryckt 1976: 788) – där utöver bostadslägenheter även vissa andra utrymmen får inräknas i det s. k. låneunderlaget – dessa sistnämnda utrymmen i författningstexten uttryckligen betecknats som lokaler (2 § första stycket och 24 §).

Den nu föreslagna 16 kap. 18 § avser främst förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst. Det kan därför synas naturligt, att samma terminologi kommer till användning som i hyreslagen, innebärande att ordet "lokal" i så fall skulle ersättas med ordet "lägenhet". Emellertid förekommer ordet lokal redan i huvudbestämmelsen angående dobbleri i 16 kap. 14 § brottsbalken. Denna bestämmelse har lämnats oförändrad i det föreliggande förslaget, bl. a. med hänsyn till att reglerna om dobbleri i sin helhet kan komma att bli föremål för ändringar i anledning av lotteritredningens betänkande (SOU 1979: 29 Lotterier och spel). Av förarbetena till 16 kap. 14 § och motsvarande stadgande i tidigare lagstiftning får anses framgå att ordet lokal här innefattar även bostadslägenhet (SOU 1944: 69 s. 236–237, prop. 1948: 80 s. 215–217; jfr Beckman m. fl., Brott mot allmänheten och staten, m. m., fjärde upplagan, s. 246–247).

Mot bakgrund av det nu anförda skulle den i remissen föreslagna terminologien i och för sig kunna godtagas. Då emellertid en viss kvalifikation i fråga om den omfattning i vilken det upplåtna utrymmet används för brottslig verksamhet förordas, synes det bättre att, fastän ordet "lokal" bibehålles i 16 kap. 14 §, använda begreppet "lägenhet" i 18 §.

I enlighet med det anförda kan åt den nya 16 kap. 18 § brottsbalken förslagsvis ges följande lydelse:

"Insåg den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet, som helt eller till väsentlig del används för dobbleri eller grovt dobbleri eller för försök eller förberedelse till grovt dobbleri, inte vid upplåtelsen att lägenheten skulle användas för sådan brottslig verksamhet men får han därefter vetskap om verksamheten och underlåter han att göra vad som skäligen

kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat denna och dömas till ansvar enligt vad som föreskrives om medverkan i 23 kap."

Förslaget till lag om ändring i jordabalken

12 kap.

42 §

I enlighet med det förut anförda bör i lagtexten angivas att förverkande kan inträda, "om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande".

Ikraftträdandebestämmelserna

I remissen berörs ej frågan huruvida den föreslagna regeln om hyresrättsens förverkande på grund av brottslig verksamhet skall äga tillämpning även på avtal som slutits före den nya regelns ikraftträdande. Ehuru fråga är om ändring av civilrättslig natur synes, med hänsyn till den särskilda bakgrunden till regeln och dennas samband med straffrättslig lagstiftning, starka skäl tala för att regeln blir tillämplig även på hyresavtal som ingåtts före regelns ikraftträdande. Som grund för förverkande enligt den nya regeln bör dock ej kunna åberopas annat brottsligt förfarande än sådant som ägt rum efter lagens ikraftträdande. Med en sådan ordning kan det ej anses att någon icke godtagbar rubbning av avtalskontrahenternas inbördes rättsställning sker. Vad nu förordats bör anges genom uttryckliga bestämmelser. Det förordas därför att ikraftträdandebestämmelsen får följande lydelse: "Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981 och äger tillämpning även på avtal som slutits före lagens ikraftträdande. Till grund för förverkande enligt 12 kap. 42 § första stycket 8 får läggas endast brottsligt förfarande begånget efter lagens ikraftträdande."

Förslaget till lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479)

33 §

Samma ändring förordas som beträffande 12 kap. 42 § jordabalken.

Ikraftträdandebestämmelserna

Bestämmelser av motsvarande innehåll som föreslagits beträffande lagen om ändring i jordabalken torde böra upptagas i denna lag.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-05-08

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Mundebo, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Boo, Winberg, Adelson, Danell, Petri

Föredragande: statsrådet Winberg

Proposition med förslag till lag om ändring i brottsbalken och jordabalken m. m.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i jordabalken,
3. lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479).

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har godtagit de principer som ligger till grund för lagrådsremissen men förordat vissa ändringar i de remitterade lagförslagen.

Såvitt gäller förslaget till en ny 18 § i 16 kap. brottsbalken (BrB) har lagrådet till en början föreslagit att andra meningen begränsas så att medverkansansvar endast kan komma i fråga när den upplåtna lägenheten helt eller till väsentlig del används för dobbleribrott. Jag anser mig kunna godta lagrådets förslag i denna del.

I remissprotokollet betecknade jag det som tveksamt i vad mån en hyresvärd som mot marknadsmässig hyra upplåter en lägenhet av normalt slag till den som avser att bedriva dobbleriverksamhet i lägenheten gör sig skyldig till straffbar medverkan till dobbleri. Även om hyresvärden i ett sådant fall kan ha haft ett åtminstone eventuellt uppsåt som omfattat att dobbleri skulle bedrivas i lägenheten, kan det enligt vad jag framhöll i remissen vara föremål för delade meningar, om han skall anses ha främjat brottet på ett sådant sätt som förutsätts för medverkansansvar. För att undanröja denna oklarhet föreslog jag en uttrycklig regel i första meningen av den nya 16 kap. 18 § BrB om att den som med nyttjanderätt har upplåtit en lokal som används för dobbleri, grovt dobbleri eller försök eller förbere-

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 20 mars 1980.

delse till grovt dobbleri skall anses ha främjat gärningen och dömas till ansvar för medverkan.

Lagrådet har som sin uppfattning uttalat att – med den nyss berörda begränsning som ligger i att lägenheten helt eller till väsentlig del skall användas för dobbleri brott – tvekan inte torde kunna råda om att de av mig åsyftade fallen täcks av de allmänna medverkansreglerna i 23 kap. BrB. Lagrådet har vidare påpekat att konstruktionen av den nya bestämmelsen i övriga delar utgör ett starkt stöd för att de allmänna medverkansreglerna i det fall som avses i första meningen skall ha just den innebörd som anges i denna. Lagrådet har med hänvisning bl. a. härtill ansett övervägande skäl tala för att någon regel motsvarande första meningen i den föreslagna nya paragrafen inte bör tas in i lagen.

Med hänsyn till vad lagrådet har anfört anser jag mig kunna utgå från att – sedan de här föreslagna lagändringarna i övrigt har genomförts – de allmänna medverkansreglerna kommer att ges en sådan tolkning att första meningen i den nya paragrafen enligt dess lydelse i remissen kan utgå som obehövlig.

Även beträffande förslagen till ändringar i jordabalken och bostadsrättslagen kan jag godta vad lagrådet har föreslagit.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att antaga de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
1. Förslag till lag om ändring i brottsbalken	3
2. Förslag till lag om ändring i jordabalken	3
3. Förslag till lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479)	5
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 20 mars 1980 ..	8
1 Inledning	8
2 Allmän motivering	9
2.1 Dobbleri	9
2.2 Medverkan till dobbleri	15
2.3 Hyreslagen m. m.	21
3 Ikraftträdande	26
4 Upprättade lagförslag	26
5 Specialmotivering	26
5.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	26
5.2 Förslaget till lag om ändring i jordabalken	29
5.3 Förslaget till lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479) ...	31
6 Hemställan	31
7 Beslut	31
Bilaga 1 BRÅ PM 1979: 4 Dobbleri	33
Bilaga 2 Sammanställning av remissyttranden över BRÅ PM 1979: 4	77
Bilaga 3 De remitterade lagförslagen	102
Utdrag av lagrådets protokoll den 18 april 1980	107
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 8 maj 1980	113

